

DZIENNIK URZĘDOWY WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO

Katowice, dnia 1 czerwca 2015 r.

Poz. 2959

UCHWAŁA NR V/9/61/15 RADY POWIATU W BIELSKU-BIAŁEJ

z dnia 28 maja 2015 r.

w sprawie przyjęcia „Programu opieki nad zabytkami Powiatu Bielskiego na lata 2015-2018”

Na podstawie art. 4 ust. 1 pkt 7 i art.12 pkt 11 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (tj. Dz. U. z 2013 r. poz. 595 z późn. zm.), art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tj. Dz. U. z 2014 r., poz. 1446 z późn.zm.), po uzyskaniu pozytywnej opinii Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

Rada Powiatu w Bielsku-Białej

uchwała, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Program opieki nad zabytkami Powiatu Bielskiego na lata 2015-2018”, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Zarządowi Powiatu.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia jej w „Dzienniku Urzędowym Województwa Śląskiego”.

Przewodniczący Rady

Jan Borowski

Załącznik do Uchwały Nr V/9/61/15
Rady Powiatu w Bielsku-Białej
z dnia 28 maja 2015 r.

**PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU BIELSKIEGO
NA LATA 2015-2018**

Bielsko-Biała 2015

Spis treści

1. Wstęp	(s. 4)
2. Podstawa prawna opracowania Programu	(s. 5)
3. System ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w Polsce	(s. 6)
3.1. Uwarunkowania prawne	(s. 6)
3.2. Zapisy dotyczące samorządu powiatowego	(s. 10)
3.3. Organizacja organów ochrony zabytków	(s. 10)
4. Spójność Programu z dokumentami strategicznymi w Polsce w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego	(s. 12)
4.1. Uwarunkowania na szczeblu krajowym	(s. 12)
4.2. Uwarunkowania na szczeblu wojewódzkim	(s. 15)
4.3. Uwarunkowania na szczeblu lokalnym: powiatowym i gminnym	(s. 19)
5. Charakterystyka zasobów i analiza stanu zachowania dziedzictwa kulturowego Powiatu Bielskiego	(s. 25)
5.1. Krajobraz kulturowy Powiatu	(s. 25)
5.2. Architektura sakralna	(s. 28)
5.3. Architektura rezydencjonalna, założenia folwarczne, parki	(s. 39)
5.4. Budownictwo mieszkaniowe	(s. 52)
5.5. Zabytki techniki	(s. 56)
5.6. Zabytki archeologiczne	(s. 59)
5.7. Zabytki nieruchome objęte prawnymi formami ochrony	(s. 60)
5.8. Zabytki w gminnych ewidencjach zabytków (GEZ)	(s. 65)
5.9. Ocena stanu zachowania obiektów zabytkowych	(s. 67)
5.10. Zabytki ruchome	(s. 70)
5.11. Dziedzictwo niematerialne	(s. 72)
6. Analiza szans i zagrożeń dla środowiska kulturowego Powiatu Bielskiego	(s. 73)
7. Założenia programowe dokumentu	(s. 77)
7.1. Priorytety i główne kierunki działań Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Bielskiego	(s. 77)
7.2. Propozycje zadań Programu w perspektywie długo- i krótkoterminowej	(s. 78)
8. Narzędzia służące realizacji Programu	(s. 87)
9. Źródła finansowania Programu	(s. 88)
10. Realizacja i finansowanie przez Powiat zadań z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	(s. 94)
10.1. Ochrona zabytków	(s. 94)
10.2. Opieka nad zabytkami	(s. 96)
10.3. Promocja materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego	(s. 98)

Załącznik nr 1 – Obiekty zabytkowe o cechach uzasadniających objęcie ochroną prawną przez wpis do rejestru zabytków

1. Wstęp

Powiat Bielski w ostatnich latach wykreował siedem markowych produktów turystycznych, które połączyło hasło „**Powiat bielski – beskidzka przygoda**”. Materialne i niematerialne dziedzictwo kulturowe mają swoje miejsce w każdym z tych produktów. Zadaniem niniejszego **Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Bielskiego** jest opracowanie i wdrożenie systemowego planu ochrony i zarządzania zabytkami, który poprawi stan ich zachowania i jednocześnie wzmocni rolę dziedzictwa kulturowego w rozwoju turystyki i promocji regionu.

Program wyznacza najważniejsze kierunki działań na kolejne cztery lata, z uwzględnieniem źródeł finansowania prac konserwatorskich i rewitalizacyjnych. Oczekiwany rezultatami będzie zwrócenie uwagi obecnym i przyszłym właścicielom na zagadnienie opieki nad zabytkami, które w dłuższej perspektywie przy poprawie ich stanu zachowania i wyeksponowaniu najcenniejszych walorów zostaną wykorzystane w rozwoju kultury, turystyki i przedsiębiorczości.

Na metodologię prac przy opracowywaniu Programu złożyły się trzy części:

- zebranie informacji o dziedzictwie kulturowym Powiatu, analiza dokumentów strategicznych, publikacji i materiałów promocyjnych, zebranie informacji z wysłanych do samorządów gminnych ankiet oraz materiałów ze Starostwa Powiatowego, wykorzystanie zasobów Geoportalu Powiatu Bielskiego;
- wizja lokalna zabytków w powiecie bielskim, monitoring stanu zachowania (lipiec 2014);
- opracowanie Programu, w szczególności priorytetów, kierunków działań i propozycji zadań we współpracy z Biurem ds. Promocji Powiatu, Kultury, Sportu i Turystyki Starostwa Powiatowego w Bielsku-Białej.

Program wejdzie w życie równoległe z nową perspektywą finansowania projektów ze środków europejskich, konieczny więc będzie stały monitoring wszystkich możliwych funduszy skierowanych na rozwój kultury i ochronę dziedzictwa kulturowego.

2. Podstawa prawna opracowania Programu

Obowiązek opracowania *Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Bielskiego* wynika z *Ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym* (tj. Dz. U. z 2013 r. poz. 595, z późn. zm.), która w katalogu zadań publicznych o charakterze ponadgminnym wśród obszarów działalności samorządu powiatowego wymienia również zadania z zakresu kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 4), oraz bezpośrednio z zapisów art. 87 *Ustawy z dnia 23 lipca 2003 o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (tj. Dz. U. z 2014 r., poz. 1446 z późn. zm.) mówiącego, że Zarząd Powiatu sporządza na okres 4 lat powiatowy program opieki nad zabytkami, który po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (dalej: WKZ) w formie uchwały przyjmuje Rada Powiatu. Następnie Program ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Z realizacji programu Zarząd Powiatu sporządza co 2 lata sprawozdanie, które przedstawia Radzie Powiatu.

Szczegółowe cele opracowania (art. 87, ust. 2. cytowanej *Ustawy*):

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. System ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w Polsce

3.1. Uwarunkowania prawne

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej

(Dz.U. z 1997, Nr 78, poz. 483 z późn. zm.)

Ustawa zasadnicza stanowi fundament m.in. systemu ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce: „Rzeczpospolita Polska [...] strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju (art. 5), [...] stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju (art. 6. ust. 1), oraz że każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa (art. 86)”.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

(tj. Dz. U. z 2014 r., poz. 1446 z późn. zm.)

Ustawa stanowi podstawę prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce, określa politykę zarządzania zabytkami oraz wyznacza główne zadania państwa oraz obywateli (właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych). Szczegółowe zapisy określają przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków oraz opieki nad nimi, zasady tworzenia krajowego programu ochrony zabytków oraz finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, a także organizację organów ochrony zabytków. Wprowadza pojęcia ochrony i opieki.

Ochrona zabytków (art. 4) polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremnienie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Natomiast opieka nad zabytkami (art. 5) sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych zabytku;
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;

Opiece i ochronie podlegają, bez względu na stan zachowania (art. 6):

- zabytki nieruchome – krajobrazy kulturowe, układy urbanistyczne i ruralistyczne, zespoły budowlane, dzieła architektury i budownictwa, dzieła budownictwa obronnego, obiekty techniki, cmentarze, parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni, miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji,
- zabytki ruchome – dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcje stanowiące zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych, numizmaty oraz pamiątki historyczne, wytwory techniki, materiały biblioteczne, wytwory sztuki ludowej, rękodzieła oraz inne obiekty etnograficzne, przedmioty upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji,

- zabytki archeologiczne – pozostałości terenowe pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyska, kurhany, relikty działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie ustawodawczej mogą podlegać również nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Ustawa wskazuje formy ochrony zabytków (art. 7), do których należą:

- wpis do rejestru zabytków (prowadzonego przez WKZ). Do rejestru wpisuje się zabytek na podstawie decyzji wydanej przez WKZ z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy);
- uznanie za pomnik historii (przez Prezydenta RP, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i dziedzictwa narodowego);
- utworzenie parku kulturowego (przez Radę Gminy na podstawie uchwały);
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Pozostałe akty prawne zawierające zapisy dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego:

Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym

(tj. Dz. U. z 2013 r. poz. 595, z późn. zm.)

Ustawa w katalogu zadań publicznych o charakterze ponadgminnym wśród obszarów działalności samorządu wymienia również zadania z zakresu kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 4). Ponadto część pozostałych zadań własnych Powiatu, m.in. z zakresu gospodarki nieruchomościami, administracji architektoniczno-budowlanej, geodezji, kartografii i katastru, ochrony środowiska i przyrody, a także turystyki, promocji powiatu czy edukacji publicznej wpisuje się w szeroko pojmowaną ochronę dziedzictwa kulturowego na poziomie ponadlokalnym.

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym

(tj. Dz.U. z 2015 r. poz. 199, z późn. zm.)

Ustawa, obok ogólnych zapisów mówiących o uwzględnianiu w planowaniu przestrzennym wymagań „ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej” (art. 1), precyzuje zakres rzeczowy oraz tryb sporządzania studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego (art. 10 i n.), miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (art. 15 i nn.), planu zagospodarowania przestrzennego województwa (art. 39), koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju (art. 47), a także ustalenia lokalizacji inwestycji celu publicznego (art. 50 i nn.) i decyzji o warunkach zabudowy.

W odniesieniu do zadań własnych powiatu *ustawa* nakłada obowiązek prowadzenia, w granicach swojej właściwości rzeczowej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego, odnoszących się do obszaru powiatu i zagadnień jego rozwoju (art. 3). Ponadto przy starostach mogą być powoływane powiatowe komisje urbanistyczno-architektoniczne jako organy doradcze tychże starostów oraz, na podstawie stosownych porozumień, organy doradcze wójtów, burmistrzów gmin albo prezydentów miast wchodzących w skład tych powiatów, które nie powołały gminnych komisji lub nie powierzyły funkcji pełnienia organu doradczego komisji powołanej w innej gminie (art. 8 ust. 5).

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane

(tj. Dz. U. z 2013 r. poz. 1409 z późn. zm.)

Ustawa traktuje zabytki w sposób szczególny, podkreślając, iż obiekt budowlany należy projektować i budować, zapewniając: „ochronę obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską” (art. 5). Wymienione są rodzaje czynności w procesie budowlanym, również w kontekście obiektów wpisanych do rejestru zabytków, znajdujących się na obszarze wpisanym do rejestru zabytków,

obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, a także ujętych w gminnej ewidencji zabytków. Budynki podlegające takiej ochronie prawnej nie wymagają świadectwa charakterystyki energetycznej.

W przypadku obiektów wpisanych do rejestru zabytków wymagane jest uzyskanie pozwolenia na remont tych obiektów lub ich rozbiórkę (ale w tym wypadku dopiero po skreśleniu obiektu z rejestru zabytków przez Generalnego Konserwatora Zabytków). Podobnie jest w przypadku chęci zainstalowania na takim obiekcie tablic i urządzeń reklamowych. *Ustawa* nakazuje wprost wymóg uzyskania pozwolenia WKZ na prowadzenie robót budowlanych przed wydaniem pozwolenia na budowę, natomiast w przypadku obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków pozwolenie na budowę wydają się w uzgodnieniu z WKZ (art. 39).

Starosta ponadto jest organem administracji architektoniczno-budowlanej (art. 80), powołującym powiatowego inspektora nadzoru budowlanego, którego zadania i kompetencje w zakresie nadzoru budowlanego określa art. 83 i nn.

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami

(tj. Dz. U. z 2014 r. poz. 518, z późn. zm.)

Jednym z wymienionych celów publicznych jest „opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami” (art. 6). Kolejne zapisy precyzują, jakie działania wymagają pozwolenia WKZ (art. 13). Są to sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa (tu wyjątkiem są nieruchomości będące we władaniu Agencji Nieruchomości Rolnych) lub jednostki samorządu terytorialnego oraz wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych do spółek, podział nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków (art. 96).

Ponadto dopuszczono możliwość nałożenia na nabywcę nieruchomości gruntowej, oddawanej w użytkowanie wieczyste, obowiązku (zapisanego w umowie) odbudowy lub remontu położonych na niej zabytkowych obiektów budowlanych (art. 29). Taki sam obowiązek można nałożyć w decyzji o ustanowieniu trwałego zarządu (art. 45).

Ważne dla właściciela zabytku i zarządcy nieruchomości będącej w trwałym zarządzie są zapisy mówiące o obniżce o 50 % ceny nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków, chociaż dopuszczono tu także możliwość podwyższenia lub obniżenia tej bonifikaty (art. 68) oraz o obniżce o 50 % opłat z tytułu użytkowania wieczystego oraz trwałego zarządu, która to bonifikata również może być podwyższona lub obniżona (art. 73 i 84). Gminie przysługuje prawo pierwokupu w przypadku sprzedaży „nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków lub prawa użytkowania wieczystego takiej nieruchomości.”

Ustawa o z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody

(tj. Dz. U. z 2013 r. poz. 627, z późn. zm.)

Ustawa definiuje pojęcia związane z krajobrazem kulturowym (art. 5):

- tereny zieleni – tereny wraz z infrastrukturą techniczną i budynkami funkcjonalnie z nimi związanymi, pokryte roślinnością, [...] pełniące funkcje estetyczne, rekreacyjne, zdrowotne lub osłonowe, a w szczególności parki, zieleńce, promenady, bulwary, ogrody botaniczne, zoologiczne, jordanowskie i zabytkowe oraz cmentarze, a także zieleń towarzyszącą ulicom, placom, zabytkowym fortyfikacjom, budynkom, składowiskom, lotniskom oraz obiektom kolejowym i przemysłowym;
- walory krajobrazowe – wartości ekologiczne, estetyczne lub kulturowe obszaru oraz związane z nim rzeźbę terenu, twory i składniki przyrody, ukształtowane przez siły przyrody lub działalność człowieka.

Ustawodawca posłużył się również pojęciami „wartości historycznych” i „kulturowych”, które są ważnymi czynnikami przy tworzeniu parków narodowych i krajobrazowych, zespołów przyrodniczo-krajobrazowych, rezerwatów przyrody, ustanawianiu pomników przyrody i innych czynnościach. Ponadto *ustawa* precyzuje, że zezwolenie na usunięcie drzew lub krzewów z terenu nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków wydaje WKZ (art. 83) – dotyczy to również drzew owocowych.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska

(Dz.U. z 2013 r. poz. 1232, z późn. zm.)

Ustawa w obecnym brzmieniu zahacza jedynie o problematykę ochrony dziedzictwa kulturowego. Na wstępie uznano, że „polityki, strategie, plany lub programy dotyczące w szczególności [...] gospodarki przestrzennej, [...] turystyki i wykorzystywania terenu powinny uwzględniać zasady ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju (art. 8). Określono, że ochrona powierzchni ziemi polega również na „zachowaniu wartości kulturowych, z uwzględnieniem zabytków archeologicznych (art. 101).

Niezwykle istotny jest również zapis mówiący o tym, że „finansowanie ochrony środowiska i gospodarki wodnej obejmuje działania [...] związane z utrzymaniem i zachowaniem parków oraz ogrodów, będących przedmiotem ochrony na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 400a. ust. 26).

Ustawa z dnia 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych

(tj. Dz.U. z 2013 r. poz. 1205 z późn. zm.)

Za grunty rolne nie uważa się gruntów znajdujących się pod parkami i ogrodami wpisanymi do rejestru zabytków (art. 2), natomiast w stosunku do gruntów, na których znajdują się zabytki archeologiczne, WKZ może określić, w drodze decyzji, zakres i sposób eksploatacji takich gruntów (art. 34).

Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych

(tj. Dz.U. z 2014 r., poz. 150 z późn. zm.)

W *ustawie* zwalnia się:

- od podatku od nieruchomości „grunty i budynki wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji, zgodnie z przepisami o ochronie zabytków, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej (art. 7);
- od podatku od środków transportowych pojazdy zabytkowe, w rozumieniu przepisów o ruchu drogowym (art. 12).

Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej

(tj. Dz.U. z 2012 r. poz. 406, z późn. zm.)

Ustawa stanowi fundament prowadzenia działalności kulturalnej w Polsce oraz funkcjonowania instytucji kultury (w tym samorządowych); państwo, również organy jednostek samorządu terytorialnego w zakresie swoich właściwości, sprawują mecenat nad działalnością kulturalną polegającą na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami, przy czym Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego może wspomóc finansowo realizację planowanych na dany rok zadań związanych z polityką kulturalną państwa, prowadzonych przez instytucje kultury i inne podmioty nienależące do sektora finansów publicznych (art. 1).

W *Ustawie* zapisano, że „prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym” (art. 9), ponadto mogą one przyznawać stypendia (o charakterze finansowym) osobom zajmującym się twórczością artystyczną, upowszechnianiem kultury oraz opieką nad zabytkami (art. 7b).

Do aktów prawnych dotyczących ochrony i opieki nad zabytkami należy także:

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 27 lipca 2011 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych (Dz.U. z 2011 r. nr 165, poz. 987 z późn. zm.);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. z 2011 r. nr 113, poz. 661).

3.2. Zapisy dotyczące samorządu powiatowego

Ochrona zabytków znajdujących się na terenie powiatu jest jednym z obowiązków i kompetencji samorządu lokalnego. Zadania stojące przed organami administracji publicznej (m.in. zarządami powiatów), precyzuje wymieniony już art. 4. *Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*. Realizacji tych zadań, obok sporządzenia powiatowego programu opieki nad zabytkami (art. 87), ma służyć m.in.:

- umieszczanie przez Starostę (w uzgodnieniu z WKZ) na zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru, znaku informującego o tym, iż zabytek ten podlega ochronie (art. 12);
- w przypadku wystąpienia zagrożenia dla zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru, polegającego na możliwości jego zniszczenia lub uszkodzenia, Starosta, na wniosek WKZ, może wydać decyzję o zabezpieczeniu tego zabytku w formie ustanowienia czasowego zajęcia do czasu usunięcia zagrożenia. Natomiast, jeżeli nie jest możliwe usunięcie zagrożenia, zabytek może być na wniosek WKZ wywłaszczony przez Starostę na rzecz Skarbu Państwa lub gminy, w trybie i na zasadach przewidzianych w przepisach o gospodarce nieruchomościami (art. 50).
- udzielanie przez organ stanowiący powiatu (Radę Powiatu) dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale (art. 81).
- powierzenie przez Wojewodę, na wniosek WKZ, w drodze porozumienia, prowadzenia niektórych spraw z zakresu swojej właściwości, w tym wydawanie decyzji administracyjnych powiatom, a także związkom powiatów, położonym na terenie województwa (art. 96).
- ustanowienie przez Starostę społecznego opiekuna zabytków, który współdziała z WKZ i Starostą w sprawach ochrony zabytków i opieki nad tymi zabytkami, podejmuje działania związane z zachowaniem wartości zabytków i utrzymaniem ich w jak najlepszym stanie, upowszechnia wiedzę o zabytkach (art. 102 i 103).

3.3. Organizacja organów ochrony zabytków

Organami ochrony zabytków są (art. 89): minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków oraz wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje WKZ, który kieruje wojewódzkim urzędem ochrony zabytków.

Wojewódzkiego konserwatora zabytków powołuje i odwołuje wojewoda, za zgodą Generalnego Konserwatora Zabytków (art. 91). Do zadań wykonywanych przez WKZ należy w szczególności:

- 1) realizacja zadań wynikających z krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) sporządzanie, w ramach przyznanych środków budżetowych, planów finansowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 3) prowadzenie rejestru i wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz gromadzenie dokumentacji w tym zakresie;
- 4) wydawanie, zgodnie z właściwością, decyzji, postanowień i zaświadczeń w sprawach określonych w ustawie oraz w przepisach odrębnych;
- 5) sprawowanie nadzoru nad prawidłowością prowadzonych badań konserwatorskich, architektonicznych, prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych i innych działań przy zabytkach oraz badań archeologicznych;
- 6) organizowanie i prowadzenie kontroli w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 7) opracowywanie wojewódzkich planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych oraz koordynacja działań przy realizacji tych planów;
- 8) upowszechnianie wiedzy o zabytkach;
- 9) współpraca z innymi organami administracji publicznej w sprawach ochrony zabytków.

Na terenie woj. śląskiego w strukturach Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Katowicach funkcjonuje Delegatura w Bielsku-Białej, która obejmuje swym zasięgiem działania powiat bielski, cieszyński i żywiecki oraz miasto na prawach powiatu Bielsko-Biała. Osobą odpowiedzialną za prawidłowe działanie Delegatury jest Kierownik.

Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Katowicach
Delegatura w Bielsku-Białej

ul. Powstańców Śląskich 6

43-300 Bielsko Biała

tel./fax (33) 812-37-74

delegaturabb@wkz.katowice.pl

Godziny urzędowania: pn.-pt. 8:00-15:00 (śr. 8:00-18:00)

Kolejnym stopniem systemu ochrony zabytków w regionie byłoby powołanie powiatowego konserwatora zabytków (na podstawie porozumienia Wojewody Śląskiego ze Starostą Bielskim) oraz ewentualnie miejskich lub gminnych konserwatorów zabytków (porozumienia Wojewody z wójtami i burmistrzami). Lokalnym konserwatorom (np. zatrudnionym na samodzielnych stanowiskach ds. ochrony zabytków) zostałyby powierzone prowadzenie niektórych spraw z zakresu właściwości Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (występującego w imieniu Wojewody Śląskiego), co w znaczącym stopniu poprawiłoby jakość zarządzania dziedzictwem w gminie oraz powiecie, a także w województwie.

Obecnie na poziomie Powiatu Bielskiego sprawami związanymi z ochroną zabytków, jak również z promocją regionalnego dziedzictwa kulturowego zajmuje się Biuro ds. Promocji Powiatu, Kultury, Sportu i Turystyki w Starostwie Powiatowym w Bielsku-Białej. Natomiast w poszczególnych gminach zadania te przydzielone są różnym komórkom (np. odpowiedzialnym za infrastrukturę, budownictwo, architekturę, urbanistykę, rozwój gospodarczy, ochronę środowiska, kulturę, sport, promocję czy zamówienia publiczne).

4. Spójność Programu z dokumentami strategicznymi w Polsce w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego

Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Bielskiego jest kolejnym dokumentem strategicznym budującym wielosektorową politykę regionalną. By nie dopuścić do kolizji prawnych oraz zoptymalizować efekty realizacji niniejszego dokumentu, *Program* uwzględnia wcześniejsze ustalenia dokumentów strategicznych wszystkich szczebli – krajowych, wojewódzkich oraz powiatowych i gminnych. Pozwala to na sprawną i pełną realizację *Programu*.

Z punktu widzenia samorządu powiatowego najistotniejsze (najbardziej skorelowane) są regulacje prawne dotyczące ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego zawarte w aktach prawnych na poziomie lokalnym, gminnym i powiatowym. Są to dokumenty o charakterze strategicznym oraz opracowania wyznaczające kierunki polityki przestrzennej poszczególnych gmin: studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, programy, plany i dokumenty dotyczące innych dziedzin działalności samorządowej, np. ochrony przyrody.

4.1. Uwarunkowania na szczeblu krajowym

Strategia Rozwoju Kraju 2020 – Aktywne społeczeństwo, Konkurencyjna gospodarka, Sprawne państwo (uchwała Rady Ministrów z dn. 25.09.2012 r.)

Jest to główna strategia rozwojowa w średnim horyzoncie czasowym, wskazuje strategiczne zadania państwa, których podjęcie w perspektywie najbliższych lat jest niezbędne, by wzmocnić procesy rozwojowe.

Strategia wyznacza trzy obszary strategiczne - *Sprawne i efektywne państwo, Konkurencyjna gospodarka, Spójność społeczna i terytorialna*, w których koncentrować się będą główne działania oraz określa, jakie interwencje są niezbędne w perspektywie średniookresowej w celu przyspieszenia procesów rozwojowych.

W *Strategii* pojawiają się zapisy mówiące o wprowadzeniu obowiązku sporządzania planów zagospodarowania przestrzennego obszarów funkcjonalnych obejmujących obszary miejskie, a w szczególności metropolitalne, tereny wrażliwe rozwojowo, związane z ochroną m.in. dziedzictwa kulturowego (Cel I.1. Przejście od administrowania do zarządzania rozwojem, Priorytet I.1.5. Zapewnienie ładu przestrzennego). Drugim ważnym, podkreślonym przez *Strategię* obszarem jest digitalizacja zasobów dziedzictwa narodowego oraz zapewnienie właściwego ich przechowywania (Cel II.5. Zwiększenie wykorzystania technologii cyfrowych, Priorytet II.5.3. Zapewnienie odpowiedniej jakości treści i usług cyfrowych; Cel III.2. Zapewnienie dostępu i określonych standardów usług publicznych, Priorytet III.2.1. Podnoszenie jakości i dostępności usług publicznych).

Ponadto wspierany będzie rozwój infrastruktury społecznej – w tym infrastruktury kulturalnej – oraz działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego, co stanowi ważny czynnik rozwoju i podnoszenia atrakcyjności miast (Cel III.3. Wzmocnienie mechanizmów terytorialnego równoważenia rozwoju oraz integracja przestrzenna dla rozwijania i pełnego wykorzystania potencjałów regionalnych, Priorytet III.3.2. Wzmacnianie ośrodków wojewódzkich).

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 i Uzupelnienie NSRK na lata 2004-2020 (dokumenty przyjęte przez Radę Ministrów)

Tworzy ramy dla mecenatu państwa w sferze kultury, a przede wszystkim dla nowoczesnej pojmowanej polityki kulturowej państwa, funkcjonującej w warunkach rynkowych, a także dla wspólnoty Polski z Unią Europejską. Głównym celem *Strategii* jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturowego regionów w Polsce.

Do priorytetów zaliczamy:

- aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe celem poprawy stanu zachowania zabytków, ich adaptację i rewitalizację oraz zwiększenie dostępności do mieszkańców, turystów i inwestorów,
- edukację i administrację na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego.

Dokumentem służącym wdrożeniu *Strategii* w sferze materialnej spuścizny kulturowej Polski jest *Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego”*, w którym wytyczone zostały strategiczne cele polityki państwa w sferze ochrony zabytków:

- przygotowanie skutecznego systemu prawno-finansowego wspierania ochrony i opieki nad zabytkami,
- podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji na rzecz dziedzictwa,
- poszukiwania instrumentów wzmacniających efekty działalności służby konserwatorskiej,
- ograniczenia uznaniowości konserwatorów poprzez nałożenie na nich odpowiedzialności za niezgodne z prawem postępowania,
- intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zabytków nieruchomych.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030

(uchwała nr 239 Rady Ministrów z dnia 13 grudnia 2011 r. (M.P. 2012, poz. 252).

Jest to najważniejszy dokument dotyczący ładu przestrzennego Polski. Jego celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długim okresie. *KPZK 2030* kładzie szczególny nacisk na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, ponieważ decyduje on o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe. Koncepcja formułuje także zasady i działania służące zapobieganiu konfliktom w gospodarowaniu przestrzenią i zapewnieniu bezpieczeństwa, w tym powodziowego.

W dokumencie został wyznaczony następujący cel strategiczny:

„Efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej terytorialnie zróżnicowanych potencjałów rozwojowych dla osiągnięcia ogólnych celów rozwojowych –konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia, sprawności funkcjonowania państwa oraz spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym i terytorialnym w długim okresie”.

Ponadto wyznaczono cele polityki przestrzennego zagospodarowania kraju w horyzoncie roku 2030:

1. Podwyższenie konkurencyjności głównych ośrodków miejskich Polski w przestrzeni europejskiej poprzez ich integrację funkcjonalną przy zachowaniu policentrycznej struktury systemu osadniczego sprzyjającej spójności;
2. Poprawa spójności wewnętrznej i terytorialne równoważenie rozwoju kraju poprzez promowanie integracji funkcjonalnej, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się czynników rozwoju, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów;
3. Poprawa dostępności terytorialnej kraju w różnych skalach przestrzennych poprzez rozwijanie infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej;
4. Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski;
5. Zwiększenie odporności struktury przestrzennej na zagrożenia naturalne i utratę bezpieczeństwa energetycznego oraz kształtowanie struktur przestrzennych wspierających zdolności obronne państwa;
6. Przywrócenie i utrwalenie ładu przestrzennego.

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami 2014-2017

(uchwała Rady Ministrów z dn. 24.06.2014 r.).

Krajowy Program wpisuje się w system dokumentów planistycznych państwa jako instrument wykonawczy dla *Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020*; jest kluczowym instrumentem planowania strategicznego w dziedzinie ochrony zabytków, który pozwoli na ujednoczenie polityki konserwatorskiej w wymiarze ogólnokrajowym i ułatwi skoordynowanie działań wielu podmiotów skoncentrowanych na zagadnieniach ochrony zabytków: organów konserwatorskich, instytucji kultury oraz osób prywatnych zaangażowanych w społeczną opiekę nad zabytkami. Adresatami *Krajowego Programu* są organy administracji rządowej, przede wszystkim MKiDN, wojewodowie i wojewódzcy konserwatorzy zabytków oraz podległe im wyspecjalizowane instytucje kultury. Odbiorcami *Krajowego Programu* są natomiast wszystkie podmioty publiczne i prywatne, zainteresowane zamierzeniami rządu w dziedzinie polityki konserwatorskiej.

Cele i kierunki określone w *Krajowym Programie* będą realizowane poprzez tworzenie odpowiedniego otoczenia prawnego oraz podejmowanie długofalowych działań. Na szczeblu lokalnym i regionalnym analogiczną rolę pełnią gminne, powiatowe i wojewódzkie programy opieki nad zabytkami.

Podstawowe zadania *Krajowego Programu* to:

- określenie głównych problemów ochrony zabytków w Polsce i ocena, jakie są możliwości ich rozwiązania;
- określenie celów polityki rządu z zakresie ochrony zabytków, sposobów jej realizowania oraz podstaw finansowania;
- wskazanie koniecznych zmian w warstwie regulacyjnej, których wprowadzenie umożliwi osiągnięcie zakładanych celów.

W *Krajowym Programie* dokonano oceny chronionego zasobu, określono strategiczne cele, kierunki działań i zadania poszczególnych adresatów, wielkość i sposób ich finansowania poszczególnych zadań, a także harmonogram ich realizacji. W oparciu o diagnozę przeprowadzono analizę SWOT i w ścisłym powiązaniu z jej wynikami oraz w powiązaniu ze *Strategią Rozwoju Kapitału Społecznego* sformułowano **cel główny: *Wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków.***

Dla realizacji celu głównego opracowano trzy **cele szczegółowe**:

- wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce,
- wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków,
- tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji.

Rozwiązaniem porządkującym zagadnienia przedstawione w *Krajowym Programie* i uwzględnionym na każdym etapie prac nad dokumentem, są zagadnienia horyzontalne: tematy wiodące, których problematyka została poruszona w co najmniej dwóch obszarach diagnozy oraz dwóch celach szczegółowych. Są to:

- a. podniesienie sprawności i skuteczności działań organów ochrony zabytków, w tym jakości merytorycznej decyzji administracyjnych (szkolenia, standaryzacja działań);
- b. porządkowanie rejestru zabytków oraz stworzenie wiarygodnej metodologicznie diagnozy stanu zachowania zabytków nieruchomych;
- c. zwiększenie uspołecznienia ochrony zabytków i opieki nad zabytkami; budowanie przez organy ochrony zabytków partnerskich relacji z obywatelami, jak i propagowanie postaw współodpowiedzialności społecznej za zachowanie zabytków (współpraca z mediami, wykorzystywanie mediów elektronicznych, konkursy, itp.);
- d. wdrożenie procesów kształtowania postawy krajobrazowej wśród organów ochrony zabytków;
- e. zwiększenie zaangażowania samorządów (gmin) w ochronę i opiekę nad zabytkami oraz wzmocnienie zaangażowania społecznego na rzecz ochrony zabytków, w tym propagowanie parków kulturowych, jako skutecznej formy ochrony zabytków.

4.2. Uwarunkowania na szczeblu wojewódzkim

Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2020” – aktualizacja na lata 2000-2020 (uchwała nr III/47/1/2010 Sejmiku Województwa Śląskiego z dn. 17.02.2010 r.)

W dokumencie przedstawiono Wizję województwa śląskiego w roku 2020:

„Województwo śląskie będzie regionem zapewniającym dostęp do usług publicznych o wysokim standardzie, o nowoczesnej i zaawansowanej technologicznie gospodarce oraz istotnym partnerem w procesie rozwoju Europy”.

Problemy związane z dziedzictwem kulturowym, zabytkami i kulturą znalazły odzwierciedlenie w poniższych kierunkach działań:

Priorytet B: Województwo śląskie regionem o powszechnej dostępności do regionalnych usług publicznych o wysokim standardzie:

- B.2.5: Rewitalizacja terenów zdegradowanych
(Cel strategiczny B.2 – Wysoka jakość środowiska naturalnego)
- B.3.1: Zagospodarowanie centrów miast oraz zdegradowanych dzielnic
B.3.6: Zwiększenie atrakcyjności turystycznej regionu
(Cel strategiczny B.3 – Atrakcyjne warunki zamieszkania i wysoka jakość przestrzeni)

Priorytet C: Województwo śląskie znaczącym partnerem kreacji kultury, nauki i przestrzeni europejskiej

- C.3.2: Zwiększenie uczestnictwa mieszkańców w kulturze i wzmocnienie środowisk twórczych
C.3.3: Rozbudowa i modernizacja infrastruktury kultury regionu
(Cel strategiczny C.3 – Silny ośrodek nauki i kultury)

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego

(uchwała Nr II/21/2/2004 Sejmiku Województwa Śląskiego z dn. 21 czerwca 2004 r. z późn. zm.)

Celem *Planu* jest wypracowanie dokumentu strategicznego dla kształtowania przestrzeni województwa, określającego koncepcję podstawowych elementów przyszłej struktury przestrzennej województwa i powiązań funkcjonalnych między tymi elementami. *Plan* formułuje zasady realizujące politykę przestrzenną województwa i organizujące jego strukturę przestrzenną.

W *Planie* został określony Cel Generalny: „Kształtowanie harmonijnej struktury przestrzennej woj. śląskiego sprzyjającej wszechstronnemu rozwojowi województwa” oraz wyznaczono 6 celów strategicznych:

- I. Dynamizacja i restrukturyzacja przestrzeni województwa.
- II. Wzmocnienie funkcji węzłów sieci osadniczej.
- III. Ochrona zasobów środowiska, wzmocnienie systemu obszarów chronionych i wielofunkcyjny rozwój terenów otwartych.
- IV. Rozwój ponadlokalnych systemów infrastruktury.
- V. Stymulowanie innowacji w regionalnym systemie zarządzania przestrzenią.
- VI. Rozwój współpracy międzyregionalnej w zakresie planowania przestrzennego.

Do głównych kierunków działań związanych z ochroną dziedzictwa należy:

- Wykreowanie zintegrowanego regionalnego produktu turystycznego (podnoszenie rangi obiektów dziedzictwa kulturowego (uznanie za pomnik historii, wpis na listę UNESCO), w tym zabytków sakralnych, przemysłowych, rezydencjonalnych, budownictwa drewnianego; tworzenie markowych produktów turystycznych, w tym np. dotyczących: turystyki miejskiej kulturowej (turystyki przemysłowej, udostępniania zabytkowej architektury przemysłowej, starych maszyn, wycofanych z eksploatacji pojazdów (tramwaje, kolejki, parowozy, samochody), nieczynnych kopalń i hut itp.); tworzenie tematycznych szlaków turystycznych (turystyka przemysłowa, miejska, pielgrzymkowa, kulturowa związanej z architekturą drewnianą i militarną, uwzględnienie promocji ruchu pieszego, samochodowego, rowerowego, turystyki konnej oraz reaktywacji Górnośląskiej Kolei Wąskotorowej);

- Rozwijanie potencjału wewnętrznych obszarów zagrożonych marginalizacją (wykorzystanie dla gospodarczego rozwoju lokalnego walorów środowiska przyrodniczego i kulturowego – obejmujące m.in. zagadnienia zagospodarowania turystycznego i rekreacyjnego, w tym np. w otoczeniu miejskich aglomeracji);
- Promowanie zwartych miast efektywnie wykorzystujących teren (rewitalizacja terenów zdegradowanych i przemysłowych w miastach – obejmująca m.in. zagadnienia wzmocnienia systemu ekologicznego miast oraz adaptacji zabytków przemysłu i techniki oraz związanych z nimi osiedli patronackich i budownictwa rezydencjonalnego, przede wszystkim w miejskich aglomeracjach);
- Wspieranie rozwoju funkcji metropolitalnych (kształtowanie obszarów śródmiejskich o wysokiej jakości rozwiązań urbanistyczno-architektonicznych – obejmujące m.in. zagadnienia eksponowania ich walorów historyczno-zabytkowych i tworzenia atrakcyjnych przestrzeni publicznych, podkreślających tożsamość kulturową miast);
- Rewitalizacja miejskich dzielnic (rewaloryzacja dzielnic śródmiejskich – obejmująca m.in. zagadnienia zabytkowych układów urbanistycznych historycznych miast, w tym np. centrów i osiedli jako dóbr kultury współczesnej; rewaloryzacja (humanizacja) współczesnych osiedli mieszkaniowych; rewaloryzacja osiedli patronackich; rewaloryzacja terenów zdegradowanej zabudowy).

Aglomeracja Bielska obejmuje Bielsko-Białą i Czechowice-Dziedzice. Z aglomeracją funkcjonalnie powiązane są przyległe gminy: Bestwina, Buczkowice, Jasienica, Jaworze, Kozy, Wilkowice. Aglomeracja stanowi nowoczesny ośrodek przemysłu, kultury i nauki, a przede wszystkim krajowe centrum rozrządu ruchu turystycznego i ośrodek węzłowy strefy transgranicznej z rozrządem ruchu w kierunku Czech i Słowacji. Dla rozwoju aglomeracji najistotniejszy jest rozwój usług związanych z obsługą terenów pogranicza oraz obsługą ruchu turystycznego i rekreacyjnego, wykorzystujący walory przyrodniczo-krajobrazowe Beskidów.

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami Województwa Śląskiego na lata 2014-2017 (uchwała nr IV/48/7/2014 Sejmiku Województwa Śląskiego z dn.10.03.2014 r.)

Przy opracowaniu aktualnego *Programu* (trzeciego już) wykorzystano wyniki monitoringu prowadzonego przez Śląskie Centrum Dziedzictwa Kulturowego w Katowicach. Na ich podstawie wprowadzono zmiany w ocenie stanu zachowania zasobów zabytkowych województwa i stanu opieki nad zabytkami, w ustaleniach dotyczących sposobu realizacji celów strategicznych oraz wprowadzono korektę wskaźników realizacji celów.

W dokumencie sformułowano misję *Programu*: >>Dobrze zachowane, zadbane zabytki stanowiące o tożsamości regionu kluczowym czynnikiem budowy kapitału społecznego województwa, rozwoju gospodarczego województwa oraz jego promocji w kraju i na świecie<<.

W celu realizacji misji wyróżniono dwa cele strategiczne *Programu*, oraz cele operacyjne:

- Cel strategiczny I – Kształtowanie kulturowego obrazu województwa
  - Cel operacyjny I.1 – Ustalenie potencjału zasobów zabytkowych województwa
  - Cel operacyjny I.2 – Budowa systemu zarządzania zabytkami województwa
  - Cel operacyjny I.3 – Włączenie zabytków w procesy gospodarcze
- Cel strategiczny II – Kształtowanie pozytywnych postaw społeczeństwa wobec dziedzictwa kulturowego regionu
  - Cel operacyjny II.1 – Propagowanie wiedzy o zabytkach oraz sposobach opieki nad zabytkami
  - Cel operacyjny II.2 – Aktywizacja społeczności lokalnych na rzecz opieki nad zabytkami

W tekście *Programu* wymienionych jest kilka szczególnie cennych przykładów zabytkowych obiektów z terenu Powiatu Bielskiego: zamek w Grodźcu z kaplicą rodową Zobla z XIX w., ruiny Zamku Wołek w Kobiernicach, rezydencje w Czechowicach-Dziedzicach, drewniana zabudowa małomiasteczkowa w Wilamowicach, zespół przyrodniczo-krajobrazowy w Jaworzu z kościołem protestanckim, sanktuarium „Na górcze” w Szczyrku, cmentarz ewangelicko-augsburski w Jasienicy, dawna fabryka tektury w Czańcu wraz z urządzeniami hydrotechnicznymi, żelbetowa zaporą wodną i hydroelektrownią w Porąbce (1928-1937) oraz młyn w Rybarzowicach.

Strategia rozwoju kultury w województwie śląskim na lata 2006-2020

(uchwała nr II/51/1/2006 Sejmiku Województwa Śląskiego z dn. 28.08.2006).

W dokumencie określono Wizję – Kulturalny wizerunek województwa śląskiego: Województwo śląskie będzie:

- 1) regionem zróżnicowanym kulturowo, harmonijnie łączącym elementy odmiennych tradycji i tożsamości kulturowych;
- 2) regionem, w którym kultura odzwierciedla i kształtuje podstawowe cnoty obywatelskie takie jak otwartość, uczciwość, odpowiedzialność, pracowitość, umiejętność społecznej współpracy, wpływając pozytywnie na jakość kapitału społecznego;
- 3) regionem, w którym kultura jest istotnym elementem rozwoju gospodarczego, zwiększającym konkurencyjność ekonomiczną województwa, dającym szansę na rozwój społeczno-ekonomiczny, a w efekcie poprawiającym jakość życia jego mieszkańców;
- 4) regionem, w którym w sposób innowacyjny wykorzystuje się potencjał twórczy środowiska artystycznego do jakościowej poprawy przestrzeni publicznej, w tym instytucji użyteczności publicznej.

Ustalono w obrębie pól strategicznych cztery podstawowe cele i odpowiadające im działania ukierunkowane na osiągnięcie założonej wizji. Dla ochrony zabytków największe znaczenie ma pole strategiczne „Dziedzictwo kulturowe” oraz Cel Strategiczny III: Upowszechnianie i zachowanie dziedzictwa kulturowego regionu (materialnego i niematerialnego) oraz jego efektywniejsze wykorzystywanie do celów turystycznych.

Do realizacji wyznaczonego celu strategicznych określono kierunki działania:

- 3.1. rozpoznawanie zasobów dziedzictwa kulturowego oraz prowadzenie projektów badawczych na jego temat;
- 3.2. inwentaryzowanie dziedzictwa kulturowego;
- 3.3. popularyzacja dziedzictwa kulturowego (w tym z użyciem najnowszych technik);
- 3.4. rewitalizacja i renowacja obiektów zabytkowych;
- 3.5. rewitalizacja obiektów i terenów przemysłowych i znajdowanie dla nich nowych funkcji;
- 3.6. wykorzystywanie dziedzictwa kulturowego regionu na potrzeby turystyki (promocja, tworzenie produktów turystyki kulturowej);
- 3.7. tworzenie zasobów dziedzictwa kulturowego regionu.

Strategia Rozwoju Turystyki w Województwie Śląskim na lata 2004-2013

(uchwała nr II/29/10/2004 Sejmiku Województwa Śląskiego z dn. 20.12.2004 r.)

Głównym celem *Strategii* jest rozwój turystyki biznesowej, miejskiej, tranzytowej, aktywnej oraz agroturystyki. Do najważniejszych zadań wykonawców *Strategii* należy podnoszenie jakości usług turystycznych oraz tworzenie systemów wsparcia dla kreowania i promowania markowych produktów turystycznych regionu.

Dla Powiatu Bielskiego największe znaczenie mają następujące cele *Strategii*:

Cel strategiczny: Rozwój produktu markowego – turystyka biznesowa:

- wzrost liczby turystów podróżujących w interesach;
- wzrost znaczenia turystyki kongresowej i konferencyjnej;
- wspieranie turystyki związanej z uczestnictwem w targach, wystawach, giełdach;
- promowanie wyjazdów motywacyjnych.

Cel strategiczny: Rozwój produktu markowego – turystyka miejska i kulturowa:

- poszerzenie oferty kulturalnej, rozrywkowej i widowiskowo-sportowej;

Cel strategiczny: Rozwój produktu markowego – turystyka na terenach wiejskich:

- rozwój agroturystyki;
- utworzenie warunków do pełniejszego rozwoju ekoturystyki;
- zachowanie i udostępnianie turystom zabytkowej architektury drewnianej.

Cel strategiczny: Wzrost znaczenia produktu markowego – turystyka tranzytowa i przygraniczna.

- wspieranie rozwoju turystyki przygranicznej;
- tworzenie warunków do korzystniejszego rozwoju turystyki tranzytowej.

Cel strategiczny: Rozwój produktu markowego – turystyka rekreacyjna, aktywna i specjalistyczna.

- wzrost znaczenia turystyki pieszej;
- rozwój i popularyzacja narciarstwa zjazdowego;
- utworzenie odpowiednich warunków dla narciarstwa biegowego;
- rozwój i popularyzowanie górskiej turystyki rowerowej;
- wspieranie rozwoju turystyki rowerowej krajoznawczej;
- wspieranie rozwoju turystyki wodnej (gm. Czechowice-Dziedzice i Porąbka);
- utworzenie warunków do uprawiania sportów ekstremalnych i innych (Szczyrk);
- utworzenie produktu markowego - Śląska turystyka uzdrowiskowa i zdrowotna.

Cel strategiczny: Podnoszenie dostępności i jakości świadczonych usług turystycznych oraz budowa systemu wsparcia rozwoju markowych produktów turystycznych.

- tworzenie zintegrowanego systemu promocji regionu;
- podnoszenie kwalifikacji kadry pracowników branży turystycznej;
- wspieranie rozwoju atrakcyjnej bazy noclegowej i gastronomicznej;
- rozbudowa technicznej infrastruktury podnoszącej dostępność miejsc i atrakcji turystycznych regionu.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Śląskiego na lata 2007-2013

(przyjęty uchwałą Zarządu Województwa Śląskiego z dn. 29.08.2007)

RPO WSL 2007-2013 stanowił najistotniejszy instrument polityki regionalnej województwa w okresie 2007-2013, spajający większość zadań realizowanych przez jednostki samorządu terytorialnego oraz inne jednostki publiczne i prywatne w ramach funduszy strukturalnych Unii Europejskiej. Realizował on zapisy zawarte w *Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego na lata 2000 – 2020*.

W ramach RPO WSL, w zakresie ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego realizowany był Priorytet IV Kultura, którego głównym celem był „wzrost znaczenia kultury jako czynnika rozwoju społeczno-gospodarczego”, a celem szczegółowym „zachowanie dla przyszłych pokoleń dziedzictwa kulturowego”.

Obecnie trwają prace nad *Regionalnym Programem Operacyjnym na lata 2014-2020*, który nakreśli nowe cele i priorytety nawiązujące do nowej perspektywy finansowania ze środków unijnych. Obecnie Projekt RPO WSL jest na etapie konsultacji społecznych i uzgodnień międzyresortowych.

Zaktualizowany Program Rozwoju Subregionu Południowego Województwa Śląskiego na lata 2007 - 2013

(uchwała nr 2839/88/IV/2011 Zarządu Województwa Śląskiego z dn. 18.10.2011 r.)

W ramach procedur wdrażania RPO WSL 2007 – 2013, obok ścieżki konkursowej, przygotowano dwie ścieżki wyboru projektów m.in. poprzez Programy Rozwoju Subregionów. Tworząc PRSP Instytucja Zarządzająca RPO dała władzom samorządowym możliwość kreowania polityki rozwoju na szczeblu subregionalnym. Podstawowym elementem Programu jest konsultowana ze społecznościami lokalnymi i zaakceptowana lista projektów, które zostały uznane za szczególnie istotne dla rozwoju subregionu południowego.

Celem głównym strategii jest „Rozwój społeczno-gospodarczy Subregionu Południowego Województwa Śląskiego”, dla realizacji którego określono 6 celów szczegółowych:

1. Rozwój infrastruktury społeczeństwa informacyjnego i usług publicznych on-line,
2. Zachowanie dla przyszłych pokoleń dziedzictwa kulturowego,
3. Poprawa jakości powietrza,
4. Wzmacnianie roli Bielska-Białej jako metropolii subregionu południowego,
5. Wielofunkcyjne wykorzystanie obszarów zdegradowanych,
6. Udrożnienie sieci drogowej w subregionie.

Aktualna lista projektów obejmuje z terenu pow. bielskiego następujące działania:

- Rozwój elektronicznych usług publicznych:
- System Informacji o Terenie Powiatu Bielskiego (Powiat Bielski);
- Infrastruktury kultury:
- Centrum kreatywno-kulturalne, w Kozach – Fabryka Inicjatyw (Gmina Kozy);
- Modernizacja budynku kina w Buczkowicach (Gmina Buczkowice);
- Digitalizacja najcenniejszych dokumentów rodziny St. Genois d'Anneaucourt wkładem w upamiętnienie dziedzictwa historycznego południowej części województwa śląskiego (Gmina Jaworze);
- Czyste powietrze i odnawialne źródła energii:
- Termomodernizacja budynku Gminnego Centrum Zachowania Dziedzictwa Kulturowego, Informacji i Edukacji w Gminie Wilamowice;
- Termomodernizacja budynku Szkoły Podstawowej w Bystrej przy ul. Klimczoka 68 (Gmina Wilkowice);
- Termomodernizacja wraz z wymianą źródła ciepła w budynku Zespołu Szkół w Kobiernicach (Gmina Porąbka);
- Wymiana źródła ciepła wraz z ociepleniem budynku Przedszkola w Świętoszówce, (Gmina Jasienica).
- Rewitalizacja – „małe miasta”
- Przekształcenie obszarów zdegradowanych i rozbudowa infrastruktury technicznej na potrzeby Ośrodka Rekreacji i Sportów Wodnych (Gmina Bestwina);
- Zagospodarowanie terenu przy osiedlu Północ w Czechowicach-Dziedzicach.

4.3. Uwarunkowania na szczeblu lokalnym: powiatowym i gminnym

Z perspektywy zarządzania strategicznego *Strategia* jest najważniejszym dokumentem obowiązującym w powiecie bielskim.

Strategia Rozwoju Powiatu Bielskiego do 2015

(uchwała Nr II/42/324/2005 Rady Powiatu w Bielsku-Białej z dn. 8.12.2005 r.)

W starej *Strategii* określono misję zewnętrzną: „Powiat bielski – kraina przedsiębiorczych ludzi wśród pięknych gór”, misję wewnętrzną: „Misją powiatu bielskiego jest wspieranie rozwoju usług turystycznych w oparciu o dwa podstawowe zasoby endogeniczne: szczególne piękno przyrody beskidzkiej oraz wyjątkową przedsiębiorczość mieszkańców, gotowych kreować usługi unikalnej jakości. Dbalność o potencjał ludzki i zasoby przyrody – dwa skarby Podbeskidzia – będzie wyznaczać główny kierunek rozwoju powiatu bielskiego”, a także sformułowano szczegółową wizję rozwoju Powiatu.

W oparciu o wypracowaną wizję rozwoju określone zostały cele strategiczne:

- Cel I: Tworzenie optymalnych warunków dla rozwoju turystyki i przedsiębiorczości w powiecie;
- Cel II: Poprawa jakości środowiska naturalnego;
- Cel III: Optymalny rozwój potencjału ludzkiego powiatu.

Zagadnienia związane z dziedzictwem kulturowym zostały uwzględnione w poniższych Działaniach:

- prowadzenie edukacji kulturalnej społeczeństwa, zwłaszcza dzieci i młodzieży;
- podtrzymywanie tradycji regionalnych w powiecie;
- promowanie walorów turystycznych powiatu na targach krajowych i zagranicznych;
- wspieranie rozwoju gospodarstw agroturystycznych i podnoszenia jakości świadczonych usług;
- wspólne działania gospodarcze, kulturalne, turystyczne i edukacyjne w ramach Euroregionu Beskidy.

Strategia Rozwoju Powiatu Bielskiego do 2020

(uchwała Nr IV/58/415/14, z dnia 30.10.2014 r.)

Określone w dokumencie misje, zarówno zewnętrzna jak i wewnętrzna w stosunku do starej strategii nie uległy zmianie.

Odnosząc się do obranej misji i wizji zostały zredagowane główne cele strategiczne:

Cel I: Rozwój turystyki i przedsiębiorczości w powiecie

Cel II: Poprawa jakości środowiska naturalnego

Cel III: Rozwój potencjału ludzkiego powiatu

Zagadnienia związane z dziedzictwem kulturowym zostały uwzględnione w poniższych Działaniach:

1. Rozwój i promocja markowych produktów turystycznych powiatu
2. Rozwój infrastruktury turystycznej
3. Rozwój informacji turystycznej powiatu
4. Organizacja i współorganizacja imprez kulturalnych

Plan Rozwoju Lokalnego Powiatu Bielskiego na lata 2005–2013

(uchwała Nr II/29/197/2004 Rady Powiatu w Bielsku-Białej z dn. 2.12.2004 r.)

W *Planie* zapisano zestaw zadań priorytetowych do realizacji na terenie powiatu bielskiego wynikający bezpośrednio ze *Strategii Rozwoju Powiatu*. Zadania podzielono na dwie grupy: obejmującą okres 2004-2006 (projekty szczegółowe) oraz okres 2007-2013 (projekty ogólne). *Plan* był również narzędziem służącym pozyskiwaniu funduszy europejskich.

Na lata 2007-2013 zaplanowano realizację projektu pn. „ochrona dziedzictwa kulturowego powiatu bielskiego”, który uwzględniał trzy dziedziny ochrony dziedzictwa kulturowego w formie warsztatów w zakresie: rękodzieła artystycznego, ochrony tradycji i zwyczajów ludowych, ochrona wartości materialnych.

Lokalny Program Rewitalizacji Powiatu Bielskiego na lata 2007–2013

(uchwała Nr III/43/311/09 Rady Powiatu w Bielsku-Białej z dn. 26.11.2009 r.)

Program był kolejnym dokumentem ukierunkowanym na pozyskiwanie środków finansowych ze źródeł zewnętrznych, w tym funduszy strukturalnych Unii Europejskiej oraz inicjatyw wspólnotowych. Określał obszary powiatu, które miały zostać poddane rewitalizacji i stanowił podstawę programowania działań służących aktywizacji i odnowie. Z przeprowadzonych analiz wyszło, że obszarami wymagającymi podjęcia działań rewitalizacyjnych w pierwszej kolejności są tereny gmin: Czechowice-Dziedzice, Porąbka, Wilamowice, Bestwina.

Lokalny Program Rewitalizacji skierowany był na odnowę, integrację i aktywizację zdegradowanych terenów powiatu poprzez:

- porządkowanie starej tkanki urbanistycznej (odnowa, remonty, renowacje, modernizacje) celem przywrócenia obszarom przemysłowym utraconych funkcji;
- nadanie nowych funkcji zdegradowanym przestrzeniom miejskim (adaptacja dla funkcji gospodarczych, społecznych, kulturalnych, turystycznych, zdrowotnych);
- zachęcanie do rozwijania nowych form działalności gospodarczej, i wspieranie inicjatyw generujących nowe miejsca pracy.

W planowanych działaniach przestrzennych znalazła się rewitalizacja zdegradowanego terenu po KWK Silesia.

Program Ochrony Środowiska Powiatu Bielskiego

(uchwała Rady Powiatu w Bielsku-Białej z dn. 14.12.2004 r.)

Opracowany *Program* stanowi podstawowe narzędzie prowadzenia polityki ekologicznej w Powiecie. Realizacja programu ma doprowadzić do poprawy stanu środowiska naturalnego, efektywnego zarządzania

środowiskiem oraz zapewnić skuteczne mechanizmy chroniące środowisko przed degradacją, a także stworzyć warunki dla wdrożenia wymagań obowiązującego w tym zakresie prawa.

Cele strategiczne Powiatu Bielskiego:

Cel A: Tworzenie optymalnych warunków dla rozwoju turystyki w powiecie,

Cel B: Optymalny rozwój potencjału ludzkiego

Program do najważniejszych elementów kształtowania zieleni urządzonej i ochrony zabytkowych założeń parkowych zaliczył:

1. ochronę (rewaloryzacja) zabytkowych założeń zieleni parkowej (zamkowej, przypałacowej, podworskiej) z pozostałościami starodrzewia, historycznych nasadzeń alejowych oraz towarzyszącymi im często ekspozycjami i panoramami widokowymi (park zamkowy w Grodźcu Śląskim — obiekt o randze regionalnej, parki przypałacowe i dworskie w gminach: Wilamowice, Bestwina (kilka obiektów), Kozy, Jaworze, Czechowice-Dziedzice, pozostałości starodrzewia alejowego: Kaniów, Bestwina, Dankowice, Grodziec Śląski;
2. ochronę starodrzewia zieleni przykościelnej, wokół historycznej zabudowy sakralnej: kościołów, kaplic: w Starej Wsi, Jaworzu Nałężu, Jaworzu, Bestwinie;
3. rewaloryzację zabytkowego układu urbanistycznego Jaworza, z uwzględnieniem pozostałości parku zdrojowego;
4. rekultywację i rewitalizację zdegradowanych terenów przemysłowych w kierunku: leśnym, użytków zielonych lub wodnym (kamieniołom: w Kozach, lokalne wyrobiska pożwirowe w Kaniowie).

Program w perspektywie do 2015 roku zaproponował realizację rewaloryzacji zabytkowych założeń zieleni (układ urbanistyczny Jaworza, parki zabytkowe, zieleń przykościelna i cmentarna – ok. 2-3 obiekty w każdej gminie) – ze szczególnym uwzględnieniem obiektów o randze ponadlokalnej (park zamkowy w Grodźcu Śląskim, park przypałacowy w Jaworzu, zabytkowy starodrzew alejowy – gm. Wilamowice, Bestwina).

Program współpracy Powiatu Bielskiego z organizacjami pozarządowymi oraz z podmiotami określonymi w art. 3 ust. 3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 roku o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie na rok 2015.

(uchwała nr IV/58/414/14 Rady Powiatu w Bielsku-Białej z dnia 30 października 2014r.)

Celem głównym *Programu* jest kształtowanie demokratycznego ładu społecznego w środowisku lokalnym, poprzez budowanie partnerstwa między powiatem i organizacjami pozarządowymi, a w efekcie skuteczniejsze i efektywniejsze definiowanie potrzeb społecznych oraz ich efektywniejsze zaspokajanie przez wspólną realizację konkretnych zadań publicznych.

Na 2015 r. ustalono następujące priorytetowe zadania publiczne realizowane we współpracy z organizacjami pozarządowymi:

- 1) kultura, sztuka, ochrona dóbr kultury i dziedzictwa narodowego;
- 2) wspieranie i upowszechnianie kultury fizycznej;
- 3) turystyka i krajoznawstwo;
- 4) pomoc osobom w trudnej sytuacji życiowej.

Program rozwoju i promocji markowych produktów turystycznych Powiatu Bielskiego

(opracowany przez Polską Agencję Rozwoju Turystyki na zlecenie Starostwa Powiatowego w Bielsku-Białej)

Program powstał w ramach projektu mającego na celu zbadanie potencjału turystycznego powiatu bielskiego i określenie koncepcji markowych produktów turystycznych, które w dużym stopniu opierają się na potencjale materialnego dziedzictwa kulturowego oraz tradycjach, zwyczajach i obrzędach (proponowane miejsca wdrożenia Programu).

Ustalono siedem wiodących produktów turystycznych, które spina marka parasolowa pod hasłem: „Powiat bielski – beskidzka przygoda”:

1. **„U źródeł przyrody”** – skierowany do turysty aktywnego, rodzinnego, związany z atrakcyjnością przyrodniczą i krajobrazową wynikającą z ukształtowania terenu. Bazuje na sympatii i przywiązaniu turystów do tego obszaru, jednak zaprasza ich do uprawiania aktywności w okresie, kiedy stopnieje pokrywa śnieżna.
Miejsce wdrożenia – Szlaki Parku Krajobrazowego Beskidu Śląskiego i Małego.
2. **„Ekstremalnie fajnie”** – czerpiący z potencjału i siły przyrody powiatu bielskiego – spektrum możliwości uprawiania sportów z dużą porcją pozytywnej adrenaliny w trzech żywiołach: na lądzie, w powietrzu i w wodzie. Skierowany do turystów lubiących wyzwania sportowe w stężonej dawce, gwarantujące niezapomniane emocje i przeżycia.
Miejsce wdrożenia – nieczynny kamieniołom piaskowca w Kozach, zaporą wodna w Porąbce.
3. **„Beskidzka droga po zdrowie”** – połączenie walorów krajobrazowych i przyrodniczych z wypoczynkiem i rekreacją ruchową, mającą wymiar turystyki zdrowotnej, nie tylko na płaszczyźnie fizycznej lecz również psychicznej i duchowej związanej z rozwojem osobowości. Oferta skierowana do turystów stęsknionych za ciszą, harmonią i relaksem.
Miejsce wdrożenia – dawne uzdrowisko w Jaworzu i Bystrej, parki przy pałacach i dworach (Bestwina, Kozy, Czechowice-Dziedzice, Grodziec, Jaworze).
4. **„Smaki i smaczki”** – oparty na wykorzystaniu różnorodności kulturowego i dziedzictwa ziemi bielskiej – od folkloru wilamowickiego z wpływami kultury flamandzkiej do zgłębiania tradycji wsi pogórza Beskidzkiego. Produkt pokazujący pieczołowicie kultywowaną historię i folklor tych ziem, wieś taką jaka jest ze swoją tradycją, kuchnią i zwyczajami.
Miejsce wdrożenia – gospodarstwa agroturystyczne, izby regionalne, historyczne, muzea (Fałatówka), galerie sztuki (np. w Szczyrku).
5. **„Spotkania z tradycją”** – skierowany do najbardziej odpornego na sezonowość turysty biznesowego i korporacyjnego. Łączy w sobie dwa podstawowe atuty obszaru powiatu bielskiego: wyśmienitą dostępność komunikacyjną i bogactwo stylowych miejsc spotkań. Oryginalnym tłem dla oferty produktu turystyki biznesowej są beskidzkie widoki i bliskość zbiorników wodnych.
Miejsce wdrożenia – dawne siedziby szlacheckie (pałace: Czechowice-Dziedzice, Kozy i Jaworze, dwory: Kobiernice, Czaniec i Kozy), glorieta na wzgórzu Goruszka w Jaworzu.
6. **„Śnieg – fest”** – podstawą są wspaniałe warunki zimowe, jakie panują na obszarze powiatu. Śnieg jest wykorzystywany nie tylko do celów narciarstwa zjazdowego w Szczyrku i innych miejscowościach południowej części powiatu, ale do wszelkich zabaw i aktywności. Zima w powiecie bielskim to nie tylko pora roku, to stan ducha sprzyjający aktywności i białym szaleństwom.
Miejsce wdrożenia – Szczyrk (ale także Jaworze, Meszna, Bystra), Magurka – prawie 100-letnie tradycje narciarskie.
7. **„Edu'wakacje”** – głównym zadaniem tego produktu jest edukacja dzieci i młodzieży przy wykorzystaniu potencjału kulturowego i krajobrazowego powiatu, w tym życie codzienne dawnych mieszkańców, wydarzenia historyczne regionu, zabytki oraz ukształtowanie terenu.

Miejsce wdrożenia – Muzeum Fauny i Flory Morskiej w Jaworzu, Muzeum Regionalne im. ks. Bubaka w Bestwinie, kamieniołom w Kozach, zapora i elektrownia wodna w Porąbce, gospodarstwa wiejskie i agroturystyczne.

Gminne Programy Opieki nad Zabytkami w powiecie bielskim

Obecnie tylko dwa samorządy gminne¹ posiadają uchwalone Gminne Programy Opieki nad Zabytkami: **Czechowice-Dziedzice** (2012-2016) – Uchwała Nr XXIII/199/12 Rady Miejskiej w Czechowicach-Dziedzicach z dn. 29.05.2012 r.

Jasienica (2014-2017) – Uchwała Nr XXXIX/401/14 Rady Gminy Jasienica z dn. 27.02.2014 r.

Studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego

Studium jest podstawowym dokumentem określającym politykę przestrzenną miasta i gminy oraz planowany sposób zagospodarowania całego obszaru gminy, stanowi podstawę do opracowania przez wójta lub burmistrza miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Wszystkie gminy powiatu bielskiego mają uchwalone aktualne dokumenty lub są w trakcie zmian *Studiów*:

- **Szczyrk** – Uchwała nr IX/55/2003 Rady Miejskiej w Szczyрку z dn. 10.03.2003 r. (w 2010 Miasto przystąpiło do zmiany Studium);
- **Czechowice-Dziedzice** – Uchwała Nr XXVII/234/12 Rady Miejskiej w Czechowicach-Dziedzicach z dn. 4.09.2012 r. (w 2014 Gmina przystąpiła do zmiany Studium);
- **Wilamowice** – Uchwała Nr IX/76/11 Rady Miejskiej w Wilamowicach z dn. 22.06.2011 r. (w 2014 Gmina przystąpiła do zmiany Studium);
- **Bestwina** – Uchwała Nr XXXIV/258/09 Rady Gminy Bestwina z dn.26.11.2009 r. (w 2014 Gmina przystąpiła do zmiany Studium);
- **Buczkowice** – Uchwała Nr XV/106/2000 Rady Gminy Buczkowice z dn.31.03.2000 r. (w 2014 Gmina przystąpiła do zmiany Studium);
- **Jasienica** – Uchwała Nr XLV/423/10 Rady Gminy Jasienica z dn. 8.04.2010 r.; (w 2012 Gmina przystąpiła do zmiany Studium);
- **Jaworze** – Uchwała Nr XI/104/07 Rady Gminy Jaworze z dn.20.11.2007 r.;
- **Kozy** – Uchwała Nr XXX/205/13 Rady Gminy Kozy z dn. 20.06.2013 r.;
- **Porąbka** – Uchwała Nr XXXIX/265/06 Rady Gminy Porąbka z dn. 28.06.2006 r.; (w 2013 Gmina przystąpiła do zmiany Studium);
- **Wilkowice** – Uchwała Nr XXXVIII/396/2010 Rady Gminy Wilkowice z dn. 14.01.2010r.

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

M.P.Z.P. jako akty prawa miejscowego stanowią podstawę planowania przestrzennego i zagospodarowania terenu w gminie. Mają one wiążące i nadrzędne znaczenie dla gospodarki nieruchomościami. Ustalenia dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego i krajobrazu w *M.P.Z.P.* powinny sprzyjać ochronie otoczenia zabytków przed zbyt intensywną działalnością gospodarczą oraz umożliwić uniknięcie inwestycji, które mogłyby zubożyć krajobraz kulturowy.

Samorządy gminne w powiecie bielskim w *M.P.Z.P.* ustanowiły następujące strefy ochrony konserwatorskiej:

- **Szczyrk**: strefą ochrony konserwatorskiej „OK” objęto:
  - 1) OK1 – zespół obiektów z otoczeniem przysiółek „Migdały”,
  - 2) OK2 – zespół obiektów z otoczeniem przysiółek „Biła”,
  - 3) OK3 – zespół obiektów z otoczeniem przysiółek „Czyrna”,

¹ Posiadanie Programu deklaruje również (na podstawie przesłanej ankiety) Gmina Kozy, lecz najprawdopodobniej dokument taki nie został uchwalony przez Radę Gminy.

- 4) OK4 – zespół obiektów z otoczeniem przysiółek „Porębskie Pole”,
  - 5) OK5 – zespół obiektów z otoczeniem przysiółek „Czyrna”,
  - 6) OK6 – zespół obiektów z otoczeniem przysiółek „Łączny”,
  - 7) OK7 – zespół obiektów z otoczeniem przysiółek „Podmagóra”,
  - 8) OK8 – fragment zabudowy Salmopolu,
  - 9) OK9 – założenie zielone przy Willi „Słoneczna” przy ul. Turystycznej,
  - 10) OK10 – cmentarz ewangelicko-augsburski w granicach ogrodzenia, Salmopol,
  - 11) OK11 – cmentarz komunalny w granicach ogrodzenia,
  - 12) OK12 – starodrzew w rejonie ul. Turystycznej i Orlej,
  - 13) starodrzew i drzewa w pobliżu budynków historycznych należących do rejestru i gminnej ewidencji zabytków,
  - 14) starodrzew i drzewa w otoczeniu kapliczek i figur przydrożnych.
- **Czechowice-Dziedzice** – ochronie w granicach ustanowionych stref ochrony konserwatorskiej podlegają obiekty wpisane do rejestru zabytków (część zachodnia obszaru Gminy), oraz obszar w rejonie budynku klasztoru oo. Jezuitów przy ul. Sobieskiego 40 wraz z zabytkowym założeniem parkowym i główną aleją frontową ukształtowaną na osi klasztoru od strony ul. Sobieskiego (rejon południowej części centrum miasta Czechowice-Dziedzice).
  - **Wilamowice** – ustanowiono strefy ścisłej i częściowej ochrony konserwatorskiej oraz strefy ochrony krajobrazu „K”.
  - **Bestwina** – ustanowiono strefy częściowej i ścisłej ochrony konserwatorskiej (miejsca wskazane na załącznikach graficznych do uchwał).
  - **Buczkowice** – ustanowiono strefy ochrony konserwatorskiej w miejscowościach: Buczkowice (6 stref), Kalna (2 strefy), Godziszka (2 strefy) i Rybarzowice.
  - **Jasienica** – ustanowiono strefę ścisłej ochrony konserwatorskiej „A”, pośredniej ochrony konserwatorskiej „B” oraz strefę ekspozycji widokowej „E”.
  - **Jaworze** – ustanowiono następujące strefy ochrony konserwatorskiej:
    - układ urbanistyczny centrum Jaworza wpisany do rejestru zabytków,
    - strefa „B” pośredniej ochrony konserwatorskiej,
    - strefa „E” pośredniej ochrony konserwatorskiej,
    - strefa ekspozycji zabytkowych zespołów i dominant naturalnych,
    - zabytki archeologiczne ze strefami ochrony archeologicznej.
  - **Kozy** – ustanowiono strefę ścisłej ochrony konserwatorskiej oraz pośredniej ochrony konserwatorskiej,
  - **Porąbka** – ustanowiono następujące strefy ochrony konserwatorskiej:
    - sfera „A” ścisłej ochrony konserwatorskiej obiektów nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków,
    - strefa „B” ochrony konserwatorskiej otoczenia obiektów wpisanych do rejestru zabytków,
    - strefa „C” ochrony konserwatorskiej zabytków nieruchomych,
    - strefa ochrony konserwatorskiej nieruchomych zabytków archeologicznych.
  - **Wilkowice** – nie ustanowiono stref ochrony.

5. Charakterystyka zasobów i analiza stanu zachowania dziedzictwa kulturowego Powiatu Bielskiego

5.1. Krajobraz kulturowy Powiatu

Reaktywowany w 1999 r. powiat bielski leży w południowej części województwa śląskiego. W centrum powiatu bielskiego znajduje się miasto Bielsko-Biała, stanowiące odrębny powiat grodzki, wokół którego rozciąga się powiat bielski. Od zachodu powiat graniczy z powiatem cieszyńskim, od północy z powiatem pszczyńskim, od południowego-wschodu z powiatem żywieckim, natomiast od północnego wschodu i wschodu - z wchodzącymi w skład woj. małopolskiego- powiatami oświęcimskim i wadowickim. W swojej strukturze zawiera dziesięć gmin, które podzielić można na miejskie (Szczyrk), miejsko-wiejskie

(Czechowice-Dziedzice, Wilamowice) oraz wiejskie (Bestwina, Buczkowice, Jasienica, Jaworze, Kozy, Porąbka, Wilkowice).

Powiat bielski zajmuje obszar 457 km² i zamieszkiwany jest przez prawie 160 000 osób, co stanowi nieco ponad 3 % całej ludności woj. śląskiego. Gęstość zaludnienia powiatu bielskim jest niższa niż w reszcie województwa. Największą gminą pod względem powierzchni jest Jasienica (92 km²), na drugim miejscu jest gmina Czechowice-Dziedzice (66 km²), dalej Porąbka (65 km²), Wilamowice (56 km²), Szczyrk (39 km²), Bestwina (38 km²), Wilkowice (34 km²), Kozy (27 km²), Jaworze (21 km²) i Buczkowice (19 km²). Zdecydowanie najliczniejsza pod względem zaludnienia jest gmina Czechowice-Dziedzice, pozostałe gminy są pod tym względem zbliżone do siebie. Najmniejszą liczbę mieszkańców posiadają gminy Szczyrk i Jaworze.

Powiat ziemski bielski obejmuje swym terenem kilka jednostek geograficznych, zróżnicowanych pod względem zarówno budowy geologicznej, jak i związanej z nią rzeźby terenu. Południowa część powiatu należy do Beskidów, stanowiących północną część łańcucha górskiego Karpat, środkowa - do Pogórza Zachodniobeskidzkiego, zaś północna do Kotliny Oświęcimskiej.

W obrębie Beskidów wyróżnia się Beskid Śląski, osiągający wysokość 1257 m n.p.m. (w granicach gmin: Szczyrk, Wilkowice, Buczkowice, Jasienica, Jaworze) i Beskid Mały (w granicach gmin: Porąbka, Kozy, Wilkowice) oraz Kotlinę Żywiecką (w granicach gmin: Wilkowice i Buczkowice).

W obrębie Pogórza Zachodniobeskidzkiego wyróżnia się Pogórze Śląskie (w granicach gmin: Porąbka, Kozy, Jaworze, Jasienica). Wysokości tego obszaru wahają się od 400-500 m n.p.m. w pobliżu gór do 300 m n.p.m. przy granicy północnej. W obrębie Kotliny Oświęcimskiej wyróżnia się Podgórze Wilamowickie i Dolinę Górnej Wisły (w granicach gmin: Wilamowice, Bestwina, Czechowice-Dziedzice, Jasienica). Krajobraz Podgórza Wilamowickiego przypomina krajobraz sąsiadującego z nim od południa Pogórza Śląskiego. Wysokości wahają się około 300 m n.p.m. głębokości dolin rzadko przekraczają 50 m. Dolina Górnej Wisły jest mało urozmaicona krajobrazowo, wyrównane dno znajduje się na wysokości 220-240 m n.p.m.

Obszar powiatu bielskiego w całości należy do zlewiska Morza Bałtyckiego i odwadniany jest przez rzekę Wisłę, stanowiącą północną granicę miasta i gminy Czechowice-Dziedzice oraz gminy Bestwina. Drugą najważniejszą rzeką tego obszaru jest przepływająca przez teren gminy Porąbka - Soła. Teren powiatu odwadniają też mniejsze cieki będące – podobnie jak Soła – prawobrzeżnymi dopływami Wisły.

Na terenie powiatu zlokalizowany jest zbiornik wodny „Czaniec”, utworzony po wybudowaniu zapory na rzece Sole (28,8 km) i będący jednym z elementów systemu gromadzenia wody dla potrzeb Górnego Śląska i Podbeskidzia. Przez teren powiatu bielskiego biegną dwa istotne połączenia drogowe: droga krajowa S-1 oraz droga krajowa S-94.

Leżące na pograniczu Śląska i Małopolski ziemie powiatu wielokrotnie zmieniały przynależność państwową. Znajdowały się pod panowaniem Piastów, czeskich Przemysłidów i austriackich Habsburgów. Przez kilka wieków rozdzielała je granica przebiegająca wzdłuż rzeki Białej, najpierw między Rzeczpospolitą, a Czechami i Austrią, potem po 1772 r. między dwoma krajami – CK Austrii – Galicją i Księstwem Cieszyńskim. Na terenach tych żyli obok siebie Polacy, Niemcy, Żydzi, Czesi oraz potomkowie przybyszów z dzisiejszej Holandii. Na kulturę regionu miało również wpływ zróżnicowanie religijne (katolicy, protestanci, Żydzi), nie pokrywające się z podziałem narodowościowym.

Powiat bielski obecnie jest nadal regionem silnie zróżnicowanym wewnątrz. Ma na swoim terenie zarówno ponad trzydziestopięcioletnie przemysłowe miasto Czechowice-Dziedzice, jak i niewielkie turystyczne miasto Szczyrk, czy tereny rolnicze gminy Porąbka i Jasienica. Wyraźnie podzielona jest także gospodarka powiatu: na północy znajduje się część przemysłowa, którą tworzą miasto Czechowice-Dziedzice i sąsiadujące z nim gminy, a na południu część turystyczna, czyli miasto Szczyrk i gminy: Buczkowice, Wilkowice, Kozy, Porąbka, Jaworze.

Użytki rolne, stanowiące 50 % użytkowanych gruntów, dominują w północnej części powiatu. Przeważa uprawa zbóż, roślin okopowych, warzyw i owoców, ozdobnych drzew i krzewów. Ważna jest hodowla bydła mlecznego i ryb słodkowodnych – pod względem wielkości produkcji karpia, powiat jest potentatem w skali kraju.

Główne strefy gospodarcze znajdują się w Czechowicach-Dziedzicach (przemysł paliwowy, metalurgiczny, zapałczany, spożywczy, górnictwo węgla kamiennego), Jasienicy (przemysł meblowy, spożywczy, przetwórstwo warzywno-owocowe, produkcja wyrobów ceramicznych), Buczkowicach (przemysł meblowy), Kozach (przemysł metalurgiczny) i Wilamowicach (przemysł spożywczy). Teren powiatu bielskiego charakteryzuje się stosunkowo dużym udziałem lasów, głównie w części południowej. Najlepiej zachowane ich fragmenty położone są w obrębie Beskidu Śląskiego i Małego, oraz w miejscach trudno dostępnych na Pogórzu Śląskim.

Główne ośrodki turystyczne powiatu to miasto Szczyrk, będące stolicą sportów zimowych, Porąbka, malowniczo położona nad zaporą wodną i zbiornikiem na Sole oraz Jaworze i Wilkowice. Również pozostałe gminy stanowią atrakcyjne turystycznie tereny tak pod względem górskich krajobrazów, malowniczych pejzaży, unikatowych w skali kraju gatunków fauny i flory, jak i bazy rekreacyjnej.

Zróżnicowana tradycja, religia i historia przez wieki kształtowały kulturę Powiatu Bielskiego, którego bogactwem jest różnorodność dziedzictwa kulturowego, powstała na styku wpływów Śląska Cieszyńskiego i Małopolski. Na terenie powiatu do dzisiaj pielęgnowane są dawne tradycje i zwyczaje, a mieszkańcy przejawiają dużą aktywność kulturalną.

5.2. Architektura sakralna

Na omawianym obszarze do rejestru zabytków nieruchomości wpisanych jest 16 kościołów oraz trzy kaplice kubaturowe.

Najstarszym kościołem w powiecie jest pochodząca z 1522 r. drewniana świątynia w Starej Wsi. Wzniesiona w stylu późnogotyckim, w typie śląsko-małopolskim, w wyniku późniejszej przebudowy utraciła swój pierwotny charakter. Jest to jeden z najcenniejszych zabytków w powiecie oraz przykład wzorowego wykorzystania możliwych źródeł finansowania. Z 1701 r. pochodzi kościół drewniany w Bielowicku, z końca XVIII w. – kościół w Szczyrku.

Wśród świątyń murowanych brak przykładów budownictwa gotyckiego i renesansowego. Najstarszy kościół w Bestwinie (1577) został przebudowany w stylu barokowym w 1764 r. Pozostałe tworzą jednolity zespół barokowo – klasycystycznych budowli budowanych od 2 poł. XVIII w. do 2 poł. XIX w., z pojedynczymi neogotyckimi przykładami z przełomu XIX i XX w.

W Gminnej Ewidencji Zabytków ujętych jest kolejnych kilkanaście kościołów, m.in. neogotyckie kościoły w Wilamowicach (1923-35), Kozach (ok. 1902), Dankowicach (1897-98), klasycystyczny kościół w Hecznarowicach (ok. 1870) oraz świątynie w Rybarzowicach, Mazańcowicach, Czechowicach-Dziedzicach itp.

Kaplice w Czechowicach-Dziedzicach, Mesznej i Bronowie pochodzą z 1 poł. XIX w. Są to niewielkie budynki o skromnej formie – tylko kaplica w Bronowie posiada urozmaiconą gzymsami artykulację elewacji, a kaplica w Czechowicach-Dziedzicach – smukłą wieżyczkę. Na terenie powiatu przeważają niekubaturowe kapliczki przydrożne, zwieńczone krzyżem, najczęściej o ludowym charakterze.

- Plebanie w rejestrze zabytków nieruchomości:

Gmina	Miejscowość	Datowanie	Uwagi	Nr rejestru
Jasienica	Grodziec	XVII, XVIII/XX		31/60 i 142/76
	Jasienica	1786		148/76
	Rudzica	k.XVIII	przebudowana	53/60 i 174/76
Jaworze	Jaworze	1780, 2 poł. XIX	w zespole kościoła ewangelickiego	229/08

Zlokalizowane w pobliżu kościołów plebanie są przedmiotem wpisu w czterech miejscowościach – w Grodźcu (XVII, XVIII/XXw.), Jasienicy (1786 r.), Rudzicy (k. XVIII w., przebudowana) i Jaworzu (1780, 2 poł. XIX w.). Wartościowe obiekty znajdują się także w Mazańcowicach (plebania o bogatej, eklektycznej dekoracji) i Ligocie (budynek klasycystyczny). Zespół zabudowy towarzyszącej kościołowi ewangelickiemu w Jaworzu tworzą poza plebanią: szkoła, budynki gospodarcze, dom przedpogrzebowy i brukowana droga.

Istotnym elementem kształtującym krajobraz kulturowy są cmentarze, a w nich – nasadzenia drzew (najczęściej wzdłuż ogrodzenia, rzadziej pomiędzy kwaterami) oraz zabytkowe krzyże i nagrobki. Cmentarze objęte są ochroną jako otoczenie zabytkowych kościołów lub są odrębnym przedmiotem wpisu. Największe walory zabytkowe posiadają: cmentarz przy kościele par. pw. św. Katarzyny w Czechowicach – Dziedzicach, na którym oprócz starodrzewia i pięknych nagrobków znajduje się też kolumna z figurą św. Jana Nepomucena, cmentarz przy kościele par. p.w. Opatrzności Bożej w Jaworzu, z wydzieloną kwaterą hrabiowską i licznymi zabytkowymi nagrobkami, a także, ze względu na istniejące na nich kamienne krzyże i rzeźby, cmentarze przy kościołach parafialnych w Bestwinie, Starej Wsi i Zabrzegu.

Kamienny krzyż przy kościele par.
w Rybarzowicach

- Kościoły w rejestrze zabytków nieruchomości:

Gmina	Miejscowość	Obiekt	Datowanie	Nr rej.
Bestwina	Bestwina	kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP	1577, XVIII	22/60
Czechowice-Dziedzice	Bronów	kościół par. pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa	1874-1877	1605/95
	Czechowice-Dziedzice	kościół par. pw. św. Katarzyny	1722-29	254/49 i 29/60
	Ligota	kościół par. pw. Opatrzności Bożej	1801	266/49 i 46/60
	Zabrzeg	kościół par. pw. św. Józefa	1782	344/52
Jasienica	Bielowicko	kościół fil. pw. św. Wawrzyńca	1701	862/68 i 139/76
	Grodziec	kościół par. pw. św. Bartłomieja Apostoła	1908-10	371/12
	Jasienica	kościół par. pw. św. Jerzego	1787, 1869, 1929	147/76
		kościół ewangelicko- augsburski	1890, 1920	453/86
Rudzica	kościół par. pw. Narodzenia św. Jana Chrzciciela	XVIII, 1945-46	52/60 i 173/76	
Jaworze	Jaworze	kościół par. pw. Opatrzności Bożej	1802	265/49 i 155/76
		zespół kościoła ewangelicko-augsburskiego: - kościół par. ewang.-augsb., - szkoła, ob. dom parafialny, - plebania, - obora, ob. budynek gosp., - d. cmentarz przy kościele z brukowaną drogą okrężną, - dom przedpogrzebowy	1782-1786, 1851-1852, 1912	229/08

		„Marownia”, na ob. cmentarzu grzebalnym		
Porąbka	Czaniec	kościół par. pw. św. Bartłomieja	1767, 1924	186/72
Szczyrk	Szczyrk	kościół par. pw. św. Jakuba Apostoła	k. XVIII w.	497/56 i 195/77
Wilamowice	Stara Wieś	kościół par. pw. Podwyższenia Krzyża	1522	571/34 i 283/78

Plebania przy kościele par. w Jasienicy

Szkoła i fragm. drogi w zespole kościoła ewangelicko-augsburskiego w Jaworzno

- Kaplice w rejestrze zabytków nieruchomości:

Gmina	Miejscowość	Obiekt	Datowanie	Nr rej.
Czechowice-Dziedzice	Bronów	Kaplica pw. Serca Jezusowego	1831	865/68
	Czechowice-Dziedzice	Kaplica obok k.par.pw. Wspomożenia Wiernych	1841	867/68
Porąbka	Porąbka	Kaplica św. Urbana	1823-1827	A/437/15
Wilkowice	Meszna	Kaplica wraz z ogrodzeniem	1810	712/95

Bestwina (gm. Bestwina)**-kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP wraz z otoczeniem**

Zbudowany w 1577r. jako kościół ewangelicki, od 1609r. katolicki. W 1764r. przebudowany w stylu barokowym, w 1825r. w stylu klasycystycznym z dobudową wieży od strony zachodniej. Kościół usytuowany jest na wzniesieniu i otoczony ceglany, częściowo tynkowanym murem. Od strony zachodniej do głównego wejścia prowadzą biegnące z poziomu drogi schody. Budynek na planie prostokąta, jednonawowy, prezbiterium zamknięte trójbocznie, z nowszą zakrystią przylegającą od południa. Dachy dwuspadowe, kryte blachą, z sygnaturką. Wnętrze sklepione kolebkowo. Wyposażenie w stylu rokokowym (ołtarz główny) i regencyjnym, za ołtarzem renesansowy nagrobek z XVI w.

Przy kościele znajduje się cmentarz z zabytkowymi nagrobkami, m.in. arcyksięcia L.K. Habsburga. W lipcu 2014 trwały prace remontowe przy elewacji wieży, planowana jest renowacja całości elewacji kościoła. Nawierzchnia wokół kościoła w granicach muru wymaga wymiany i ujednoczenia. Przesłonięta drzewami sylwetka kościoła jest słabo czytelna w panoramie wsi.

Bielowicko (gm. Jasienica)**-kościół fil. pw. św. Wawrzyńca wraz z otoczeniem**

Kościół został ufundowany w 1701 r. przez barona Henryka Larischa. Jest orientowany, zbudowany w konstrukcji zrębowej na kamiennej podmurówce, oszalowany gontem i pionowymi deskami, otoczony sobotami. Korpus kryty jest wysokimi dachami dwuspadowymi, nad wieżą hełm; dachy obite gontem. Niższe i węższe prezbiterium przekryte jest pozorną kolebką, nawa – stropem wspartym na słupach. Na drzwiach ozdobne okucia, w oknach – kraty. Wewnątrz znajduje się renesansowy tryptyk „Sacra Conversazione”, pozostałe wyposażenie w stylu barokowym i klasycystycznym. Wokół kościoła rozciąga się niewielki cmentarz, otoczony współczesnym ogrodzeniem. Kościół znajduje się na Szlaku Architektury Drewnianej województwa śląskiego, od 1756 r. jest celem pielgrzymek. Gruntownie restaurowany w roku 1950, następnie w 1999 i 2009, w stanie dobrym.

Bronów (gm. Czechowice-Dziedzice)-kościół par. pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa wraz z otoczeniem, 1874-1877

Kościół wzniesiony nakładem pracy mieszkańców, wg projektu architekta Rosta. Wieża została ukończona w 1874 r., korpus w 1877. Jest murowany z cegły, tynkowany, jednonawowy.

Prezbiterium zamknięte absydą, wieża włączona w obrys kościoła. Dach niski, dwuspadowy z wieloboczną wieżyczką we wschodniej części, kryty blachą; wnętrza przekryte stropami płaskimi. Elewacje zdobione są lizenami połączonymi u góry fryzem arkadkowym oraz cokołem w kamiennej okładzinie. Wszystkie otwory okienne zamknięte są łukiem pełnym. Przy kościele zadbane cmentarz, otoczony ogrodzeniem z metalowych przesł pomiędzy murowanymi słupkami. Nawierzchnia przy kościele wymaga ujednoczenia, szczególnie w części frontowej. Kościół był remontowany w latach 1995 i 1998, obecnie jest w stanie dobrym.

Bronów (gm. Czechowice – Dziedzice)-kaplica pw. Serca Jezusowego wraz z otoczeniem, ul. Alojzego Czyża, 1831

Kaplica usytuowana jest przy skrzyżowaniu ulic, na skraju jezdni. Klasycystyczna, wybudowana w 1831 r. Murowana z cegły, na planie kwadratu, z półkolistą absydą od północy. Wnętrze przekryte jest sklepieniem żaglastym. Elewacje dzielone pilastrami, zwieńczone wydatnym profilowanym gzymsem. Otwory okienne zamknięte łukiem pełnym, wokół wejścia stiukowa opaska. Elewacja frontowa zwieńczona trójkątnym szczytem z wnęką na obraz. Kapliczka była gruntownie remontowana w 2002 roku. Z powodu usytuowania w bezpośredniej bliskości dróg narażona jest na uderzenia i wstrząsy powodujące pęknięcia oraz znaczne zasolenie niszczące elewacje od strony drogi. Stan zachowania elewacji wymaga przeprowadzenia kolejnych prac remontowych.

Czaniec (gm. Porąbka)-kościół par. pw. św. Bartłomieja

Kościół murowany, tynkowany. Późnobarokowa wieża z 1767(4?) r. pierwotnie przylegała do drewnianego kościoła rozebranego w 1907 r., obecny korpus ukończono w 1924 r., wg proj. F. Mączyńskiego, z zastosowaniem zmodernizowanej stylistyki neobarokowej. Kościół jest jednonawowy z krótkim transeptem, prezbiterium zamknięte jest trzema absydami. Nakryty dachami czterospadowymi, wieża – neobarokowym hełmem. Wewnątrz znajduje rokokowy ołtarz główny, z obrazem Matki Bożej Czanieckiej z XVI w. Ściany zdobią kilkakrotnie restaurowane polichromie.

W lipcu 2014 trwały prace przy wymianie nawierzchni w otoczeniu kościoła. Budynek w dobrym stanie; odświeżenia wymagają elewacje. Otoczenie kościoła, w tym figura przed elewacją wieżową, betonowe ogrodzenie oraz schodki od strony wschodniej wymagają odnowienia.

Czechowice-Dziedzice

-kościół par. pw. św. Katarzyny, ul. Kopernika 42 wraz z otoczeniem

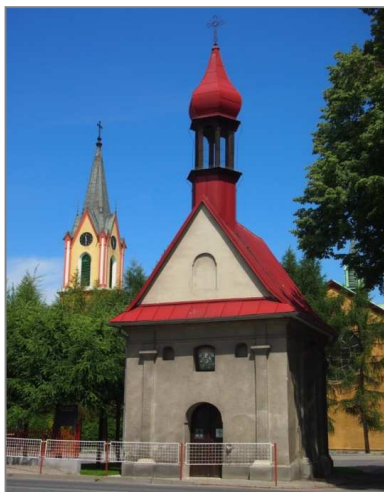
Późnobarokowy kościół jest najstarszym zabytkiem w mieście. Zbudowany w latach 1722 - 1729 r. w miejscu XV w. świątyni, przebudowywany ok. 1800, remontowany w 1947 i 1993. Murowany, jednonawowy z węższym prezbiterium, przy którym znajdują się kaplica i zakrystia z emporą. Wieża włączona w bryłę kościoła, kryta hełmem. Elewacje kościoła są tynkowane, z delikatnym prostokątnym boniowaniem. Wnętrze przesklepione kolebką z lunetami. Wewnątrz późnobarokowy ołtarz z XVIII w. Przy kościele znajduje się kostnica, zapewne także z XVIII w., cmentarz z licznymi zabytkowymi nagrobkami, figura św. Jana Nepomucena (od strony ulicy). Całość otoczona jest metalowym ogrodzeniem (od strony ul. Kopernika) oraz ceglany murem, ze stacjami Drogi Krzyżowej umieszczonymi w wewnętrznych wnękach.

W niezadowalającym stanie są elewacje kościoła, odspojenia tynku są widoczne szczególnie w partii cokołu i prezbiterium. Wskazane jest założenie izolacji przeciwwilgociowej. Nasadzenia cmentarnych drzew iglastych wymagają przeprowadzenia cięć pielęgnacyjnych. Większość zabytkowych nagrobków wymaga renowacji.

Czechowice - Dziedzice

- kaplica wraz z otoczeniem, obok kościoła par. pw. Wspomożenia Wiernych

Kapliczka z 1841 r. jest pierwszą sakralną budowlą w Dziedzicach, ufundowaną przez Jerzego Machalicę. Murowana z cegły, na planie kwadratu, z półkolistą absydą i wyposażeniem z 1 poł. XIX w. Usytuowana jest przy obecnej ul. Legionów. Kryta wysokim daszkiem dwuspadowym, z wieloboczną wieżyczką krytą hełmem. Budynek w dość dobrym stanie, elewacja wymaga odświeżenia.

Grodziec (gm. Jasienica)- kościół par. pw. św. Bartłomieja Apostoła oraz plebania

Kościół w stylu neogotyckim, wzniesiony w latach 1908-10 przez budowniczego Ludwiga Kametza, wg proj. A.T. Prokopa. Konsekrowany w 1935 r. Założony na planie krzyża łacińskiego z wieżą przyległą od zachodu; oszkarpowany, z zamkniętym trójbocznie prezbiterium, do którego przylegają zakrystia i kaplica poświęcona św. Melchiorowi Grodzieckiemu. Dachy dwuspadowe, kryte blachą; wieża zwieńczona hełmem iglicowym. Pod okapem ceglany fryz. Otwory okienne i drzwiowe ostrołukowe, wejście w przyziemiu wieży w ceglany portalu, wejście od strony północnej ujęte kamiennym obramieniem. Wyposażenie kościoła: ołtarze, konfesjonały i ławy neogotyckie, wykonane przez rzeźbiarza Ludwiga Maxa Linzingera. Chrzcielnica, figura św. Bartłomieja, ambona, jeden z ołtarzy oraz renesansowa płyta nagrobna Henryka Grodzieckiego († 1587) pochodzą z poprzedniego, XVI-wiecznego kościółka. Wnętrze zdobione jest freskami przedstawiającymi świętych. Kościół w dobrym stanie, w 2012 r. wymieniono stolarkę okienną.

Jasienica (gm. Jasienica)- kościół par. pw. św. Jerzego wraz z otoczeniem oraz plebania

Kościół usytuowany w pobliżu drogi do Międzyrzecza Górnego, na wzniesieniu. Wybudowany w 1787 r., rozbudowany w 1869 r. o wieżę, w 1929 r. – o transept i prezbiterium. Poprzedni, drewniany kościół został rozebrany w 1787 r., pochodzący z niego XVI-wieczny tryptyk eksponowany jest ob. w Muzeum Archidiecezjalnym w Katowicach. Kościół jednonawowy, na planie krzyża łacińskiego. Nad starszą nawą główną na planie czworokąta znajduje się trójprzęsłowe sklepienie żaglaste. Dach i hełm wieży kryte blachą. Elewacje tynkowane, gładkie, wokół zamkniętych łukiem okien ozdobne opaski. Plebania z 1786r., powiększona w XIX w. murowana, parterowa, dwutraktowa, kryta dachem czterospadowym. Zespół kościoła znajduje się w bardzo dobrym stanie.

Jasienica (gm. Jasienica)- kościół ewangelicko – augsburski wraz z przyległym cmentarzem

Usytuowany na cmentarzu w pobliżu drogi ekspresowej. Pierwotna kaplica cmentarna z 1891 r. rozbudowana została ok. 1920 o przylegający do tylnej elewacji aneks. Po zniszczeniach wojennych kościół odbudowano w 1959r. i ponownie konsekrowano w 1987. Budynek jest murowany, otynkowany, na planie czworoboku, salowy z trójbocznym zamknięciem. Od frontu usytuowana jest wieża, w dolnej części wtopiona w bryłę kościoła, wyżej sześcioboczna, kryta wysokim hełmem ze szczycikami przy podstawie. Główne wejście umieszczone w masywnym portalu ryzalitowym. Elewacje symetryczne, trójosiowe. Otwory okienne zamknięte łukiem ostrym. Wnętrze przekryte stropem płaskim, z emporami. Budynek w dobrym stanie technicznym.

Jaworze (gm. Jaworze)

- kościół par. pw. Opatrzności Bożej wraz z otoczeniem, ul. Wapienicka 119

Znajduje się ok. 150 m na wschód od pałacu, wybudowany został w latach 1800-04 z fundacji Arnolda St. Genois d'Anneaucourt. W latach 30-tych XX w. powiększony o transept z kopułą i prezbiterium. Starsza część w stylu klasycystycznym, ze sklepieniem żaglastym wewnątrz. Od strony zachodniej dwuwieżowy maszy mieszczący główne wejście poprzedzone portykiem. Zachowane XIX-wieczne wyposażenie, m.in. obraz Matki Boskiej Berdyczowskiej. Na przyległym cmentarzu – wydzielona „kwatery hrabiowska”. Budynek całościowo w dobrym stanie. Elewacje wymagają odnowienia, szczególnie po stronie zachodniej widoczne odspojenia warstwy malarskiej.

Jaworze (gm. Jaworze)

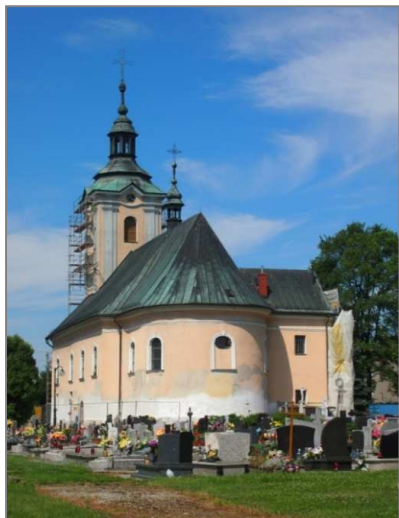
- zespół kościoła ewangelickiego, pl. Kościelny 25, (kościół par. ewang.-augsb., 1782-86, 1851-52, 1912, szkoła, ob. dom parafialny, po 1831, plebania, 1780, 2 poł. XIX, obora, ob. budynek gosp., po 1780, d. cmentarz przy kościele z brukowaną drogą okrężną 2 poł. XIX, dom przedpogrzebowy „Marownia”, na obecnym cmentarzu grzebalnym, 1880)

Kościół położony ok. 200 m na zachód od pałacu, zbudowany w latach 1782-88, z wieżą 1852. W latach 1909-1912 powiększony i przebudowany w stylu neoklasycystycznym. Murowany, na rzucie prostokąta, z czworoboczną wieżą. Elewacje dwukondygnacyjne, okna zamknięte łukiem pełnym, w dolnej kondygnacji mniejsze. Pośrodku bocznych elewacji trójkątny naczółek. Kościół tynkowany, z pasowym boniowaniem. Plebania ewangelicka powstała w 1830 (?), szkoła ewangelicka w 1830, przeb. 1868. W otoczeniu kościoła znajduje się starodrzew. Większość elementów kościoła znajduje się w bardzo dobrym stanie. Odnowienia wymagają budynki szkoły ewangelickiej i obory.

Ligota (gm. Czechowice-Dziedzice)

-kościół par. pw. Opatrności Bożej wraz z otoczeniem, ul. Bielska 25

Kościół barokowo – klasycystyczny. Korpus ukończony w 1806 r. z fundacji rodziny Czaderskich i księdza B. Olejaka, wieża dostawiona w latach 1834-40. Kościół jednonawowy, z wieżą od frontu i prezbiterium zamkniętym łukiem, do północy przylega zakrystia. Kryty dachami dwuspadowymi, z sygnaturką, na wieży hełm obity blachą. Elewacje korpusu tynkowane, gładkie, wieży – zdobione pilastrami. Otwory okienne zamknięte łukiem pełnym, w stiukowych opaskach z kluczem. We wnętrzu sklepienie żaglaste i wyposażenie z okresu budowy. Przy murze cmentarnym zlokalizowana kostnica z 1850 r. Przy kościele klasycystyczna plebania z bogatym detalem na elewacjach. W 2014 r. trwał remont elewacji kościoła.

Meszna (gm. Wilkowice)

-kaplica pw. Matki Bożej Siewnej wraz z ogrodzeniem

Wzniesiona została w 1810 r., wraz z ogrodzeniem i wyposażeniem, w skład którego wchodzi przyścienny ołtarz z XIX w., drewniana polichromowana rzeźba ludowa z k. XIX w., drewniana chrzcielnica, lampka wieczna i krzyż procesyjny a także dzwon procesyjny. Pozostałość ogrodzenia tworzą obecnie samotne betonowe słupki, szpeczące otoczenie kapliczki. Obiekt w stanie dobrym.

Międzyrzecze (gm. Jasienica)

- cmentarz kościelny, otoczenie spalonego kościoła par. pw. św. Marcina

Obecny kościół stoi w miejscu drewnianego kościoła z 1522 r., który spłonął w 1993 r. Był to jeden z najstarszych kościołów drewnianych na Śląsku. Na cmentarzu znajdują się jedynie pojedyncze nagrobki o cechach zabytkowych.

Międzyrzecze (gm. Jasienica)

-kościół par. ewangelicko – augsburski

Kościół zbudowany w 1866, w 1945 r. częściowo zniszczony, następnie odbudowany. Neogotycka budowla powstała wg planów budowniczego Szulca z Bielska. Budynek jednonawowy, z węższym, trójbocznie zamkniętym prezbiterium i czworoboczną wieżą od frontu, zwieńczoną hełmem w kształcie ostrosłupa. Zachowane wyposażenie w kolorze białym, ambonowy ołtarz główny pochodzi z 2 poł. XIX w. W elewacjach bocznych wysokie, ostrołukowe okna. Budynek znajduje się w dobrym stanie technicznym. Otoczenie kościoła zadbane, o wysokich walorach estetycznych.

Rudzica (gm. Jasienica)

- kościół par. pw. Narodzenia św. Jana Chrzciciela wraz z otoczeniem oraz plebania

Kościół usytuowany jest na tzw. Kopcu Rudzickim w centrum wsi. Został zbudowany w stylu barokowo-klasycystycznym w latach 1782-1800, wieżę ukończono w roku 1817. Wzniesiony przez mistrza murarskiego Josepha Drachnego z Cieszyna i cieślę Tomasza Kozę z Frydka jako fundacja Zofii Ksawerego Ponińskich. Remontowany w XIX w., po uszkodzeniach 1945 r. oraz w latach 1998-2000. Murowany, jednonawowy, z kaplicą od południa i wieżą od zachodu. Kryty dachem dwuspadowym, z wieżyczką na sygnaturkę na kalenicy. Otwory okienne niewielkie, w większości zamknięte łukiem odcinkowym. Elewacje tynkowane, zdobione lizenami. We wnętrzu sklepienie żaglaste, wyposażenie z k. XVIII i 1 poł. XIX w. Kościół otoczony kamiennym, tynkowanym murem. Plebania z 1799 r., odbudowana po 1945 r., w bezstylowej formie. Kościół jest w stanie dobrym, widoczne miejscowe ubytki tynku na elewacjach.

W złym stanie jest otaczający go mur.

Stara Wieś (gm. Wilamowice)

- kościół par. pw. Podwyższenia Krzyża z cmentarzem i zielenią, drewniany

Usytuowany w centrum wsi, na wzgórzu, w otoczeniu drzew i cmentarza. Wraz z położonym w pobliżu drewnianym budynkiem dawnej szkoły parafialnej tworzy malowniczy zespół. Kościół zbudowany w 1522 r., wieża w XVII w., w późniejszych latach wielokrotnie przebudowywany (1787, 1883, 1926, 1939). Kościół w konstrukcji zrębowej, oszalowany deskami, wieża w konstrukcji słupowej, szalowana gontem. Prezbiterium węższe, trójbocznie zamknięte. Zwężająca się ku górze wieża posiada nadwieszoną izbicę, zwieńczona jest cebulastym hełmem z latarnią. W częściowo otwartych sobotach umieszczone są stacje Drogi Krzyżowej. Wewnątrz kościoła znajduje się belka tęczowa z datą 1530 i barokowe wyposażenie. Kościół znajduje się na Szlaku Architektury Drewnianej województwa śląskiego.

W ostatnich latach kompleksowe prace konserwatorskie objęły budynek kościoła, wyposażenie, polichromie we wnętrzu oraz starodrzew wokół kościoła. Odnowienia wymaga zabytkowy, polichromowany krzyż na przykościelnym cmentarzu.

Szczyrk (gm. Szczyrk)**-kościół pw. św. Jakuba Apostoła wraz z otoczeniem, drewniany**

Usytuowany na niewielkim zadrzewionym wzniesieniu kościół został wzniesiony w latach 1797 - 1800 w konstrukcji zrębowej, następnie przebudowany w 1935. Znajdujące się wewnątrz późnobarokowe wyposażenie pochodzi ze zlikwidowanego klasztoru Norbertanów w Nowym Sączu. Przykościelny cmentarz użytkowany był do 1848 r. Nieznacznie niższe od nawy prezbiterium zamknięte jest trójbocznie. Po stronie zachodniej usytuowana jest wieża wzniesiona w konstrukcji słupowej, o pochyłych ścianach, szalowana gontem, nakryta hełmem namiotowym. Nad nawą wieżyczka na sygnaturkę, ośmioboczna, z latarnią i hełmem. Wnętrze przekryte jest stropem płaskim. Kościół otacza ogrodzenie z belek układanych na zrąb, z dwoma bramkami słupowymi. W 2007 r. przy kościele prowadzono prace rewitalizacyjne. Obecnie odnowienia wymagają popękane stopnie przykościelnych schodków oraz zabytkowy nagrobek po zachodniej stronie kościoła.

Zabrzeg (gm. Czechowice-Dziedzice)**-kościół par. pw. św. Józefa**

Barokowo-klasycystyczny, wzniesiony w latach 1782-1787. Murowany, jednonawowy, z kaplicą od południa i wieżą od zachodu. Elewacje tynkowane, gładkie; okna zamknięte łukiem pełnym, w profilowanych stiukowych opaskach. Nad wejściem trójkatny naczółek. Wieża kryta wysokim hełmem obitym blachą. Wnętrze przekryte sklepieniem żaglastym. Zachowane bogate wyposażenie późnobarokowe. Kościół otoczony jest ceglany murem, w którego wnękach umieszczono stacje Drogi Krzyżowej. Na tyłach kościoła znajduje się cmentarz z pochodzącą z 1870 r. kolumną z grupą Ukrzyżowania, przed głównym wejściem znajduje się kamienny krzyż z 1908 r. Budynek kościoła jest w dobrym stanie. Rezygnacja z wielobarwnej kostki Bauma w otoczeniu kościoła pozytywnie wpłynie na jego estetykę.

5.3. Architektura rezydencjonalna, założenia folwarczne, parki

- Zespoły pałacowo-dworskie w rejestrze zabytków nieruchomych:

Gmina	Miejscowość	Obiekt	Datowanie	Nr rej.
Bestwina	Bestwina	Zespół pałacowy - pałac - park	1824	454/56 i 23/60
Czechowice - Dzierżycze	Czechowice- Dzierżycze	Zespół pałacowy: - pałac - park	1. 30-te XVIII w.	28/60
		Zespół folwarczny: - spichrz (d. dwór), - rządówka, - dom ogrodnika, - czworak I i II, - stajnia	1 poł. XVIII w., XIX w.	1216/75
	Ligota	Dwór	XVIII/XIX, XX w.	873/68
Jasienica	Grodziec Śląski	Zespół zamkowy: - zamek i park	1542-80	1369/52 i 41//76
		-oficyna	2 poł. XVIII w.	143/76
		- kaplica-ruiny	XV w., 2 poł. XVI	417/53
		- mostek kamienny	XVIII w.	546/88
	Łownica	Dwór	1690	35/60 i 146/76
	Rudzica	Dwór	1 poł. XVII w., 1947	54/60 i 174/76
Jaworze	Jaworze	Zespół pałacowy - pałac, - 2 oficyny, - brama przy pałacu, - park	1793	41/60 i 154/76
		Zespół folwarczny: A. Folwark Dolny	XVII-XIX w.	
		- budynek bramny		40/60 i 153/76
		- czworak		39/60 i 152/76
		B. Folwark Górny		521/87
Kozy	Kozy	Zespół pałacowy: A. - pałac - 2 oficyny	XVIII, XIX w.	447/56, 44/60 i 161/76
		B. - park		4/47
		Stodoła „, Pod św. Florianem”	2 poł. XVII w.	45/60 i 160/76

		Dwór Grabowskich z ogrodem	I. 20. XX w.	451/86
Porąbka	Czaniec	Zespół dworski: - dwór -ogród - aleja dojazdowa	XVII, XVIII	11/Bi/3/K4/934, 386/72 i 182/77
	Kobiernice	Ruiny zamku Wołek	Poł. XIV w.	11/Bi/1/Kr/34 i 159/76
		Zespół dworski: - dwór - oficyna - pałac	Pocz. XIX w.	387/72
Wilamowice	Pisarzowice	Dwór z otoczeniem i drzewostanem, ul. Pańska 19	1706	391/72 i 283/78
	Stara Wieś	Zespół dworski: - dwór - park	XVIII w.	393/72 i 298/78
Wilkowice	Bystra Śląska	Zespół willi: - willa, tzw. Fałatówka - kapliczka - ogrodzenie - ruiny pracowni	1910	669/93

Według terminologii stosowanej w rejestrze zabytków wpisane są do niego cztery pałace (w Bestwinie, Czechowicach-Dziedzicach, Jaworzu i Kozach), dziewięć dworów (przebudowany na spichlerz dwór w Czechowicach-Dziedzicach, dwory w Ligocie, Iłownicy, Rudzicy, Czańcu, Kobiernicach, Pisarzowicach, Starej Wsi oraz tzw. dwór Grabowskich w Kozach, o willowym charakterze). W rejestrze znajdują się ponadto dwa zamki – w Grodźcu i zachowany w postaci ruiny zamek Wołek w Kobiernicach oraz willa, tzw. Fałatówka, w Bystrej Śląskiej.

Najstarsze założenia łączyły funkcję mieszkalną z obronną – wśród nich są dwór obronny w Czechowicach–Dziedzicach (1524-44), zamek w Grodźcu (1542-80) czy dwór obronny w Czańcu, wybudowany na początku XVII w. Zamek Wołek, powstały ok. poł. XIV w. na szczycie wzniesienia, był budowlą typowo warowną, którego układ w klasyczny sposób realizował założenia średniowiecznego budownictwa obronnego.

W późniejszym czasie walory forteczne straciły na znaczeniu, ustępując chęci posiadania reprezentacyjnej i wygodnej posiadłości. Rezydencje były na przestrzeni wieków rozbudowywane w zależności od potrzeb i otaczane komponowanymi założeniami zieleni. Najbardziej okazałe: w Kozach, Czechowicach-Dziedzicach, Jaworzu, Grodźcu posiadały rozbudowane zaplecze w postaci położonych w sąsiedztwie oficyn, domów ogrodnika, budynków bramnych itp. a także folwarków.

Zespoły dworskie miały zazwyczaj nieco skromniejszy charakter. Głównemu budynkowi towarzyszył poza parkiem czy ogrodem także folwark, w skład którego wchodziły zabudowania gospodarcze skupione wokół czworokątnego dziedzińca. Najdawniejszą chronologię posiadają dwory w Rudzicy (1 poł. XVII w.), Iłownicy (ok. 1690) i Pisarzowicach (1706). Pierwsze z nich utraciły część swych wartości ze względu na znaczną modernizację (Rudzica) czy bardzo zły stan zachowania (Iłownica). Z XVIII w. pochodzi kryty

mansardowym dachem barokowo-klasycystyczny dwór w Starej Wsi, z pocz. XIX w. kryty wysokim dachem czterospadowym klasycystyczny dwór w Kobiernicach.

Willa Juliana Fałata w Bystrej (1910) oraz tzw. dwór Grabowskich w Kozach (lata 20-te XX w.) reprezentują już kolejne nurty w architekturze, w swej stylistyce nawiązując do secesji i modernizmu.

Poza wymienionymi zespołami na terenie powiatu znajdują się obiekty znajdujące się poza rejestrem zabytków, m. in. dwór wraz parkiem w Landku, ob. Zakład Doświadczalny Gospodarki Stawowej PAN w Gołyszu, Gospodarstwo Landek (przed 1836), zespół dworsko-parkowy w Mazańcowicach wraz z gorzelnią i wozownią (1 poł. XIX w.), dwór w Pisarzowicach – Krzemieniu; w Dankowicach: dwór w zespole dworsko-parkowo-folwarcznym „Dziadowizna” i dwór przy ul. Św. Wojciecha 1, itp. Działania prowadzące do skutecznej opieki nad tymi obiektami powinny zostać umieszczone we właściwych gminnych dokumentach strategicznych.

- Parki ujęte w rejestrze zabytków nieruchomości:

Gmina	Miejscowość	Obiekt	Datowanie	Nr rej.
Bestwina	Bestwina	Park	1 poł. XIX w.	454/56 i 23/60
Czechowice - Dziedzice	Czechowice-Dziedzice	Park	1 poł. XVIII w.	28/60
Jasienica	Grodziec Śl.	Park	XVIII/XIX w.	1369/52 i 41//76
Jaworze	Jaworze	Park	k. XVIII w.	41/60 i 154/76
Kozy	Kozy	Park		4/47
Porąbka	Czaniec	Ogród Aleja dojazdowa	XVIII	11/Bi/3/K4/934, 386/72 i 182/77
Wilamowice	Piszczowice	Otoczenie dworu wraz z drzewostanem, ul. Pańska 19	XVIII/XIX w.	391/72 i 283/78
	Stara Wieś	Park	XVIII w.	393/72 i 298/78

Bestwina (gm. Bestwina)

- pałac i park

Późnoklasycystyczny, chroniony wraz z przyległym parkiem w ramach ogrodzenia. Wybudowany ok. 1824r., remontowany w 1933r. do 1954r. był własnością rodu Habsburgów. Usytuowany na niewielkim wzniesieniu pałac został wymurowany na planie czworoboku, z wewnętrznym dziedzińcem. Jest parterowy, kryty dachami dwuspadowymi. We wnętrzach sklepienia klasztorne i kolebkowe z lunetami. Zachodnia, frontowa elewacja jest dziewięcioosiowa, z wejściem w środkowej osi, zaakcentowanej kolumnowym portykiem. Nad bocznymi osiami znajdują się trójkątne naczółki. Przylegający do pałacu od południa park powstawał równoległe z budową pałacu. W stosunku do stanu pierwotnego powierzchnia parku została znacznie zmniejszona (z 4,5 ha na

ob. 1,7 ha) w wyniku m.in. budowy w latach 60-tych Gminnego Ośrodka Zdrowia, w latach 70-tych ośrodka sportowego z boiskiem na dawnej polanie widokowej, a w latach 80-tych przedszkola w miejscu dawnych stodół dworskich.

Zespół pałacowy jest w dobrym stanie.

Bestwina, park i boisko na terenie dawnego parku.

Bystra Śląska (gm. Wilkowice)

zespół willi, 1910: willa, tzw. Fałatówka, kapliczka, ogrodzenie, ruiny pracowni J. Fałata

Secesyjno – modernistyczna willa związana jest z osobą malarza Juliana Fałata, który nabył ją w 1909 r., następnie przebudował. Na terenie posesji znajdują się także objęte ochroną ruiny pracowni malarza oraz kaplica. W budynku znajduje się oddział Muzeum Historycznego w Bielsku-Białej, poświęcony życiu i twórczości Juliana Fałata. Remontowana w latach 1994-96, 2006, 2012-13 r., jest w bardzo dobrym stanie.

Czaniec (gm. Porąbka)

-dwór obronny, XVII, XVIII, ogród i aleja dojazdowa

Pierwszy budynek powstał na pocz. XVII w. i miał postać renesansowego dworu obronnego, założonego na rzucie prostokąta, o jednotraktowym układzie wewnątrz (obecne południowe skrzydło). Dwór został wkrótce (ok. poł. XVII w.) rozbudowany do dzisiejszych rozmiarów, wraz z przylegającym od wschodu ogrodem. W XVIII w. zamurowano arkady na frontowej elewacji oraz dobudowano tylny ryzalit z kamiennym portalem. W pocz. XX w. dwór został oszkarpowany. Dwór posiada dwa prostokątne, równoległe do siebie skrzydła mieszkalne, połączone zabudowanymi galeriami tworzącymi niewielki wewnętrzny dziedziniec. Wokół rozciąga się taras obronny.

Do głównego wejścia znajdującego się pierwotnie w elewacji zachodniej prowadziła długa aleja, obecnie schody w murze zostały zamurwane. Od 2008 r. prowadzone były prace remontowe w obrębie dworu i ogrodu, po ich zakończeniu dwór znajduje się w bardzo dobrym stanie. Aleja dojazdowa zachowana, wymaga bieżących prac pielęgnacyjnych.

Czechowice-Dziedzice (gm. Czechowice-Dziedzice)

zespół pałacowy, XVIII-XIX: (pałac, park); folwark: spichrz (d. dwór obronny), 1 p. XVIII, rządcówka, dom ogrodnika, 2 czworaki, stajnia

Rokokowy pałac (ul. Zamkowa 2) chroniony jest wraz z założeniem parkowym w ramach ogrodzenia. Pałac powstał w latach trzydziestych XVIII w., w XX w. rozbudowano go o szklaną werandę. Założony na rzucie wydłużonego prostokąta, z ryzalitami w elewacjach frontowej i ogrodowej. Piętrowy, kryty dachem mansardowym. We wnętrzu zachowane sklepienia kolebkowe z lunetami oraz stropy z dekoracją sztukatorską, drewniane portale zdobione supraportami i XX-wieczna dekoracja malarska oraz reprezentacyjna klatka schodowa.

Barokowy park w stylu francuskim został założony w XVIII w., na tyłach pałacu, na rzucie prostokąta. Pierwotnie na osi założenia znajdował się wodotrysk, a całość otaczał grabowy bindaż. Z dawnego założenia zachowały się fragmenty grabowej alei i otaczającego założenia muru z bramkami, a także pojedyncze okazy starodrzewia (wiązy szypułkowe, buk pospolity, dąb szypułkowy, grab pospolity i klon polny) i układ komunikacyjny. Przed frontem pałacu znajdują się pozostałości szpalerów lipowych, o koronach ciętych w formie kandelabrowej. Pałac i park po gruntownej renowacji są w stanie bardzo dobrym.

Czechowice-Dziedzice, lipy kandelabrowe przed pałacem oraz park.

Spośród zabudowy folwarcznej do rejestru zabytków wpisane są:

a) dwór warowny, wzniesiony przypuszczalnie w latach 1528-44 w miejscu dawnej lokalizacji XIV w. wartowni, przez ówczesnego właściciela dóbr Mikołaja Wilczka. Po wybudowaniu nowego pałacu dwór został w 1 poł. XVIII w. przebudowany na spichlerz. Murowany z cegły, dawniej 5-kondygnacyjny, podpiwniczony, na rzucie prostokąta z przyległymi skrzydłami, kryty wysokim dachem. W latach 80-tych XX w. uległ poważnym uszkodzeniom w wyniku pożaru. Obecnie w stanie ruiny, z zachowaną jedną ścianą i pozostałościami drugiej. Obiekt jest w bardzo złym, pogarszającym się stanie technicznym, wymaga zabezpieczenia.

b) zabudowa folwarku: czworak I (nie istnieje), czworak II (d. Kopernika 48, ob. Kotulińskiego 5), rządówka (Kopernika 52), stajnia (Kopernika), dom ogrodnika (nie istnieje) i założenie terenów zielonych, w tym 3 stawy i częściowo zachowane 3 aleje spacerowe.

- czworak II, wg daty na elewacji szczytowej wzniesiony w 1708 r. Usytuowany szczytowo do drogi, na planie wydłużonego prostokąta, przykryty dachem dwuspadowym krytym dachówką. Stan budynku jest niezadowolający, w narożnikach ściany szczytowej widoczne są spękania muru.

- rządówka (fot. po prawej) ok. poł. XIX w. Usytuowana szczytowo do drogi, założona na planie prostokąta z niewielką przybudówką przy tylnej elewacji. Jednokondygnacyjna, kryta dachem dwuspa-dowym. Elewacja frontowa ośmioosiowa, z wejściem w czwartej osi. W pozostałych osiach prostokątne otwory okienne i wnęki, nad którymi znajdują się proste gzymsy. Elewacje szczytowe dwuosiowe. Budynek wymaga przeprowadzenia remontu.

- stajnia, przelom XVIII i XIX w. Założona na planie wydłużonego prostokąta z ryzalitem przy zachodniej elewacji, usytuowana równolegle do drogi i sąsiedniego budynku obory. Murowana z cegły, jednokondygnacyjna, kryta dachem dwuspadowym. Budynek nieużytkowany, w bardzo złym stanie. (fot. po lewej)

Grodziec (gm. Jasienica) Zespół zamkowy:

- zamek i park, 1542-80, oficyna, 2 poł. XVIII w., kaplica-ruiny, XV w., 2 poł. XVI w., mostek kamienny, XVIII w.

Najstarszy zamek istniał w tym miejscu już w XIV w., obecny został ukończony ok. 1580 r. przez Henryka Grodeckiego. Przez kolejnych właścicieli stopniowo przebudowywany, m.in. w 1650 (górne piętro) i w XVIII w. (zachodnie skrzydło), w XIX w. (wieże). Odrestaurowany w 1927 r. przez dr. Ernesta Habichta. Późnorenesansowy, na planie prostokąta, z wieżami przy elewacjach frontowej i tylnej, ryzalitami wieżowymi zdobionymi blankowaniem. Trójkondygnacyjny, kryty dachem dwuspadowym, wieże dachami namiotowymi. W piwnicy zachowane gotyckie sklepienia i fragmenty murów, w przyziemiu sklepiona kolebkowo sień na osi. Wnętrza przykryte stropami

drewnianymi, otwory drzwiowe w kamiennych, renesansowych i barokowych portalach. Od 2004r. budynek stanowi własność prywatną, jest zabezpieczony, oznakowany i użytkowany, wymaga jednak prac restauratorskich o szerokim zakresie, m.in. elewacji oraz schodów i tarasu przy elewacji ogrodowej.

Rozległy park przyzamkowy wymaga rewitalizacji. Znajdująca się przy zamku oficyna z 2 poł. XVIII w. jest wyremontowana i w bardzo dobrym stanie. Ruiny kaplicy eksponowane są jako trwała ruina, zabezpieczone i dobrze oznakowane. Tablice informacyjne znajdują się też przy kamiennym mostku, usytuowanym pomiędzy parkiem a dawną szkołą wiejską.

Grodziec, fragment parku zamkowego oraz poprzedzona schodami elewacja ogrodowa

Łownica (gm. Jasienica)

- dwór, 1690

Dwór w Łownicy powstał w 1690 r., w późniejszych latach został przebudowany. Usytuowany przy skarpie opadającej w kierunku strumienia, na tyłach prywatnej posesji, zwrócony elewacją w kierunku drogi. Murowany z cegły na planie czworoboku, parterowy, z ryzalitem w tylnej elewacji. Główne wejście zwieńczone było dawniej trójkątnym gzymsem z kartuszem herbowym, obecnie nieistniejącym. Kryty dachem dwuspadowym, sień sklepiona kolebkowo. Dwór nie jest użytkowany, jego stan zachowania jest bardzo zły. Wymaga pilnego zabezpieczenia.

Jaworze (gm. Jaworze)

- zespół pałacowy, 1793 (pałac, 2 oficyny, brama przy pałacu, park)

Pałac klasycystyczny z 1793 roku (hr. Arnold St. Genois d'Anneaucourt), przebudowany XIX/XX w. oraz park, dwie oficyny pałacowe ustawione w podkowie przy pałacu i budynek bramny (przy pałacu). Użytkowany jako Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy. Pałac murowany na rzucie prostokąta, z niewielkimi ryzalitami w bocznych osiach, kryty niskim, cztero-spadowym dachem. Główne wejście w zwieńczonym trójkątnym naczółkiem ryzalicie, przy którym znajduje się wsparty na filarach taras, otoczony balustradą. Druga kondygnacja ryzalitu ujęta w zdwojone kolumnienki, z oknami zamkniętymi łukiem pełnym, pozostałe prostokątne, w bocznych osiach

w zamkniętych łukiem wewnątrz. Dekoracja elewacji skromna i delikatna. W 2011 przeprowadzono generalny remont, po którym budynek jest w dobrym stanie.

Prostopadle do pałacu usytuowane są dwie oficyny z k. XVIII w.: północna, murowana, nr 93 (tzw. dom Filipa) i południowa, nr 94 (tzw. dom kąpielowy) wzniesione na rzucie prostokąta. Obie piętrowe, kryte pierwotnie dachem czterospadowym, ob. płaskim. Elewacje frontowe siedmioosiowe, z wejściem w środkowej osi, nad którym znajdują się żeliwne daszki. Otwory okienne prostokątne, na elewacjach pozostałości dekoracji (podziały ramowe, boniowanie). Oficyny wymagają remontu, m.in. odnowienia elewacji i założenia izolacji pionowej.

Oficyna północna

Oficyna południowa

Wjazd na teren zespołu prowadzi pomiędzy murowanymi filarami z puttami z tarczami herbowymi, obok budynku przybramnego – murowanego, piętrowego, krytego czterospadowym dachem, o elewacjach 8- i 3-osiowych. Otwory okienne prostokątne, w przyziemiu ujęte w zamknięte łukiem płytkie wnęki. Budynek częściowo zmodernizowany, elewacje o historycznym charakterze (południowa, wschodnia) wymagają odnowienia, elewacja północna – odtworzenia pierwotnego wyglądu.

Budynek przybramny, widok od południa

Fragment parku zdrojowego

Założenie parkowe powstało prawdopodobnie w XIX w. Część wschodnia w stylistyce angielskiej, część południowa o osiowej kompozycji, z aleją widokową. Zachowane egzemplarze starodrzewia (dęby, buki, jawor, klony, lipy) oraz egzotyków (tulipanowce i platany). W parku znajdują się m.in. dwie amfory z 2 poł. XIX w. i kolumna kommemoratywna z 1918 r.

- zabudowania na folwarku dolnym, XVII-XIX: budynek bramny, XVII (?),- czworak, XVIII, XIX w.

Tzw. Dolny Dwór usytuowany jest na wschód od pałacu. Jego zabudowania ułożone są w podkole, z budynkiem bramnym pośrodku ciągłej zabudowy zachodniego boku. Budynek bramny jest być może pozostałością po dawnym dworze z 1 poł. XVII w. – jest murowany, dwukondygnacyjny, pierwotnie z dwoma sklepieniami przejazdami bramnymi w bocznych osiach (ob. jeden). Elewacja frontowa trzysosiowa, częściowo przekształcona. Przyległy do niego czworak jest parterowy, kryty dachem dwuspadowym, na rzucie mocno wydłużonego prostokąta. Oba budynki zaniedbane.

- W skład zespołu wchodzi także zabudowania folwarku górnego na południe od pałacu, z którego zachował się tylko jeden, gospodarczo-mieszkalny budynek: założony na planie mocno wydłużonego prostokąta, jednokondygnacyjny, kryty dachem dwuspadowym.

Kobiernice (gm. Porąbka)

- ruiny zamku Wołek, poł. XIV

Położone na szczycie wznie-sienia Kopicie ruiny średniowiecznego zamku były jako pierwsze w Polsce przedmiotem badań wykopalisko-wych (1880). Odślonięto wówczas większość murów obwodowych, relikty budowli na majdanie oraz wieży na wale zewnętrznym. Zamek został zbudowany w XIV w., zapewne przez książąt oświęcimskich. Wzmiankowany w 1396 r., w 1405 przekazany książętom cieszyńskim. Kilkakrotnie oblegany i częściowo burzony, użytkowany zapewne do końca XV w. Kolejne badania pozwoliły na odtworzenie wyglądu zamku, przedstawionego m.in. na tablicy informacyjnej. Zamkowi poświęcona jest część ekspozycji w Izbie Regionalnej w Kozach. Ekspozycja jest jako trwała ruina, teren wokół wykoszony i udostępniony do zwiedzania.

Kobiernice (gm. Porąbka)

- zespół dworski, pocz. XIX, (dwór, oficyna, park)

Dwór wybudowany w 1 poł. XIX w. w stylu klasycystycznym. Murowany na planie prostokąta, parterowy, kryty wysokim dachem czterospadowym. Główne wejście poprzedzone wysokim kolumnowym portykiem zwieńczonym trójkątnym naczółkiem. W tylnej elewacji dwu-kondygnacyjny ryzalit zdobiony pilastrami w wielkim porządku, zwieńczonymi trójkątnym naczółkiem. Cała elewacja zdobiona sztukateriami. Budynek opasany klasycyzującym fryzem, wokół prostokątnych okien profilowane opaski. Przy dworze rozciąga się zabytkowe założenie zieleni oraz oficyna. Budynek ogólnie w stanie dobrym, prac wymaga tylna część obiektu.

Fragment parku oraz oficyna pałacowa

Znajdująca się na terenie parku oficyna także wymaga odnowienia, obecne pokrycie dachowe powinno zostać zastąpione dachówką. Kompozycja parku zakłócona jest przez odgródzenie otwartej przestrzeni na tyłach pałacu i wyłączenie jej z pozostałej powierzchni parku. Założenie wymaga prac pielęgnacyjnych, nowe nasadzenia powinny być wprowadzane z uwzględnieniem kompozycji i przy zastosowaniu odpowiednich gatunków drzew i krzewów.

Kozy (gm. Kozy)

- zespół pałacowy, XVIII, XIX : (pałac, 2 oficyny, park),

Barokowy pałacyk z przyległym ogrodem, zbudowany w XVIII w. (rodzina Jordanów), po przebudowie i rozbudowie w XIX w. (rodzina Czecz de Linewald) uzyskał klasycystyczny charakter. W otaczającym pałac parku znajduje się platan – Pomnik Przyrody, fontanna na osi pałacu i pozostałości lodowni.

Pałac jest założony na planie wydłużonego prostokąta z półokrągłym ryzalitem w tylnej elewacji, przy którym znajduje się niewielki taras, na który prowadzą dwa biegi schodów. Budynek dwukondygnacyjny,

kryty dachem czterospadowym. Elewacja frontowa dziewięcioosiowa, przed trzema środkowymi osiami wsparty na filarach taras, pod którym znajduje się wejście do budynku. Kondygnacje rozdzielone profilowanym gzymsem. Okna prostokątne, przyziemie zdobione poziomymi pasami boniowania. Po stronie zachodniej do bocznej elewacji przylega neogotycka kaplica pałacowa z 1859 r., z oknami zamkniętymi łukiem ostrym i wieżyczką. Przy wschodniej elewacji mniejsza przybudówka, o skromniejszej formie, pełniąca dawniej funkcje magazynowe.

Po obu stronach dziedzińca przed pałacem usytuowane są piętrowe, murowane, przekryte dachem dwuspadowym oficyny - zachodnia ze sklepionymi piwnicami i datą w nadprożu „1705”, wschodnia oficyna nieco późniejsza, bez podpiwniczenia.

Zespół pałacowo-parkowy po kompleksowej rewitalizacji znajduje się w bardzo dobrym stanie.

Fragment parku oraz jedna z oficyn

- stodoła „Pod św. Florianem”, 2 poł. XVII

W kierunku północno – wschodnim od pałacu zlokalizowana jest stodoła św. Floriana („owczarnia”), będąca pozostałością zabudowy folwarcznej. Czteroskrzydłowa, założona na planie czworoboku ze ściętymi narożnikami, z dziedzińcem pośrodku. W południowym skrzydle znajduje się przejazd bramny, zwieńczony późnobarokowym szczytem, pierwotnie z drewnianą rzeźbą św. Floriana we wnętrzu (ob. figura znajduje się w Izbie Historycznej w pałacu). Budynek stodoły jest nieużytkowany, wymaga generalnego remontu.

Kozy (gm. Kozy)

- dwór Grabowskich z ogrodem, 1 poł. XX w.

Dworek wzniesiony w latach 1923-24, mieści ob. Laboratorium Fotowoltaiczne Instytutu Metalurgii i Inżynierii Materiałowej PAN. Budynek murowany na rzucie prostokąta, parterowy na wysokich piwnicach, kryty dachem mansardowym. Przy elewacji frontowej znajduje się ryzalit mieszczący główne wejście, otoczone przez rzędy wąskich, prostokątnych okienek. Wejście poprzedzone jest niewielkim tarasem, na który prowadzą kamienne schody. Wokół budynku rozciąga się ogród, otoczony metalowym ogrodzeniem. Dwór i ogród są w dobrym stanie.

Ligota (gm. Czechowice-Dziedzice)

- dwór wraz z otoczeniem, ul. Woleńska 3, XVIII/XIX, XX w.

Klasycystyczny dwór wzniesiony na przełomie XVIII i XIX w. przed rodziną Czaderskich, rozbudowany na przełomie XIX i XX. Murowany z cegły, złożony z dwóch przyległych prostopadłe części.

Starsze skrzydło na planie prostokąta z sienią przelotową na osi, jednokondygnacyjne, na wysokich piwnicach, kryte dachem naczółkowym. Elewacja frontowa pięcioosiowa, z wejściem poprzedzonym schodkami w środkowej osi. Nad piwnicami sklepienia żaglaste, sień sklepiona kolebkowo. Tylne, nowsze skrzydło dwukondygnacyjne, o przekształconych elewacjach. Stolarka okienna drewniana, częściowo zniszczona. Budynek jest nieużytkowany, w złym stanie; wymaga zagospodarowania i przeprowadzenia gruntownego remontu. W otoczeniu dworu pozostałości parku i zabudowań gospodarczych, także chylące się ku upadkowi.

Pisarzowice (gm. Wilamowice)

- dwór, ul. Pańska 19, 1706

Tzw. dwór Bulowskiego został wzniesiony w 1706 r. na planie prostokąta, z kolumnowym gankiem od frontu oraz przy tylnej elewacji. Murowano-drewniany, kryty obszernym dachem czterosпадowym, obecnie obitym papą. Wewnątrz strop belkowy z czasu budowy dworu. Okna prostokątne, stolarka wymieniona. Niezadowalający jest stan pokrycia dachowego, którego nieszczelność zagraża zabytkowej więźbie dachowej. Wymiana pokrycia dachowego powinna być przeprowadzona z zastosowaniem historycznych materiałów. Ochronie podlega także otoczenie dworu wraz ze starodrzewiem.

Stara Wieś (gm. Wilamowice)

- zespół dworski, XVIII, (dwór, park)

Barokowo – klasycystyczny dwór został wzniesiony w XVIII w. na planie prostokąta. Jest jednokondygnacyjny, kryty dachem mansardowym z lukarnami ponad krótszymi elewacjami. Murowany z cegły, wewnątrz drewniane stropy belkowe. Elewacja frontowa zwrócona w kierunku wschodnim, zdobiona pięcioosiowym, płytkim ryzalitem zwieńczonym szerokim frontonem. Otwór wejściowy umieszczony w środkowej osi, zamknięty łukiem, po bokach prostokątne okna. Na elewacjach pozostałości boniowania. Pierwotny układ wnętrza dwutraktowy, z sienią na osi. Budynek nieużytkowany, zaniedbany, w pogarszającym się stanie technicznym. Przy dworze

rozciąga się rozbudowany folwark oraz zaniedbane założenie parkowe.

Rudzica (gm. Jasienica)

- dwór, 1 poł. XVII w., 1947

Budynek powstał prawdopodobnie w 1. poł. XVII w., na miejscu wcześniejszego, drewnianego dworu. Remontowany i zmodernizowany w 1947 r. W pierwotnym zarysie barokowy, murowany z kamienia i cegły, na planie prostokąta, dwukondygnacyjny, kryty niskim dachem czterospadowym. Przebudowane wnętrza posiada krytą sklepieniem kolebkowym sień. W południowym narożniku mieściła się kaplica, także kryta kolebką. Otwory okienne prostokątne. Elewacja frontowa przebudowana z utratą cech stylowych. Obecnie budynek jest znacznie zaniedbany i nie posiada użytkownika. Wymaga przeprowadzenia badań architektonicznych w celu

odtworzenia pierwotnego kształtu i podziałów wnętrza oraz remontu z przywróceniem cech sprzed przebudowy.

Dwór otoczony jest ogrodzonym parkiem z zachowanymi egzemplarzami starodrzewia, który wymaga przeprowadzenia prac pielęgnacyjnych.

5.4. Budownictwo mieszkaniowe

- Istniejące budynki mieszkalne ujęte w rejestrze zabytków nieruchomości:

Gmina	Miejscowość	Obiekt	Datowanie	Nr rej.
Czechowice - Dziedzice	Bronów	Zagroda, ul. Zarzeczna 12	XIX	866/68 z 19.06.1968
	Czechowice-Dziedzice	Dom, ul. Batorego 48	XVIII	27/60 z 24.02.1960
		Dom, ul. Legionów 48	XIX	868/68 z 19.06.1968
	Ligota	Dom nr 3, ob. ul. Wolna 10	poł. XIX	874/68 z 19.06.1968
	Zabrzeg	Dom, Iłownicka 4 (d. nr 1)	XVIII	A-883/68 z 24.06.1968
		Dom, Sikorskiego 68 (d. nr 9)	XIX	A-884/68 z 24.06.1968
		Dom, K. Janoszka 7 (d. 62)	XVIII/XIX	A-885/68 z 24.06.1968
Jasienica	Międzyrzecze	Dom, ul. Jasienicka 21	XIX	A-167/76 z 7.09.1976
		Dom, ul. Centralna 36	1844	A-168/76 z 7.09.1976
		Dom, ul. Centralna 53	1825	A-169/76 z 7.09.1976
		Dom, ul. Ligocka 59	1842	A-170/76 z 8.09.1976
		Dom, ul. Centralna 62	XVIII/XIX	A-165/76 z 7.09.1976
		Dom, ul. Jasienicka 138	XIX	A-171/76 z 8.09.1976
		Dom, ul. Dobrego Pasterza 143	XVIII	A-172/76 z 8.09.1976
	Mazańcowice	Dom nr 10	1843	A-162/76 z 6.09.1976
Jasienica	Szkoła, ob. budynek par., ul. Międzyrzeczka 109	1845, 1847-50	351/11 z 16.09.2011	
Jaworze	Jaworze	Szkoła, ob. bud. mieszkalny, ul. Pałacowa 27	1829	A-151/76 z 6.09.1976
		Dom, Cyprysowa 11	XIX	A-150/76 z 6.09.1976
Porąbka	Porąbka, przysiółek Czonka	Chata nr 339	k. XIX	A-631/92 z 15.12.1992
Wilamowice	Stara Wieś	D. szkoła, ul. Ks. Wojtyłki 1	1869	A-691/93 z 4.05.1993

Na terenie powiatu bielskiego znajduje się obecnie 20 budynków mieszkalnych wpisanych do rejestru zabytków. Najliczniejsze skupisko rejestrowych domów znajduje się w miejscowości Międzyrzecze (gm. Jasienica) – 8. W Zabrzegu (gm. Czechowice-Dziedzice) są to trzy domy, w Bronowie (gm. Czechowice-Dziedzice), Ligocie (gm. Czechowice-Dziedzice), Mazańcowicach (gm. Jasienica), Porąbce i Starej Wsi (gm. Wilamowice) – po jednym. Dwa z nich znajdują się na terenie miasta Czechowice – Dziedzice, jednak nie są przykładami zabudowy typowo miejskiej. Ochroną zostały objęte także budynki dawniej mieszczące szkoły wyznaniowe, a obecnie będące budynkami mieszkalnymi – usytuowany w pobliżu pałacu budynek przy ul. Pałacowej 27 w Jaworzu oraz w Jasienicy, przy ul. Międzyrzeckiej 109. Pierwszy z nich jest dwukondygnacyjny, o elewacji zdobionej pilastrami w wielkim porządku, w dobrym stanie. Budynek w Jasienicy w 2014 r. był w trakcie remontu.

Bardzo dobrze zachowana jest chałupa w Starej Wsi, mieszcząca dawniej szkołę. Jest to obiekt tym cenniejszy, że usytuowany w pobliżu drewnianego kościoła i cmentarza, tworzący z nimi malowniczy zespół. Obiekt użytkowany jest jako Izba Regionalna. W sytuacji utraty części domów drewnianych, istniejących dawniej na terenie gminy Wilamowice, wzorowe zagospodarowanie tego obiektu tym bardziej zasługuje na wyróżnienie. W dobrym stanie znajduje się chata nr 339 w Porąbce (przysiółek Czodka).

Pozostałe budynki mieszkalne tworzą jednolitą grupę murowanych domów na planie wydłużonego prostokąta, z wejściem najczęściej w środkowej osi dłuższej elewacji. Wejście, tak jak w wielu analogicznych domach niewpisanych do rejestru zabytków, znajduje się w charakterystycznej półkuliście zamkniętej wnęce, często z siedzeniami po bokach. Ozdobne elewacje szczytowe zachowały się w budynkach: przy ul. Wolności 10 w Ligocie i przy ul. Zarzecznej 12 w Bronowie oraz nieco skromniejsze w Międzyrzeczu nr 36, 53, 59. Wyjątkowa klasycystyczna stolarka drzwiowa istnieje w domu nr 59 w Międzyrzeczu.

Poza pojedynczymi przykładami, obiekty te są nieużytkowane lub użytkowane niezgodnie z przeznaczeniem. Budynki, które zachowały jeszcze swoje wartości zabytkowe są w niezadowalającym stanie zachowania, a prowadzone doraźnie remonty nie są wykonywane w sposób właściwy dla obiektów zabytkowych. Część budynków została zmodernizowana w sposób powodujący utratę historycznej formy i detalu architektonicznego, z użyciem współczesnych materiałów budowlanych.

PRZYKŁADOWE BUDYNKI MIESZKALNE UJĘTE W REJESTRZE ZABYTEKÓW W POWIECIE BIELSKIM

Stan zachowania tej grupy zabytków jest alarmujący ze względu na realną groźbę utraty większości przykładów tradycyjnego budownictwa wiejskiego, które tak jak kościoły i dwory stanowi integralną część krajobrazu kulturowego. Niestety, ciężar właściwego odrestaurowania zabytkowego budynku przekracza możliwości przeciętnego prywatnego właściciela, a narzucone z tytułu wpisu do rejestru zabytków obowiązki, przy jednoczesnym braku realnego wsparcia są przyczyną negatywnego nastawienia do zabytku.

W ewidencjach zabytków (gminy Wilkowice, Buczkowice, Szczyrk, Wilamowice) umieszczona jest znaczna ilość budynków mieszkalnych, wzniesionych w konstrukcji zrębowej, rzadziej – przysłupowej. Zasób drewnianego budownictwa mieszkalnego, podatnego na pożary, o mniejszej trwałości użytkowej i stosunkowo łatwego w rozbiórce, topnieje systematycznie wraz z upływem czasu. Działania na rzecz zachowania w dobrym stanie najstarszych lub najbardziej charakterystycznych obiektów powinny zostać uwzględnione podczas tworzenia programów opieki nad zabytkami na poziomie gminnym.

Przykłady zabudowy willowej, powiązanej z uzdrowiskiem objęte są ochroną na podstawie wpisu do rejestru zabytków układu urbanistycznego Jaworza (Nr rej. A-521/87). Są to m.in. domy przy ul. Szkolnej 97, 98 i 110; ul. Zdrojowej 30, 31, 32, 33, 37, 90, 105, 138 (apteka) i ul. Kościelnej 24.

Czechowice-Dziedzice, osiedle górnicze w dzielnicy Żebracz

Centrum Jaworza

Zabudowa miejska Czechowic-Dziedzic jest w dużej części ujęta w wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków. Najciekawsze spośród nich, a także o największych wartościach zabytkowych wydają się wielorodzinne budynki robotnicze oraz modernistyczne budynki wielorodzinne i wille.

Na terenie dawnego przysiółka Żebracz mniej więcej równocześnie z powstaniem pobliskiej kopalni węgla kamiennego „Silesia” zbudowano osiedle pracownicze, przeznaczone dla zatrudnionych w niej górników i ich rodzin. Pochodzący z pierwszej dekady XX w. zespół zabudowy zgrupowany jest wzdłuż pięciu rzędów zwanych rajami i zachowany jest niemal w nienaruszonym stanie. Kilkanaście przykładów architektury modernistycznej skupionych jest głównie w dzielnicy Lesisko, są to m.in. willa przy ul. Jana Pawła II nr 5, a także budynki przy ul. Słowackiego 3, ul. Jana Pawła II 2 i ul. Legionów 71.

5.5. Zabytki techniki

- Wykaz zabytków przemysłu i techniki ujętych w rejestrze zabytków nieruchomych:

Gmina	Miejscowość	Obiekt	Datowanie	Nr rejestru
Czechowice-Dziedzice	Czechowice-Dziedzice	Budynek dworca kolejowego, ul. Wolności 3-5	1853-1855, 1901-02	A/407/13 z 2.08.2013
	Czechowice-Dziedzice	Zespół zabudowy przemysłowej dawnej walcowni	1895	A/415/15 z 16.01.2015
Buczkowice	Rybarzowice	Młyn wodny z domem	1866	A-527/87 z 27.10.1987
Porąbka	Czaniec	Turbinownia w fabryce tektury, urządzenia hydrotechniczne	po 1880	A-492/87 z 27.03.1987

Zabytki techniki w powiecie bielskim nie są zbyt liczne, ale reprezentują gałęzie przemysłu zarówno tradycyjnego, wiejskiego, jak i powstałego na przełomie XIX i XX w. wraz z rozwojem światowej techniki, a także posiadają dużą wartość zabytkową (np. unikatowe turbiny Girarda). Większość z tych obiektów jest doskonale znana pasjonatom historii techniki, a dalsza popularyzacja wiedzy o nich wpłynie pozytywnie na rozwój świadomej turystyki w regionie.

Porąbka, zespół zapory wodnej, 1923-37   Szczyrk, ul. Uzdrowska 2, tartak wodny, 1 ćw. XX w.

Rybarzowice, gm. Buczkowice

- młyn wodny wraz z domem, wyposażeniem i fragmentem młynówki

Murowany, kamienno – ceglany młyn powstał w 1866 r. (zgodnie z datą umieszczoną na szczycie), na miejscu wcześniejszego drewnianego, działającego od początku XVII w. W 1927 r. przy młynie powstała piekarnia. Po drugiej wojnie światowej budynek był zniszczony i pozbawiony części urządzeń. W latach pięćdziesiątych młyn zatrzymano, do lat siedemdziesiątych XX w. funkcjonowała piekarnia. Budynek młyna w części mieszkalnej jest dwukondygnacyjny, w części przemysłowej parterowy z użytkowym poddaszem,

całość kryta achami dwuspadowym. Podpiwniczony, z ujęciem wodnym w części młyna. Do tylnej elewacji przylega drewniany ganek. W otoczeniu ogród z niewielkim sadem, budynki gospodarcze (m.in. piekarnia), studnia i kanał młynówki o obmurowanych brzegach a także pozostałości murowanych piwnic. Dzięki trosce i bieżącym pracom o mniejszym zakresie budynek znajduje się w dość dobrym stanie, jednak w niedalekiej przyszłości wymagać będzie kompleksowego remontu. Malowniczy zespół młyna jest cenny nie tylko jako najlepiej zachowany w powiecie relikw dawnego młynarstwa, jedyny objęty wpisem do rejestru zabytków, ale także jeden z nielicznych zachowanych młynów wodnych w Polsce. Jest to także obiekt pełen detali nadających mu wyjątkowego uroku i świadczących o autentyczności zabytku.

Czaniec, gm. Porąbka

- dwie turbiny Girarda wraz z najbliższym otoczeniem, budynkiem, urządzeniami pomocniczymi, osprzętem oraz ujęciem wodnym

Powstałe po 1888 r. turbiny przy Fabryce Tektury w Czaniecu są jedynymi w kraju i nielicznymi w Europie egzemplarzami wynalazku Philippa de Girarda, francuskiego wynalazcy, pełniącego od 1826 r. funkcję Naczelnego Inżyniera Górnictwa w Królestwie Polskim. W latach 60-tych XX w. jedna z turbin została przystosowana do wytwarzania prądu elektrycznego. Umieszczone są one w jednokondygnacyjnym budynku murowanym z cegły, nietynkowanym, nad betonowym przepustem rzeczny. W 2006 r. w budynku przeprowadzono kompleksowe prace remontowe, konserwatorskie i restauracyjne, w wyniku których zespół jest w bardzo dobrym stanie. W obiekcie działa Mała Elektrownia Wodna, wykorzystująca jedną z zabytkowych turbin.

Czechowice-Dziedzice

- budynek dworca kolejowego, ul. Wolności 3-5

Dworzec kolejowy został wzniesiony w latach 1853-1855 na trasie Cesarsko-Królewskiej Uprzywilejowanej Kolei Północnej Cesarza Ferdynanda, następnie rozbudowany w latach 1901-1902. Wpis obejmuje główny budynek dworca wraz ze zdobitym jego elewacje, częściowo zachowanym detalem architektonicznym, a także wiatę peronową, wnętrze holu i dawnej sali restauracyjnej. Budynek o rozczłonkowanej bryle dwu-i trójkondygnacyjny. Składa się z części centralnej z głównym holu i ryzalitami oraz dwóch skrzydeł dostawionych do ryzalitów bocznych. Wejście główne umieszczone jest w środkowej osi, w ryzalicie zwieńczonym trójkątnym szczytem ze sterczynami i płyciną flankowaną pilastrami z secesyjnymi motywami dekoracyjnymi. Pozostałości wiaty peronowej wsparte są na żeliwnych słupach. Dworzec jest zaniedbany i zdewastowany, wymaga przeprowadzenia kompleksowej rewitalizacji.

Skromną ilość zabytków rejestrowych uzupełniają obiekty ujęte w ewidencjach zabytków. Są to przede wszystkim zakłady znajdujące się w Czechowicach-Dziedzicach:

- zespół kopalni węgla kamiennego „Silesia”, ul. Górnicza, 1900-1910 r. (fot. po prawej)
- zespół budynków lokomotywowni „Dziedzice”, ul. Kochanowskiego / Hutnicza, 1890-1910 r.
- walcownia metali „Dziedzice”: hale, kotłownia, budynek administracyjny, „zameczek”, itp., 1895, 1910, 1923 itp.

Ważną rolę w krajobrazie kulturowym wsi pełniło młynarstwo, głównie młyny wodne, w późniejszym czasie zelektryfikowane. Działały one m.in. w Buczkowicach, Bestwinie, Szczyrku, Rybarzowicach, Grodźcu itp. Do dzisiejszych czasów niewiele budynków młyńskich przetrwało w dobrym stanie, a jeszcze mniej zachowało swe pierwotne wyposażenie. Poza Rybarzowicami, interesujący zespół młyński z końca XIX w. zachował się w Hłownicy.

Z napędu wodnego korzystały także tartaki oraz fabryki, których np. nad niewielką rzeczką Żylicą było kilkanaście. Tartaki wodne z początku XX w. zachowały się w Rybarzowicach i Szczyrku (fot. s. 66), z których szczególnie wartościowy, zachowany w dobrym stanie wraz ze sprawnym wyposażeniem jest jeden z tartaków w Rybarzowicach. W Jasienicy od końca XIX w. działały fabryki mebli giętych („Larysz”, „Mundus”).

W przypadku korzystnych warunków geologicznych na obrzeżach wsi lokowano cegielnie, których pozostałości istnieją m.in. w Bestwinie i Pisarzowicach. Produkowana przez nie cegła służyła przy budowie okolicznych budynków, a nieużytkowane już, zalane wodą wyrobiska są obecnie ostoją licznych gatunków zwierząt i jednym ze składników krajobrazu.

Na pograniczu powiatów bielskiego i żywieckiego znajduje się modernistyczna zapora na Sole, wzniesiona w latach 1923-37 (fot. s. 66). Przy zaporze znajduje się wybudowana w powojennych latach elektrownia. W pobliskiej Porąbce powstały drewniane budynki nawiązujące do stylu zakopiańskiego, służące budowniczym tamy.

Wody Soły zasilają także wybudowany w Czańcu na pocz. XIX w. młyn tzw. „amerykan”, przebudowany ok. poł. XIX w. (fot. po lewej), położony w zespole Fabryki Tektury.

5.6. Zabytki archeologiczne

Stanowiska archeologiczne są to wszelkie ślady materialnej działalności człowieka w przeszłości. Zajmują wydzielone wycinki przestrzeni, w obrębie której występują źródła archeologiczne, czyli dawne obiekty, przedmioty i szczątki.

Stanowiska można podzielić na kilka typów, np. ze względu na ich położenie, obszar występowania i pełnione funkcje. Wyróżnić można stanowiska posiadające własną formę terenową (grodziska, kurhany itp.) i płaskie, częściej spotykane (cmentarzyska, osady, obozowiska), stanowiska jedno- lub wielowarstwowe, otwarte i zamknięte, osadnicze, kultowe i cmentarne, itp.

Gmina	Miejscowość	Obiekt	Chronologia	Nr AZP	Nr rej.
Bestwina	Bestwina	Stanowisko nr 1, gródek rycerski	średniowiecze nowożytność	1/24 (106-48)	A-1207/75
Jaworze	Jaworze	Stanowisko nr 1, krąg kamienny otoczony wałem kamiennym i fosą.	wczesne średniowiecze	1/1 (108-47)	A – 439/84
Porąbka	Kobiernice	Ruiny zamku Wołek wraz z obwarowaniami	Średniowiecze	3/1 (108-47)	A – 159/76

Teren powiatu bielskiego został przebadany w ramach AZP – Archeologicznego Zdjęcia Polski, zainicjowanego w 1978 r. programu badawczo-konserwatorskiego. Polega on na odszukaniu i rozpoznaniu stanowisk archeologicznych, za pomocą badań powierzchniowych oraz analizy dokumentów źródłowych. Obszar powiatu jest nierównomiernie nasycony zabytkami archeologicznymi, co wynikać może ze stopnia rozpoznania terenu. Ich liczba w poszczególnych gminach przedstawia się następująco: Czechowice-Dziedzice – 81, Jasienica – 68 i Wilamowice – 61, następnie Bestwina – 42 i Porąbka – 21, w końcu Jaworze – 13, Kozy – 12, Buczkowice – 11, Wilkowice – 7 oraz Szczyrk – 3.

Fortyfikacje wokół zamku na wzgórzu Wołek

Gródek stożkowaty w Dankowicach

Odwzorowanie terenu za: <http://mapy.geoportal.gov.pl/imap>

Ogólnie na terenie powiatu znajduje się 319 stanowisk i nie jest to liczba zamknięta, ponieważ nowe zabytki mogą być odkrywane przy okazji rozmaitych prac ziemnych i umieszczane w ewidencji. Część stanowisk, znana jedynie z informacji źródłowych, nie posiada dokładnie określonej lokalizacji, nie można jednak wykluczyć, że w przyszłości stan ten ulegnie zmianie.

Zdecydowaną większość stanowisk stanowią ślady osadnicze o bliżej niezidentyfikowanej funkcji, rozpoznane na podstawie niewielkiej ilości znalezisk. Poza tym występują mniej liczne relikty osadnictwa

w postaci obozowisk i osad, a także gródki stożkowe. W ewidencji znajduje się znaczna ilość stanowisk o nowożytniej genezie, objętych ochroną także na podstawie ewidencji zabytków nieruchomych (tartaki, kaplice), jak i wpisu do rejestru znajdującego się na nim obiektu architektonicznego (zamek, kościół). Brak obiektów jednoznacznie określonych jako pradziejowe cmentarzyska czy miejsca pojedynczych pochówków.

Chronologia stanowisk rozpięta jest pomiędzy epoką kamienia, epoką brązu, żelaza, okresem wpływów rzymskich, z przewagą okresu średniowiecznego oraz nowożytnego.

Wszystkie stanowiska archeologiczne podlegają ochronie konserwatorskiej i prawnej, jako istotne źródło wiedzy o pradziejowym osadnictwie. Nie oznacza to, że obszar zewidencjonowanego stanowiska jest na zawsze wyłączony z możliwości zabudowy – po przebadaniu i udokumentowaniu znalezisk, a także po uzyskaniu zgody Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków dopuszczalne jest prowadzenie inwestycji.

Bez zgody ŚWKZ nie należy w obrębie stanowiska ani w ich bezpośrednim sąsiedztwie prowadzić żadnego rodzaju prac ziemnych (tj. budowy, roboty instalacyjne, melioracja, zakładanie wybierzyk kruszywa i wysypisk śmieci). Konserwator zabytków powinien być niezwłocznie informowany o każdorazowym odkryciu archeologicznym.

5.7. Zabytki nieruchome objęte prawnymi formami ochrony

Według zapisów art. 7. *Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* podstawowymi formami ochrony zabytków są: wpis do rejestru zabytków, uznanie za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego oraz ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, a od 2010 r. również ustalenia ochrony w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Wykaz zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków ŚWKZ z terenu powiatu bielskiego:

Gmina	Miejscowość	Obiekt	Datowanie	Nr rej.
Bestwina	Bestwina	kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP	1577, XVIII	22/60 z 22.04.1960
		zespół pałacowy: - pałac - park		454/56 z 2.11.56 oraz 23/60 z 24.04.60
Buczkowice	Rybarzowice	młyn wodny z domem mieszkalnym	1866	A-527/87 z 27.10.87
Czechowice-Dziedzice	Bronów	kościół par. pw. NSPJ, ul. ks. Jana Kuntza 6	1874-1877	A/1605/95 z 4.05.95
		kaplica pw. Serca Jezusowego, ul. Alojzego Czyża	1831	865/68 z 19.06.68
		szkoła, ob. dom nr 112	XVIII/XIX	26/60 z 24.02.60
		zagroda nr 19, - dom ze stajnią - stodoła, drewn.	XIX	866/68 z 19.06.68
	Czechowice-Dziedzice	kościół par. pw. św. Katarzyny, ul. Kopernika 42	1722-29	254/49 z 24.11.49 oraz 29/60 z 24.02.60

		kaplica, obok kościoła par. pw. Wspomożenia Wiernych	XIX	867/68 z 19.06.68
		budynek dworca kolejowego, ul. Wolności 3-5	1853-1855, 1901-1902	A/407/13 z 2.08.13
		zespół pałacowy i folwarczny: - pałac, - park,	XVIII-XIX	28/60 z 24.02.60
		- folwark: - spichrz (d. dwórobronny), - rządcówka - dom ogrodnika - 2 czworaki - stajnia	1 poł. XVIII	A-1216/75 z 18.12.75
		dom, ul. Batorego 48	XVIII	27/60 z 24.02.60
		dom, ul. 1 Maja 48	XVIII	868/68 z 19.06.68
		zespół zabudowy przemysłowej dawnej walcowni	1895	A/415/15 z 16.01.15
	Ligota	kościół par. p.w. Opatrzności Bożej, ul. Bielska 35	1801	266/49 z 10.12.49 oraz 46/60 z 24.02.60
		dwór, ul. Woleńska 3	XVIII/XIX, XX	873/68 z 19.06.68
		dom nr 3	XIX	874/68 z 19.06.68
		stodoła przy domu nr 10, drewn.,	XVIII	48/60 z 24.02.60
	Zabrzeg	kościół par. p.w. św. Józefa	1782	A-344/52 z 18.02.52
		dom nr 1	XVIII	A/883/68 z 24.06.68
		dom nr 19	XIX	A/884/68 z 24.06.68
dom nr 62		XVIII/XIX	A/885/68 z 24.06.68	
Jasienica	Bielowicko	kościół fil. pw. św. Wawrzyńca, drewn.	1701	862/68 z 19.06.68, A-139/76 z 6.09.76 oraz A-140/76 z 6.09.76
		plebania przy kościele św. Bartłomieja, ul. Kościelna 12	XVII-XIX	31/60 z 24.02.60 oraz A-142/76 z 6.09.76
	Grodziec	Zespół zamkowy:	XVII-XIX	
		- zamek, - park,	1542-80	R/369/52 z 20.10.52 oraz A- 141/76 z 6.09.76
		- oficyna,	2 poł. XVIII	A-143/76 z 6.09.76
- kaplica – ruiny,	XV,	R/417/53 z 27.07.53		

		2 poł. XVI	
	- mostek kamienny w parku	XVIII	A-546/88 z 29.04.88
Iłownica	dwór	1690	35/60 z 24.02.60 oraz A-146/76 z 6.09.76
Jasienica	kościół par. pw. św. Jerzego, ul. Kościelna,	1787, 1869, 1929	A-147/76 z 6.09.76
	plebania, ul. Kościelna 33	1786	A-148/76 z 6.09.76
	kościół ewangelicko-augsburski	1890, 1920	A/453 z 30.12.86
	cmentarz przykościelny		
	d. szkoła, ob. dom parafii ewangelickiej	1845-1850	A/351/11 z 16.09.11
	dom nr 125	XVIII	869/68 z 19.06.68 oraz A-149/76 z 6.09.76
Mazańcowice	dom nr 10	1843	875/68 z 19.06.68 oraz A-162/76 z 6.09.76
Międzyrzecze	cmentarz kościelny po spalonym kościółce par. pw. św. Marcina	XVI	49/60 z 24.02.60 oraz A-164/76 z 7.09.76
	kościół ewangelicki, par.	1866	A/123/04 z 15.10.04
	dom nr 21,	XIX	878/68 z 24.02. 68 oraz A-167/76 z 7.09.76
	dom nr 36	XIX, 1884	877/68 z 24.02. 68 oraz A-168/76 z 7.09.76
	dom nr 53	XIX	879/68 z 24.02. 68 oraz A-169/76 z 7.09.76
	dom nr 59,	1842	880/68 z 24.06. 68 oraz A-170/76 z 8.09.76
	dom nr 62	XVIII/XIX	885/68 z 24.06. 68 oraz A-165/76 z 7.09.76
	dom nr 138	XIX	881/68 z 24.06. 68 oraz A-171/76 z 8.09.76
	dom nr 143	XVIII	882/68 z 24.06. 68 oraz A-172/76 z 8.09.76
	stodoła przy domu nr 42	XVIII	50/60 z 24.03. 60 oraz A-166/76 z 7.09.76
Rudzica	kościół par. pw. Narodzenia św.	XVIII,	52/60 z 3.03. 60

		Jana Chrzyciela	1945-1946	oraz A-173/76 z 8.09.76
		plebania		53/60 z 3.03.60 oraz A-174/76 z 8.09.76
		dwór	1 poł. XVII, 1947	54/60 z 3.03.60 oraz A-175/76 z 8.09.76
Jaworze	Jaworze	układ urbanistyczny centrum wsi	XVIII/XIX	A-521 z 1.10.87
		kościół par. p.w. Opatrzności Bożej, ul. Wapienicka 119	1802	R/265 z 10.12.49, 42/60 z 24.02.60 oraz A-155/76 z 6.09.76
		zespół kościoła ewangelickiego, pl. Kościelny 25:		A/229/08 z 17.12.2008
		- kościół par. ewang.-augsb.	1782-86, 1851-52, 1912	
		- szkoła, ob. dom parafialny	po 1831	
		- plebania	1780, 2 poł. XIX	
		- obora, ob. budynek gosp.	po 1780	
		- d. cmentarz przy kościele z brukowaną drogą okrężną	2 poł. XIX	
		- dom przedpogrzebowy „Marownia”, na obecnym cmentarzu grzebalnym	1880	
		d. szkoła i plebania, ul. Pałacowa 27	1829	38/60 z 24.02.60 oraz A-151/76 z 6.09.76
		zespół pałacowy: - pałac - 2 oficyny - brama przy pałacu - park	1793	41/60 z 24.02.1960 oraz A-154/76 z 6.09.1976
		zabudowania na folwarku dolnym:	XVII-XIX	
		- budynek bramny,	XVII (?)	40/60 z 24.02.60 oraz A-153/76 z 6.09.76
		- czworak,	XVIII, XIX,	39/60 z 24.02.60 oraz A-152/76 z 6.09.76
		dom nr 11	XIX	870/68 z 19.06.68 oraz A-150/76 z 6.09.76

Kozy	Kozy	zespół pałacowy: - pałac - 2 oficyny	XVIII, XIX	R/447/56 z 2.11.56, 44/60 z 24.02.60, A-161/76 z 6.09.76
		- park,		4/47 z 29.11.47
		- zabudowania gospodarcze (stodoła, stajnia, obora, spichrz)		R/482/56 z 2.11.56
		stodoła „Pod św. Florianem”	2 poł. XVII	(R/482/56) 45/60 z 2.02.61 oraz A- 160/76 z 6.09.76
		dwór Grabowskich z ogrodem	poł. XIX	A-451/86 z 2.05.86
Porąbka	Czaniec	dwór obronny	XVII, XVIII	AK- 11/Bi/3/K4/934 z 5.04.34, A-386 z 17.11.72 oraz A- 182/77 z 20.09.77
		ogród		
		aleja dojazdowa		
		turbinownia w fabryce tektury	po 1880	A-492/87 z 27.03.87
	Kobiernice	ruiny zamku Wołek	poł. XIV	AK-11/Bi/1/Kr/34 z 20.09.34 oraz A- 159/76 z 6.09.76
		zespół dworski: - dwór - oficyna - park	pocz. XIX	A-387 z 17.11.72
	Porąbka	chata nr 339 (przysiółek Czonka), drewn.-mur.	k. XIX	A-631/92 z 15.12.92
Porąbka	kaplica św. Urbana, ul. Krakowska 5	1823-1827	A/437/15 z 16.02.15	
Szczyrk	Szczyrk	kościół pw. św. Jakuba Apostoła, drewn.	k. XVII	R/497/56 z 2.11.56, 57/60 z 3.03.60 oraz A-195/77 z 29.09.77 i z 30.03.78
Wilamowice	Pisarzowice	dwór, drewn., ul. Pańska 19	1706	A-391 z 17.11.72 oraz A-283/78 z 20.03.78
	Stara Wieś	kościół par. pw. Podwyższenia Krzyża, drewn.	1522	571 z 30.04.34 oraz A-363/78 z 17.10.78
		zespół dworski: - dwór - park	XVIII	A-393 z 17.11.72 oraz A-298/78 z 20.04.78
		chałupa nr 169, drewn.,	1787, 1862	A-691/93 z 4.05.93
Wilkowice	Bystra Śląska	zespół willi: - willa, tzw. Fałatówka - kapliczka	1910	A-669/93 z 11.02.93

		- ogrodzenie - ruiny pracowni J. Fałata		
	Mieszna	kaplica	1810	A-712/95 z 22.03.95
		ogrodzenie		

5.8. Zabytki w gminnych ewidencjach zabytków (GEZ)

Gminne Ewidencje Zabytków stanowią podstawę do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez gminy, powiaty i województwa oraz do ustalania zapisów formy ochrony zabytków w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Nie są to dokumenty zamknięte i powinny podlegać okresowej aktualizacji, polegającej m.in. na uzupełnianiu jej o kolejne budynki oraz na wykreśleniu z ewidencji obiektów nieistniejących oraz gruntownie przebudowanych (zmiana bryły budynku, układu i wielkości otworów okiennych, skucie wystroju elewacji itp.).

Do 2010 r. Gminna Ewidencja Zabytków traktowana była wyłącznie jako materiał informacyjno-dokumentacyjny a ujęcie zabytku nieruchomego w Ewidencji nie stanowiło jeszcze formy jego ochrony. Po nowelizacji *ustawy o ochronie zabytków* zmienił się jej charakter prawny. Wojewódzcy konserwatorzy zabytków przekazali samorządom gminnym wykazy zawierające zestawienia zabytków – wpisanych do rejestru, ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz zabytków nieruchomych wyznaczonych przez wojewódzkiego konserwatora zabytków do ujęcia w wojewódzkiej ewidencji zabytków. W odniesieniu do wskazanych wyżej zabytków do czasu złożenia gminnej ewidencji zabytków, decyzje o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego oraz decyzje o warunkach zabudowy wydaje się po uzgodnieniu z WKZ. Natomiast decyzje o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzje o ustaleniu lokalizacji kolejowej oraz decyzje o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska publicznego wydaje się po uzyskaniu opinii WKZ.

Zmiany w gminnej ewidencji zabytków nie powodują nieważności ustaleń zawartych w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego oraz gminnym programie opieki nad zabytkami. Przy obiektach ujętych w ewidencji zabytków oraz posiadających zapisy w m.p.z.p. ochronie podlega forma architektoniczna obiektu (gabaryty wysokościowe, forma dachu i rodzaj pokrycia, kompozycja i wystrój elewacji, forma stolarki okiennej i drzwiowej).

Zestawienie form ochrony zabytków w gminach powiatu bielskiego

GMINA	Planowanie przestrzenne		GEZ	GPOnZ	Rejestr zabytków		
	Studium	strefy ochrony konserwatorskiej w M.P.Z.P.			nieruchom	ruhome	archo.
Szczyrk	2003 / 2010	14 stref OK	w trakcie oprac.	w trakcie oprac.	1	1	0
Czechowice-Dziedzice	2012 / 2014	2 strefy OK	2012	2012-2016	19	16	0
Wilamowice	2011 / 2014	A, B, K	2011	brak	4	5	0
Bestwina	2009	A, B	w trakcie oprac.	w trakcie oprac.	2	2	1
Buczkowice	2000	11 stref OK	brak	brak	1	2	0
Jasienica	2010	A, B, E	2012	2014-2017	26	4	0
Jaworze	2007	układ urbanist., B, E, OW	2013	w planach	8	0	1
Kozy	2013	A, B	2013	tak ?	5	0	0
Porąbka	2006	A, B, C, OW	brak	w planach	5	1	1
Wilkowice	2010	brak	tak	brak	2	0	0

5.9. Ocena stanu zachowania obiektów zabytkowych

Zestawienie obiektów zabytkowych z określeniem stanu zachowania:

Zabytki w stanie bardzo dobrym:

- Bronów, kościół par. pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa
- Bystra Śląska, zespół willi „Fałatówka”
- Czaniec, dwór obronny i założenie parkowe
- Czaniec, turbinownia z urządzeniami hydrotechnicznymi
- Czechowice–Dziedzice, zespół pałacowy: pałac i park
- Grodziec, zespół zamkowy: oficyna
- Jasienica, kościół pw. św. Jerzego
- Jaworze, zespół kościoła ewangelickiego: kościół, plebania, cmentarz, droga, dom przedpogrzebowy
- Jaworze, zespół pałacowy: pałac, park
- Kozy, zespół pałacowy: pałac, oficyny
- Kozy, dwór Grabowskich z ogrodem
- Mieszna, kaplica MB Siewnej
- Międzyrzecze, kościół ewangelicki-augsburski
- Stara Wieś, kościół par. pw. Podwyższenia Krzyża z cmentarzem i zielenią
- Stara Wieś, chałupa 169
- Zabrzeg, kościół pw. św. Józefa

Zabytki w stanie dobrym (brak zagrożeń dla elementów konstrukcyjnych)

- Bestwina, kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP, w 2014 w trakcie remontu
- Bestwina, zespół pałacowy: pałac i park
- Bielowicko, kościół pw. św. Wawrzyńca, drewniany
- Czaniec, kościół par. św. Bartłomieja, w 2014 w trakcie prac rem.
- Czechowice-Dziedzice, kościół par. pw św. Katarzyny
- Czechowice-Dziedzice, kaplica przy kościele par. pw. Wspomożenia Wiernych
- Czechowice-Dziedzice, zespół folwarku: rządówka, czworak II
- Grodziec, zespół zamkowy: zamek i park, mostek kamienny, trwała ruina kaplicy
- Jasienica, kościół ewangelicko-augsburski
- Jasienica, szkoła, ob. dom, nr 109, w 2014 w trakcie remontu
- Jaworze, kościół par. pw. Opatrzności Bożej
- Jaworze, zespół kościoła ewangelickiego: szkoła, ob. dom parafialny, obora
- Jaworze, zespół pałacowy: dwie oficyny, brama przy pałacu, park
- Jaworze, zabudowania folwarku górnego
- Jaworze, d. szkoła i plebania
- Kobiernice, ruiny zamku Wołek
- Kobiernice, zespół pałacowy: pałac, oficyna, park
- Ligota, kościół par. pw. Opatrzności Bożej, w 2014 w trakcie prac rem.
- Porąbka, chata nr 339
- Rudzica, kościół par. pw. Narodzenia św. Jana Chrzciciela
- Szczyrk, drewniany kościół pw. św. Jakuba Apostoła

Zabytki zagrożone (budynki nieużytkowane lub użytkowane niezgodnie z przeznaczeniem, budynki o znacznym stopniu zużycia substancji i wymagające kompleksowych remontów, obiekty narażone na uszkodzenia mechaniczne (kaplica w Bronowie), budynki zmodernizowane w stopniu powodującym częściową utratę wartości zabytkowych (Zabrzeg, Sikorskiego 68; Międzyrzecze, dom nr 21)
<ul style="list-style-type: none">
- Bronów, kaplica pw. Serca Jezusowego
- Bronów, zagroda nr 19
- Czechowice-Dziedzice, budynek dworca kolejowego
- Czechowice-Dziedzice, ul. Batorego 48, dom
- Jaworze, zabudowania na folwarku dolnym (budynek bramny, czworak)
- Kozy, stodoła (owczarnia) „Pod św. Florianem”
- Ligota, ul. Wolna 10, dom
- Mazańcowice, dom nr 10
- Międzyrzecze, dom nr 21
- Międzyrzecze, dom nr 36
- Międzyrzecze, dom nr 53
- Międzyrzecze, dom nr 59
- Międzyrzecze, dom nr 62
- Międzyrzecze, dom nr 138
- Międzyrzecze, dom nr 143
- Pisarzowice, dwór
- Rybarzowice, młyn wodny z domem mieszkalnym
- Stara Wieś, zespół dworski: dwór, park
- Zabrzeg, Hłownicka 4
- Zabrzeg, ul. Sikorskiego 68
- Zabrzeg, K. Janoszka 7
Zabytki w stanie bardzo złym
<ul style="list-style-type: none">
- Czechowice – Dziedzice, zespół folwarczny: dwór obronny, d. spichrz; stajnia
- Hłownica, dwór
- Jaworze, Cyprysowa 11, dom
- Ligota, dwór
- Rudzica, dwór

5.10. Zabytki ruchome

Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków w powiecie bielskim możemy podzielić na dwie zasadnicze grupy obiektów zabytkowych – wyposażenia wnętrz kościołów oraz wolnostojące krzyże i kapliczki.

Do pierwszej grupy należą zabytkowe wyposażenia i wystroje wnętrz kościołów (paramenty, ołtarze, ambony, drogi krzyżowe) m.in. w Bestwinie (z nagrobkiem wojewody krakowskiego Myszkowskiego i jego żony), Czechowicach-Dziedzicach (wyposażenie kościoła pw. św. Katarzyny, kaplicy przy kościele par. pw. Wspomożenia Wiernych, kościoła pw. Opatrzności Bożej z Ligoty), Grodźcu (płyta nagrobna Henryka Grodzieckiego), Ligocie (wyposażenie kościoła pw. Opatrzności Bożej), Międzyrzeczu (wyposażenie kościoła ewangelicko-augsburskiego), Pisarzowicach (wyposażenie kościoła pw. Św. Marcina), Starej Wsi (wyposażenie kościoła pw. Podwyższenia Krzyża Świętego) i Szczyrku (wyposażenie kościoła pw. Św. Jakuba Apostoła). Jednym wyjątkiem w tym sakralnym zasobie jest wystrój plastyczny wnętrza Pałacu Kotulińskich w Czechowicach-Dziedzicach

Do drugiej grupy należą pojedyncze, wolnostojące (najczęściej ogólnodostępne) krzyże i kapliczki zlokalizowane przy drogach lub przy kościołach (na cmentarzach):

- Bestwina, krzyż cmentarny na tzw. Górnym Cmentarzu;
- Czechowice-Dziedzice, dwie figury przydrożne św. Jana Nepomucena, kapliczka przydrożna z figurą św. Floriana (ob. MB), figura Matki Bożej z Dzieciątkiem, krucyfiksy, kolumna z figurą NMP;
- Dankowice, kapliczka;
- Hłownica, krzyż przydrożny;
- Ligota, figura – rzeźba św. Jana Nepomucena wraz z ogrodzeniem;
- Mazańcowice, figura przydrożna „Upadek pod krzyżem”;
- Porąbka, figura Matki Bożej Bolesnej;
- Rybarzowice, krzyż kamienny Męki Pańskiej;
- Stara Wieś, przydrożny krzyż Męki Pańskiej wraz z ogrodzeniem,
- Zabrzeg, krzyż cmentarny przy kościele pw. św. Józefa.

W regionie główną instytucją zajmującą się ochroną i dokumentacją zabytków ruchomych jest Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej (instytucja samorządu województwa śląskiego), które przechowuje, zabezpiecza i eksponuje materialne pamiątki przeszłości pochodzące przede wszystkim z terenu byłego województwa bielskiego (zbiory historyczne, sztuka ludowa, elementy strojów ludowych). W przyszłości wspomagać je będzie w zakresie sztuki sakralnej Diecezjalne Muzeum w Bielsku-Białej (instytucja Diecezji Bielsko-Żywieckiej), które jest obecnie w fazie tworzenia i organizacji.

Obie instytucje, szczególnie Muzeum Historyczne z czterema oddziałami (Zamkiem Książąt Sułkowskich, Starą Fabryką, Domem Tkacza i Fałatówką w Bystrej) zaspokajają w pełni instytucjonalną ochronę muzealiów w regionie. Ciekawostką muzealną jest renesansowy, polichromowany strop (ok. 1516-1520) ze spalonego drewnianego kościoła w Kozach (obecnie przechowywanego w Pałacu Biskupa Erazma Ciołka w Krakowie), którego deski dawniej prowizorycznie zamontowane pod sufitem jednej z sal Gmachu Głównego Muzeum Narodowego po latach nadały jej zwyczajowo przyjętą nazwę „Pod Kozami”.

Ponadto na terenie powiatu bielskiego materialne pamiątki przeszłości, gromadzone i otaczane opieką są w instytucjach paramuzealnych, izbach regionalnych i tradycji:

- willa Juliana Fałata w Bystrej, tzw. Fałatówka – oddział Muzeum Historycznego w Bielsku-Białej;
- Muzeum Regionalne im. ks. Zygmunta Bubaka, Galeria „Na prowincji” w Bestwinie;
- Muzeum Fauny i Flory Morskiej w Jaworzu;
- Izba Historyczna im. A. Zuberka w Pałacu Czeczów w Kozach (Gminna Biblioteka Publiczna);
- Izba Regionalna w Starej Wsi;
- Izba Regionalna w Czechowicach-Dziedzicach (Miejski Dom Kultury);

- Szkolna Izba Regionalna w Czechowicach-Dziedzicach (Gimnazjum Publiczne nr 1);
- Izba Regionalna „Chata Międzyrzecze” w Międzyrzeczu Górnym (filia Gminnego Ośrodka Kultury);
- Izba Regionalna w Porąbce;
- Skansen przy ul. Cyprysowej w Jaworzu;
- Galeria na Zdrojowej, Izba Pamięci Krzysztofa Czadra w Jaworzu (Ośrodek Promocji Gminy Jaworze);
- Gminne Centrum Zachowania Dziedzictwa Kulturowego, Informacji i Edukacji w Wilamowicach;
- Beskidzka Galeria Sztuki w Szczyrku;
- Galeria Autorska Floriana Kohuta „Pod Strachem Polnym” w Rudzicy.

Izba Historyczna w Kozach

Fragment wystawy czasowej w Pałacu Czeczów

Drzwi wejściowe ocalałe ze spalonego kościoła parafialnego w Kozach oraz figura św. Floriana ze stodoły „Pod św. Florianem” (ob. fragment ekspozycji w Izbie Historycznej)

5.11. Dziedzictwo niematerialne²

8 lutego 2011r. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej ratyfikował Konwencję UNESCO z 2003r. w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Tym samym Polska przyjęła na siebie obowiązek stworzenia warunków zapewniających ochronę niematerialnego dziedzictwa kulturowego, polegających w szczególności na:

- prowadzeniu działań mających na celu identyfikację przejawów niematerialnego dziedzictwa kulturowego oraz inwentaryzację tego dziedzictwa w formie jednego lub wielu spisów,
- możliwie jak najpełniejsze zaangażowanie w działania identyfikacyjne, inwentaryzacyjne i ochronne grup, wspólnot i osób związanych z danym dziedzictwem, za ich uprzednią, świadomą i dobrowolną zgodą oraz we współpracy z organizacjami pozarządowymi.

Za koordynację działań odpowiedzialne jest Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, znaczna część zadań została przekazana do realizacji Narodowemu Instytutowi Dziedzictwa.

Niematerialne dziedzictwo kulturowe wg definicji zawartej w Artykule 2. pkt.1 Konwencji to „praktyki, wyobrażenia, przekazy, wiedza i umiejętności – jak również związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturową – które grupy, i w niektórych przypadkach jednostki, uznają za część własnego dziedzictwa kulturowego. To niematerialne dziedzictwo kulturowe, przekazywane z pokolenia na pokolenie, jest stale odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich otoczeniem, oddziaływaniem przyrody i ich historią oraz zapewnia im poczucie tożsamości i ciągłości, przyczyniając się do wzrostu poszanowania dla różnorodności kulturowej oraz ludzkiej kreatywności [...]”.

Wg kolejnego punktu Konwencji *ochrona* NDK oznacza „środki mające na celu zapewnienie przetrwania niematerialnego dziedzictwa kulturowego, w tym jego identyfikację, dokumentację, badanie, zachowanie, zabezpieczenie, promowanie, wzmacnianie i przekazywanie, w szczególności poprzez edukację formalną i nieformalną, jak również rewitalizację różnych aspektów tego dziedzictwa”.

Najważniejszą rolą NDK jest budowanie tożsamości oraz wzmacnianie międzypokoleniowych więzi społecznych. Pozytywnie odbierane i uznawane za wartościowe dziedzictwo niematerialne może być powodem dumy, cechą charakteryzującą i wyróżniającą. Żywe, kultywowane z wewnętrznej potrzeby dziedzictwo niematerialne może być także istotnym czynnikiem zwiększającym atrakcyjność turystyczną miejscowości i regionu, generując jednocześnie nowe miejsca pracy. Należy mieć jednak na uwadze, że skomercjalizowane, agresywne działania, prowadzące do niekontrolowanej turystyki i nastawione na osiągnięcie maksymalnego zysku, nie tylko nie są oczekiwanym efektem, ale wręcz stanowią zagrożenie dla autentycznego i żywego dziedzictwa kulturowego.

Dziedzicami, w których może się ono przejawiać są m.in.:

- tradycje i przekazy ustne, w tym język jako nośnik niematerialnego dziedzictwa kulturowego,
- sztuki widowiskowe i tradycje muzyczne,
- praktyki społeczno-kulturowe,
- wiedza i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata,
- wiedza i umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym.

---

² Wg materiałów Narodowego Instytutu Dziedzictwa.

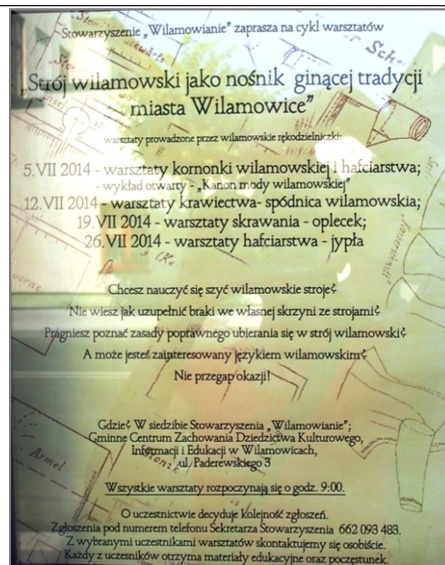
Narodowy Instytut Dziedzictwa przekazał Urzędowi Marszałkowskiemu m.in. wzory kwestionariuszy i schematy dokumentacyjne, które mogą być wykorzystywane w procesie tworzenia Regionalnego Inwentarza Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego. Identyfikacja i inwentaryzacja NDK musi być dokonywana przez osoby należące do społeczności depozytariuszy lub przez organizacje zewnętrzne, ale w ścisłej współpracy i za zgodą danej wspólnoty. Urzędy mogą w tym procesie pełnić rolę wspierającą, informacyjną, koordynacyjną i pośredniczącą, współpracując także z konsultantem ds. NDK, którego powołanie postulowane jest na poziomie wojewódzkim.

W trakcie tworzenia jest Krajowa Lista Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego, będąca spisem przejawów żywego dziedzictwa niematerialnego z terenu Polski. Lista ta ma charakter wyłącznie informacyjny i zawiera opis zamieszczonych na niej zjawisk, ich rys historyczny, informacje o miejscu występowania, znaczeniu dla praktykujących je społeczności, a także materiały fotograficzne. 4 sierpnia 2014 r. wręczone zostały pierwsze w Polsce decyzje dotyczące wpisów na Listę, na której obecnie znajdują się: rusznikarstwo artystyczne i historyczne – wyroby według tradycyjnej szkoły cieszyńskiej, szopkarstwo krakowskie, pochod Lajkonika, flisackie tradycje w Ulanowie oraz procesja Bożego Ciała w Łowiczu.

Proces naboru wniosków jest ciągły, a wzór wniosku i wskazówki dot. jego wypełnienia znajdują się na stronie internetowej, poświęconej dziedzictwu niematerialnemu, pod adresem:

http://niematerialne.nid.pl/Dziedzictwo_niematerialne/Krajowa_inwentaryzacja/Krajowa_lista_NDK/

Decyzja o tym, który element dziedzictwa powinien zostać szczególnie wyeksponowany i objęty ochroną (np. poprzez promowanie, wzmacnianie tego elementu), powinna należeć do lokalnej społeczności depozytariuszy i nie może być podejmowana odgórnie.

6. Analiza szans i zagrożeń dla środowiska kulturowego Powiatu Bielskiego

W celu sprecyzowania priorytetów i kierunków działań *Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Bielskiego* oraz określenia możliwości w zakresie ochrony i promocji zabytków powiatu, przeprowadzono uproszczoną analizę SWOT (Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats). Poniższa analiza jest narzędziem pomocnym do określenia mocnych i słabych stron środowiska kulturowego (czynników wewnętrznych) oraz szans i zagrożeń (czynników zewnętrznych) mających realny wpływ na jego stan oraz perspektywy ochrony zabytków.

MOCNE STRONY ŚRODOWISKA KULTUROWEGO

- wielokulturowość obszaru (wielość grup etnicznych i religijnych, bogata tradycja) wynikająca z historycznie uwarunkowanego granicznego położenia zarówno pod względem państwowym, administracyjnym jak i kościelnym;
- wysoka świadomość historii regionu, tradycji oraz wartości dziedzictwa kulturowego wsi wśród lokalnej społeczności (Wilamowice, Kozy);
- liczne nagrody i wyróżnienia w konkursie „Piękna Wieś Województwa Śląskiego”: Bystra, Mieszna i Wilkowice (gm. Wilkowice), Międzyrzecze (gm. Jasienica), Kaniów (gm. Bestwina);
- drewniane kościoły (Bielowicko, Stara Wieś, Szczyrk) znajdujące się na Szlaku Architektury Drewnianej Województwa Śląskiego;
- ciekawe przykłady zabytków hydrotechnicznych (turbiny Girarda w Czańcu, zaporą wodną w Porąbce);
- duże obszary ochrony krajobrazu kulturowego w granicach istniejących parków krajobrazowych;
- dobre oznakowanie atrakcji turystycznych związanych z historycznymi miejscami, rozwinięta sieć lokalnych szlaków turystycznych i ścieżek rowerowych (Wiślana Trasa Rowerowa, Szlak Greenways Kraków-Morawy-Wiedeń, Via Ducalis, Wilamowski Szlak Ogrodów);
- korzystne położenie geograficzne powiatu stymulujące rozwój turystyki, uwzględniający walory zabytkowe i kulturowe powiatu;
- wykorzystanie technologii informatycznych do promocji zabytków i atrakcji turystycznych w internecie: Geoportal Powiatu Bielskiego („mapa atrakcji turystycznych i zabytków”), System Informacji Turystycznej Bielska-Białej i Powiatu Bielskiego;
- zaangażowanie samorządów gminnych oraz lokalnych organizacji pozarządowych na rzecz promocji i kultywowania tradycji ludowych (m.in. Stowarzyszenia Na Rzecz Zachowania Dziedzictwa Kulturowego Miasta Wilamowice).

SŁABE STRONY ŚRODOWISKA KULTUROWEGO

- brak harmonijnego ładu przestrzennego, szczególnie w miejscowościach turystycznych (Szczyrk, Buczkowice) oraz w Czechowicach-Dziedzicach, wynikający z niekontrolowanej urbanizacji, braku koordynacji przestrzennej procesów inwestycyjnych, powstających nowych elementów dysharmonizujących krajobraz kulturowy (agresywne, przeskalowane reklamy);
- stosunkowo niewielka ilość zabytków o wybitnych wartościach historycznych i artystycznych – zabytki o znaczeniu regionalnym, brak Pomników Historii;

- mało zróżnicowane zasoby dziedzictwa kulturowego objętego ochroną prawną (kościół, założenia dworsko-parkowe, budynki mieszkalne);
- niezadawalający stan zachowania części obiektów zabytkowych (głównie budynków mieszkalnych, dworów, parków);
- degradacja terenów przemysłowych (głównie w Czechowicach-Dziedzicach);
- ograniczony dostęp do obiektów zabytkowych – zamknięte wnętrza kościołów poza godzinami nabożeństw, niedostępne prywatne tereny parkowo-dworskie, utrudniony dostęp do należącego do Urzędu Gminy parku i pałacu w Bestwinie;
- brak lokalnych zabytków techniki i przemysłu włączonych do Szlaku Zabytków Techniki Województwa Śląskiego;
- niewystarczające wykorzystanie prawnych instrumentów ochrony zabytków, w tym powoływania parków kulturowych, ochrony w miejscowych planach;
- brak Gminnych Programów Opieki nad Zabytkami (tylko 2 gminy posiadają);
- gminne ewidencje zabytków źródłem nieporozumień społecznych;
- brak kompleksowych projektów rewaloryzacji obszarów o cechach zabytkowych;
- postępująca modernizacja budynków (ujętych w GEZ) prowadzona bez poszanowania zabytkowej substancji, przy użyciu nowoczesnych technik i ahistorycznych materiałów niskiej jakości: ocieplanie styropianem historycznych elewacji, wymiana stolarek okiennych i drzwiowych, niszczenie detalu architektonicznego.

SZANSE DLA OCHRONY ZABYTKÓW

- ujęcie tematyki ochrony zabytków w zintegrowanych planach zarządzania szeroko pojętego dziedzictwa kulturowego;
- edukacja obecnych i przyszłych użytkowników w zakresie bieżącej pielęgnacji obiektów zabytkowych;
- możliwość pozyskiwania środków finansowych ze źródeł zewnętrznych, szczególnie w perspektywie unijnej 2014-2020;
- rezerwacja w budżecie Powiatu środków przeznaczanych na ochronę zabytków;
- wzrost znaczenia zabytków i lokalnych tradycji jako elementów rozwoju turystycznego i społeczno-gospodarczego;
- rozwój organizacji pozarządowych związanych z dziedzictwem kulturowym;
- zaangażowanie przedsiębiorców w wykorzystanie obiektów zabytkowych na cele komercyjne;
- rozwój współpracy transgranicznej, w tym z powiatami partnerskimi: Rhein-Erft-Kreis (Niemcy), Kicmański Rejon (Ukraina), Szolnok (Węgry), Pas-De-Calais (Francja) oraz Stowarzyszeniem Miast i Gmin Biała Orawa (Słowacja), w dziedzinie kultury i edukacji;
- włączenie lokalnych zabytków techniki i przemysłu do Szlaku Zabytków Techniki Województwa Śląskiego oraz cyklicznej imprezy Industriada (zaporą wodną w Porąbce, turbinownia w Czańcu, kopalnia „Silesia”);
- zwiększenie promocji zabytków, idącej w ślad za istniejącą promocją turystyki w powiecie zapisaną w „Programie rozwoju i promocji markowych produktów turystycznych Powiatu Bielskiego”.

ZAGROŻENIA DLA OCHRONY ZABYTKÓW

- niespójność przepisów prawnych zapisanych w ustawach związanych pośrednio z ochroną zabytków;
- brak realnych korzyści (np. ulg podatkowych) dla inwestorów prywatnych przy inwestowaniu w zabytki;
- niska skuteczność egzekwowania prawa lokalnego (dot. planowania przestrzennego) i krajowego dot. ochrony i opieki nad zabytkami;
- negatywne nastawienie części właścicieli do ochrony zabytków, postrzeganej nie jako szansa na zachowanie wspólnego dziedzictwa, a źródło represji i ograniczeń;
- emigracja młodego, wykształconego pokolenia;

Powiat Bielski jest regionem o bogatej i zróżnicowanej strukturze dziedzictwa kulturowego, nieposiadający jednak obiektów zabytkowych wyjątkowych na tle kraju. Bogata historia, burzliwe dzieje pogranicza, wielokulturowa tradycja oraz promocja turystyczna należą niewątpliwie do atutów powiatu i pozytywnie wpływają na budowanie spójnego wizerunku środowiska kulturowego. Ogólny dobry stan zachowania obiektów wpisanych do rejestru zabytków, z kilkoma przykładami wzorowych prac restauracyjnych (pałace w Kozach, Czechowicach-Dziedzicach i Jaworzu, dwór w Czańcu), kontrastuje z grupą zabytków, zagrożonych zniszczeniem lub występujących już w postaci ruin. Dotyczy to głównie budynków, dla których nie znaleziono nowych funkcji. Negatywny wpływ na krajobraz kulturowy ma również brak ładu przestrzennego i chaos wizualny widoczny np. w miejscowościach turystycznych.

7. Założenia programowe dokumentu

7.1. Priorytety i główne kierunki działań Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Bielskiego

Przewodnią ideą ochrony dziedzictwa kulturowego i opieki nad zabytkami w powiecie bielskim powinny być takie działania administracji samorządowej (głównie powiatowej), które umożliwiałyby i zachęcałyby właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych do systematycznej poprawy stanu technicznego (bieżących remontów, odbudowy, adaptacji i rewitalizacji).

W perspektywie długofalowej polityka Powiatu w tym zakresie powinna być przede wszystkim nakierowana z jednej strony na zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, jego ochronę przed degradacją, a z drugiej na promocję zabytków oraz edukację kulturalną - dwóch czynników niezbędnych do ogólnej poprawy wizerunku przestrzeni publicznej.

Termin i zakres realizacji przedstawionych poniżej działań uzależniony jest od czynników zewnętrznych (polityki państwa, sytuacji gospodarczej, uwarunkowań prawnych), efektywnego wykorzystania możliwych źródeł finansowania, jak i od planowych i konsekwentnych działań samorządów lokalnych w zakresie ochrony zabytków z jednoczesnym włączeniem tej problematyki do systemu zadań strategicznych.

PRIORYTET 1 DZIEDZICTWO KULTUROWE – OCHRONA I ZARZĄDZANIE
KIERUNKI DZIAŁAŃ : Zahamowanie procesu degradacji lokalnych zabytków Systematyczna poprawa stanu zachowania dziedzictwa kulturowego Podnoszenie rangi obiektów i zespołów zabytkowych
PRIORYTET 2 KRAJOBRAZ KULTUROWY – KSZTAŁTOWANIE, PIELEGNACJA, EKSPOZYCJA
KIERUNKI DZIAŁAŃ : Ścisłe powiązanie ochrony zabytków ze Strategią Powiatu Bielskiego Ochrona historycznych układów ruralistycznych w połączeniu z ochroną środowiska Rozwój turystyki z wykorzystaniem zasobów dziedzictwa kulturowego
PRIORYTET 3 DZIEDZICTWO NIEMATERIALNE – DOKUMENTACJA, OCHRONA, PROMOCJA
KIERUNKI DZIAŁAŃ : Wzrost poziomu edukacji historycznej nt. regionalnego dziedzictwa kulturowego Promocja lokalnych walorów zabytkowych, tradycji, obrzędów i zwyczajów Zwiększanie atrakcyjności zabytków na potrzeby społeczne, turystyczne i edukacyjne

7.2. Propozycje zadań Programu w perspektywie długo- i krótkoterminowej

Priorytet 1 – Dziedzictwo kulturowe – ochrona i zarządzanie		
Zadania w perspektywie długoterminowej	Podmiot realizujący zadanie	Potencjalne źródła finansowania
planowe i systematyczne realizowanie zadań samorządu powiatowego w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz prawa budowlanego	Powiat Bielski	budżet Powiatu, środki krajowe i unijne
realizacja zapisów m.p.z.p. w zakresie ochrony zabytków	JST: gminy	budżety gmin
monitoring realizacji <i>Programu</i> – sporządzanie w cyklu dwuletnim sprawozdań z realizacji <i>Programu</i>	Starosta Bielski	budżet Powiatu
współpraca z samorządami gminnymi w zakresie ochrony zabytków	JST: Powiat Bielski, gminy	budżety JST, środki unijne
ściśła współpraca z Delegaturą Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Bielsku-Białej	Powiat Bielski, del. WUOZ w Bielsku-Białej	budżet Powiatu, budżet ŚWKZ
w razie występujących potrzeb bieżących współpraca z Powiatowym Inspektorem Nadzoru Budowlanego	Powiat Bielski	budżet Powiatu
szkolenia pracowników Starostwa Powiatowego odpowiedzialnych za ochronę i promocję dziedzictwa kulturowego, ew. zatrudnienie osoby odpowiedzialnej tylko za ochronę zabytków (w tym monitoring realizacji niniejszego <i>Programu</i>), bezpośrednio współpracującą ze służbami konserwatorskimi w regionie, włączającej się do procesów szukania i pozyskiwania środków finansowych na remonty i prace konserwatorskie przy zabytkach	Powiat Bielski	budżet Powiatu, środki unijne
udział Powiatu Bielskiego jako partnera merytorycznego i finansowego w projektach dot. rewitalizacji obiektów i obszarów zabytkowych.	Powiat Bielski	budżet Powiatu, środki unijne

<u>Zadania w perspektywie krótkoterminowej</u>	Podmiot realizujący zadanie	Potencjalne źródła finansowania
uchwalenie przez Radę Powiatu trybu i zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i prace budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, znajdujących się na terenie powiatu bielskiego: ustalenie zasad naboru wniosków, kryteriów przyznawania dotacji, opracowanie wzoru oferty, umowy oraz sprawozdania	Rada Powiatu Bielskiego	budżet Powiatu
coroczne rezerwowanie w miarę możliwości środków finansowych w budżecie Powiatu na dofinansowania prac konserwatorskich i remontów oraz na promocję dziedzictwa kulturowego regionu	Powiat Bielski	budżet Powiatu
kompleksowe umieszczenie na wszystkich zabytkach wpisanych do rejestru znaku informującego o ochronie prawnej (wzór wg rozporządzenia MKiDN)	Powiat Bielski	budżet Powiatu
opracowanie i uchwalenie Gminnych Programów Opieki nad Zabytkami dla gmin: Bestwina, Buczkowice, Jaworze, Kozy (nieuchwalony), Porąbka, Szczyrk, Wilkowice i Wilamowice	Wójtowie i Burmistrzowie Gmin	budżety gmin
utrzymywanie w dobrym stanie, prowadzenie robót budowlanych i prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych (ujętych w GEZ) należących do Powiatu Bielskiego: <u>Specjalistyczny Psychiatryczny Zespół Opieki Zdrowotnej w Bielsku-Białej:</u> - remonty budynków szpitalnych i administracyjnych, - bieżąca pielęgnacja zieleni parkowej, <u>Szpital Pediatriczny w Bielsku-Białej:</u> - remonty elewacji i pokryć dachowych pawilonów szpitalnych, ze szczególnym uwzględnieniem detalu architektonicznego Pawilonu nr 1, - rewitalizacja parku szpitalnego, z odbudową drzewostanu (nowe nasadzenia) i remontem ścieżek spacerowych,	Powiat Bielski	budżet Powiatu, WFOSiGW, środki unijne
opracowanie kart ewidencyjnych zabytków nieruchomych dla obu ww. zespołów szpitalnych należących do Powiatu Bielskiego	Powiat Bielski	budżet Powiatu

promowanie i nagradzanie „dobrych praktyk” konserwatorskich przy obiektach zabytkowych (np. w postaci nagrody lub certyfikatu Starosty Bielskiego)	Powiat Bielski	budżet Powiatu
promocja poprawnych realizacji stanowiących wzór dla naśladowców	Powiat Bielski	budżet Powiatu
kreowanie pozytywnego wizerunku Powiatu jako przyjaznego ochronie własnego dziedzictwa kulturowego, informowanie o możliwościach pozyskania środków finansowych, organizowanie szkoleń, spotkań, konsultacji społecznych	Powiat Bielski	budżet Powiatu
działania mające na celu zwiększenie ilości obiektów i terenów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków poprzez informowanie właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych o korzyściach płynących z tego tytułu i możliwościach otrzymania dofinansowania (np. utworzenie podstrony internetowej na stronie Powiatu Bielskiego)	Powiat Bielski	budżet Powiatu
obiekty zabytkowe o cechach uzasadniających objęcie ochroną prawną przez wpis do rejestru zabytków, załącznik nr 1 do Programu	właściciele / ŚWKZ	budżet ŚWKZ / środki właścicieli
włączenie zapory wodnej w Porąbce do Szlaku Zabytków Techniki Województwa Śląskiego	UMWŚ, ŚOT, PGE Energia Odnawialna S.A. w Międzybrodziu Bialskim, RZGW w Krakowie	budżet Województwa, środki unijne, środki właściciela
włączenie Małej Elektrowni Wodnej w Czańcu (turbinowni z urządzeniami hydrotechnicznymi – unikatowymi turbinami Girarda) do Szlaku Zabytków Techniki Województwa Śląskiego	UMWŚ, ŚOT, MEW Górecki sp.j.	budżet Województwa, środki unijne, środki właściciela
działania zmierzające do zainteresowania właścicieli kopalni „Silesia” w Czechowicach-Dziedzicach do udostępniania zwiedzającym części zabytkowej kopalni oraz do włączenia jej do Szlaku Zabytków Techniki Województwa Śląskiego	UMWŚ, ŚOT, PG „SILESIA” Sp. z o.o. (grupa EPH)	budżet Województwa, środki unijne, środki właściciela
ochrona i promocja dziedzictwa archeologicznego jako elementu dziedzictwa kulturowego	Powiat Bielski, ŚWKZ	budżet Powiatu

przygotowanie ofert prac sezonowych dla bezrobotnych mieszkańców powiatu przy pracach pielęgnacyjnych i porządkowych na terenach zielonych będących własnością Powiatu: parkach przyszpitalnych w Bielsku-Białej (współpraca z Powiatowym Urzędem Pracy)	Powiat Bielski, PUP	budżet Powiatu
<p>w zależności od stanu technicznego obiektów zabytkowych³ proponuje się podjąć następujące działania i prace konserwatorskie:</p> <p>A. <u>dla zabytków w bardzo dobrym stanie:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - promocja obiektów, udostępnianie ich dla zwiedzających podczas Europejskich Dni Dziedzictwa, Nocy Kultury, Industriady, itp.; - bieżące prace pielęgnacyjne; - wykonanie iluminacji elewacji; - utrzymanie w dobrym stanie elementów wyposażenia kościołów oraz detalu architektonicznego; - wykorzystanie obiektów w celach turystycznych; <p>B. <u>dla zabytków w dobrym stanie</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - prace konserwatorskie w zakresie elewacji, otoczenia i wyposażenia; - bieżące prace remontowe i konserwatorskie zgłaszane przez użytkowników; - wykonanie iluminacji elewacji; - montaż zabezpieczeń przeciwpożarowych i przeciwwłamaniowych; - założenie opasek drenażowych i izolacji pionowych; - odnośnie założeń zieleni - prace pielęgnacyjne i porządkowe, uczyelnienie pierwotnej kompozycji; <p>C. <u>dla zabytków zagrożonych, nieużytkowanych, zaniedbanych</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - prace w zależności od potrzeb indywidualnych: obiekty wymagają kompleksowych prac rewitalizacyjnych, zmiany sposobu użytkowania lub znalezienia nowego użytkownika i odpowiedniej nowej funkcji, - kompleksowa rewaloryzacja założeń zieleni (parków, alei); 	<p>właściciele obiektów zabytkowych</p> <p>Powiat Bielski: promocja i rozpowszechnianie informacji</p>	<p>środki prywatne, budżety JST, ŚWKZ, środki krajowe i unijne</p>

³ Analizę stanu zachowania zabytków zamieszczono w rozdziale 5.9

<p>D. <u>dla zabytków w bardzo złym stanie</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - zabezpieczenie zdewastowanej substancji zabytkowej; - utworzenie trwałych ruin (np. d. dworu obronnego w Czechowicach-Dziedzicach) i ich oznakowanie, w przypadku pozostawienia obiektu w rejestrze zabytków (złożono wnioski o skreślenie z rejestru); - uporządkowanie i zagospodarowanie otoczenia, ekspozycja ruin;		
--	--	--

Priorytet 2 – Krajobraz kulturowy – kształtowanie, pielęgnacja, ekspozycja		
<u>Zadania w perspektywie długoterminowej</u>	Podmiot realizujący zadanie	Potencjalne źródła finansowania
integracja ochrony dziedzictwa kulturowego, przyrodniczego i krajobrazu w „Strategii Rozwoju Powiatu” oraz dokumentach planistycznych, realizacja postulatów w nich zawartych	Powiat Bielski	budżet Powiatu
egzekwowanie zapisów zawartych w m.p.z.p. przez samorządy gminne w zakresie ochrony krajobrazu kulturowego	JST: gminy	budżety gmin
uwzględnianie dziedzictwa kulturowego jako potencjału rozwojowego powiatu	Powiat Bielski	budżet Powiatu
dalszy rozwój turystyki opartej na promocji tradycji i dziedzictwa kulturowego skorelowany z „Programem rozwoju i promocji markowych produktów turystycznych Powiatu Bielskiego”	JST: gminy, Powiat Bielski, Województwo Śląskie, instytucje kultury, ŚOT	budżety JST
wspieranie projektów pośrednio związanych z opieką nad zabytkami i zagospodarowaniem obiektów zabytkowych	JST	budżety JST, środki krajowe i unijne
<u>Zadania w perspektywie krótkoterminowej</u>	Podmiot realizujący zadanie	Potencjalne źródła finansowania
opracowanie planu rewitalizacji miejscowości turystycznych w celu poprawy ładu przestrzennego miejscowości (w szczególności miasta Szczyrk)	JST: gminy	budżety JST
rewaloryzacja obszarów miejskich w Czechowicach-Dziedzicach, w tym: <ul style="list-style-type: none"> - centrum miasta, - kolonii górniczej Żebracz, - osiedla Północ, - zespołu obiektów edukacyjnych i budynków wielorodzinnych przy ul. Traugutta, - zdegradowanego terenu pokopalnianego, 	Gmina Czechowice-Dziedzice	budżet gminy, RPO WŚL

- poprzemysłowego obszaru po fabryce rowerów Apollo, opracowanie planu rewaloryzacji miasta Wilamowice	Gmina Wilamowice	budżet miasta
opracowanie planów odnowy miejscowości na terenach wiejskich, uwzględniających historyczny układ i zabudowę	JST - gminy	budżety gmin, PROW
współpraca z placówkami muzealnymi, oświatowymi, stowarzyszeniami, organizacjami społecznymi, fundacjami, kościołami i innymi instytucjami w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami	JST – gminy, Powiat Bielski, Województwo Śląskie, instytucje kultury, NGO	budżety JST, środki prywatne
promowanie i wspieranie działań lokalnych stowarzyszeń działających na rzecz rozwoju kultury i ochrony zabytków	JST – gminy, Powiat Bielski, Województwo Śląskie, instytucje kultury	budżety JST
promowanie „dobrych praktyk” przy pielęgnacji najbliższego otoczenia zabytkowych obiektów (np. przy kościołach katolickich w Jasienicy i Rybarzowicach) - dążenie w perspektywie wieloletniej do odtwarzania historycznego otoczenia przy jednoczesnym usuwaniu ahistorycznych materiałów niskiej jakości (np. kostki Bauma)	Powiat Bielski, właściciele	budżet Powiatu

Priorytet 3 – Dziedzictwo niematerialne – dokumentacja, ochrona, promocja		
<u>Zadania w perspektywie długoterminowej</u>	Podmiot realizujący zadanie	Potencjalne źródła finansowania
wykorzystanie walorów zabytkowych i kulturowych, bogatej tradycji jako czynnika wpływającego na rozwój i promocję powiatu	Powiat Bielski, JST, NGO	budżet Powiatu i JST
podjmowanie działań zwiększających atrakcyjność powiatu oraz zabytków dla potrzeb edukacyjnych, społecznych i turystycznych	Powiat Bielski, JST, NGO, instytucje oświatowe i kulturalne	budżet Powiatu
zachęcanie mieszkańców do prowadzenia działalności agroturystycznej	Powiat Bielski, JST	budżet Powiatu
wspieranie badań i dokumentacji dziedzictwa kulturowego powiatu	Powiat Bielski, JST	budżet Powiatu
rozwój regionalnego muzealnictwa: wspieranie tworzenia nowych izb tradycji, izb regionalnych, adaptacja budynków przemysłowych (np. dawnej papierni turbinowni w Czańcu, młyna w Rybarzowicach czy tartaku w Szczyrku) na „żywe” muzea techniki	NGO, JST, społeczni opiekunowie zabytków, lokalni liderzy społeczni	budżety JST, środki krajowe i unijne
<u>Zadania w perspektywie krótkoterminowej</u>	Podmiot realizujący zadanie	Potencjalne źródła finansowania
działania na rzecz wpisu na Listę Krajowego Dziedzictwa Niematerialnego „Przestrzeni kulturowej Wilamowic” (szczegółowe materiały i informacje dostępne na stronie: www.niematerialne.nid.pl)	społeczność lokalna, NGO, instytucje kultury, pomoc merytoryczna: NID, upowszechnianie idei: Powiat Bielski	budżety JST
udostępnianie: zapory wodnej w Porąbce, Małej Elektrowni Wodnej w Czańcu (turbiny Girarda) wraz z budynkami dawnej fabryki tektury w Czańcu oraz terenu kopalni „Silesia” w Czechowicach-Dziedzicach dla zwiedzających w ramach Europejskich Dni Dziedzictwa, Industriady, Nocy w Muzeach, itp.	Właściciele i administratorzy obiektów zabytkowych	środki prywatne, budżety JST

opracowanie publikacji albumowych – katalogu zabytków powiatu bielskiego oraz przewodnika po głównych zabytkach (połączonego z atrakcjami turystycznymi, szlakami, tradycjami i legendami lokalnymi itp.)	Powiat Bielski, WUOZ	budżet Powiatu
udział Powiatu a także lokalnych społeczności w Międzynarodowym Dniu Ochrony Zabytków (kwiecień - www.wkz.katowice.pl) oraz Europejskich Dniach Dziedzictwa (wrzesień - szczegółowe materiały i informacje dostępne na stronie: www.edd.nid.pl)	NGO, instytucje kultury, JST	budżety JST
udział Powiatu w targach turystycznych z ofertą kulturalną	Powiat Bielski	budżet Powiatu
aktywna współpraca z regionalnymi mediami w celu promocji zabytków i upowszechnienia działań związanych z opieką nad zabytkami	regionalne media, Powiat Bielski	budżet Powiatu
edukacja mieszkańców, począwszy od poziomu przedszkolnego i szkoły podstawowej, polegająca na pokazywaniu dziejów regionu na przykładzie zachowanych zabytków	przedszkola i szkoły powiatu bielskiego, instytucje kultury, NGO	budżet Powiatu
organizacja wspólnych spotkań i warsztatów między społecznościami regionów partnerskich	Powiat Bielski, powiaty partnerskie	budżet Powiatu, środki unijne (PWT)

8. Narzędzia służące realizacji Programu

Podmiotem odpowiedzialnym za realizację Programu jest Starosta Bielski. Do osiągnięcia celu i efektywnego wykonywania zadań w nim określonych służą pomocą następujące instrumenty:

- instrumenty prawne – wynikające z przepisów prawnych (ustaw), np. znakowanie obiektów zabytkowych, wydawanie zezwoleń na prace budowlane przy zabytkach, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością Powiatu, wykonywanie decyzji administracyjnych np. wojewódzkiego konserwatora zabytków, czy w przyszłości uchwalenie zasad i trybu udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i budowlane przy zabytkach;
- instrumenty finansowe – dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe lub ulgi podatkowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych, korzystanie z programów finansowanych z funduszy europejskich (z uwagi na wchodzącą w życie nową perspektywę finansowania konieczne jest bieżące śledzenie możliwości pozyskiwania środków na zachowanie dziedzictwa kulturowego);
- instrumenty kontrolne – aktualizacja internetowej bazy zabytków, monitoring stanu zachowania dziedzictwa kulturowego oraz monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego, sporządzanie co dwa lata **sprawozdania** z realizacji Programu oraz aktualizacja Programu związana z ustawowym czteroletnim okresem obowiązywania, dostosowania go do zmieniających się zapisów prawnych oraz możliwości finansowania. Zmiany Programu powinny być zatwierdzane uchwałami Rady Powiatu. Podmiotem koordynującym powyższe działania powinien być powołany przez starostę zespół ds. monitoringu realizacji Programu Opieki nad Zabytkami, utworzony przy Starostwie Powiatowym w Bielsku-Białej, w skład którego wchodziłyby również osoby z instytucji zewnętrznych (np. delegatury WUOZ).

Sprawozdanie z realizacji Programu, sporządzane w cyklu dwuletnim, jest opracowaniem zestawiającym aktualne dane oraz zmiany w stosunku do poprzedniego okresu, w świetle działań na rzecz ochrony zabytków, oraz prezentującym ogólny stan dziedzictwa kulturowego. Do najważniejszych mierników ukazujących skalę ochrony zabytków w powiecie należą:

- ilość obiektów wpisanych / skreślonych do rejestru zabytków;
- ilość obiektów ujętych / usuniętych w gminnych ewidencjach zabytków;
- ilość obiektów zabytkowych, w których przeprowadzono remonty i prace konserwatorskie (z podaniem łącznych nakładów i źródeł finansowania);
- łączna kwota przeznaczona z budżetu Powiatu Bielskiego na ochronę zabytków (remonty, prace budowlane i konserwatorskie) oraz na promocję dziedzictwa kulturowego i edukację historyczną;
- wykaz remontów i prac konserwatorskich w obiektach należących do Powiatu Bielskiego (z podaniem łącznych nakładów i źródeł finansowania);
- ilość projektów z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego zrealizowanych z projektów unijnych lub ministerialnych;

- wykaz pozyskanych środków ze źródeł zewnętrznych na ochronę zabytków, przez właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych;
  - ilość nowych szlaków turystycznych związanych z historią i zabytkami regionu;
- instrumenty koordynacji – realizacje projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp., współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi, współpraca z organizacjami pozarządowymi, kościołami i związkami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami;
  - instrumenty społeczne – działania edukacyjne, promocyjne, współdziałanie z organizacjami pozarządowymi, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami, kulturą, turystyką, współpraca ze społecznymi konserwatorami zabytków (powoływanie nowych).

9. Źródła finansowania Programu

Integralnym elementem *Programu* są potencjalne źródła finansowania ochrony zabytków (rewitalizacji, konserwacji, restauracji, prac budowlanych, opracowywanie dokumentacji). Środki z większości źródeł przeznaczane są **wyłącznie na obiekty wpisane do rejestru zabytków**, beneficjentami zaś są właściciele – mogą to być więc kościoły i związki wyznaniowe, jednostki samorządu terytorialnego, organizacje pozarządowe, wspólnoty mieszkaniowe lub osoby prywatne.

Właściciele zabytków nie wpisanych do rejestru mogą korzystać z dotacji np. na remonty czy prace konserwatorskie w ramach funduszy lub programów związanych z obecną lub przyszłą funkcją budynków. Dotyczy to głównie placówek kulturalnych, oświatowych (szkoły, przedszkola, biblioteki), zdrowotnych (szpitale) lub związanych z turystyką i mających swoje siedziby w obiektach zabytkowych (np. ujętych w GEZ).

Środki przeznaczone na ochronę zabytków pochodzić mogą z budżetów jednostek samorządów terytorialnych, budżetu państwa, funduszy europejskich lub prywatnych. Dotacje samorządowe i ministerialne przeznaczane mogą być na prace wymienione w art. 77 *ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, na szczegółowych zasadach ustalonych przez podmioty dotujące.

• Środki samorządów gminnych

Spśród 10 gmin Powiatu Bielskiego tylko cztery z nich przyznają dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane, wcześniej określwszy tryby i zasady ich przyznawania:

- Czechowice-Dziedzice – uchwała Nr XXXVII/350/09 Rady Miejskiej w Czechowicach-Dziedzicach z dn. 17.11.2009 r.
- Jasienica – uchwała Nr XL/373/09 Rady Gminy Jasienica z dn. 30.11. 2009 r.
- Szczyrk – uchwała Nr XLVI/270/2006 Rady Miejskiej w Szczyrku z dn. 26.09.2006 r.
- Wilamowice

Natomiast pozostałe 6 gmin (Bestwina, Buczkowice, Jaworze, Kozy, Porąbka, Wilkowice) do chwili obecnej nie przyznało jeszcze dotacji na prace konserwatorskie, przy czym Gmina Jaworze planuje w przyszłości taką formę wsparcia.

- **Środki Powiatu Bielskiego**

Starostwo Powiatowe w Bielsku-Białej do tej pory nie udzielało dotacji na prace konserwatorskie i restauratorskie na mocy zapisów art. 81 *ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*. Jednym z postulatów *Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Bielskiego* jest podjęcie działań przez Radę Powiatu Bielskiego oraz Starostę Powiatu zmierzających do określenia w drodze uchwały, trybu i zasad udzielania dotacji na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i prac budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, a następnie w miarę możliwości każdego roku w uchwale budżetowej rezerwowania środków przeznaczanych na ten cel.

- **Środki Samorządu Województwa Śląskiego**

Zasady udzielania dotacji celowych Samorządu Województwa Śląskiego na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane określa uchwała Nr III/30/5/2008 Sejmiku Województwa Śląskiego z dn. 19.11.2008 r.:

www.slaskie.pl/strona_n.php?jezyk=pl&grupa=24&id_menu=189&id=29428

Przykładem z ostatnich lat jest dotacja z 2012 r. dla Parafii Rzymsko-Katolickiej pw. Podwyższenia Krzyża Świętego w Starej Wsi, która pozyskała z tego źródła środki na prace remontowe i restauratorskie przy polichromiach ścian i stropów oraz konserwację jednego obrazu w drewnianym kościele.

- **Środki Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków**

Ogólne zasady udzielania dotacji określa *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* oraz *Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 6.06.2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków* (zmienione Rozporządzeniem MKiDN z dn. 1.07.2013 r.). Wniosek do ŚWKZ należy złożyć w następujących terminach:

- do dnia 28 lutego – na prace przy zabytku planowane do wykonania w roku złożenia wniosku (**dotacja**);
- do dnia 30 czerwca – na prace przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (**refundacja poniesionych kosztów**).

Przykładem są dotacje z 2010 i 2011 r. dla Parafii Rzymsko-Katolickiej pw. Podwyższenia Krzyża Świętego w Starej Wsi na konserwację wyposażenia drewnianego kościoła i wykonanie badań dendrochronologicznych drewna przy polichromiach ścian i stropów, oraz w 2011 r. dla inwestora prywatnego na prace konserwatorskie i restauratorskie wystroju wnętrza oraz elewacji pałacu Kotulińskich w Czechowicach-Dziedzicach.

- **Środki Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Katowicach**

Fundusz wspomaga finansowo inwestorów w realizacji przedsięwzięć infrastrukturalnych w zakresie ochrony środowiska i gospodarki wodnej. Wspiera także edukację ekologiczną, badania naukowe i wydawnictwa popularyzujące ochronę przyrody. Wśród głównych kierunków finansowania są m.in. działania związane z utrzymaniem i zachowaniem zabytkowych parków oraz ogrodów.

Na liście przedsięwzięć priorytetowych planowanych do dofinansowania ze środków WFOŚiGW w Katowicach na rok 2014 (uchwała Rady Nadzorczej nr 267/2013 z dn. 22.07.2013 r.) znalazły się m.in. następujące zadania:

- w ramach Priorytetu „Ochrona powierzchni ziemi – Rewitalizacja terenów przemysłowych i zdegradowanych”:
  - przywracanie terenom zdegradowanym wartości przyrodniczych (TP 1.1)
- w ramach Priorytetu „Ochrona różnorodności biologicznej i funkcji ekosystemów – Rozwój systemu obszarów chronionych w województwie śląskim i ochrona obszarów i obiektów cennych przyrodniczo”:
  - działania związane z realizacją celów ochrony oraz zachowaniem przedmiotów ochrony obowiązujących w rezerwach przyrody, parkach krajobrazowych, obszarach chronionego krajobrazu, użytkach ekologicznych, stanowiskach dokumentacyjnych, zespołach przyrodniczo-krajobrazowych, w tym wdrażanie planów ochrony dla rezerwatów i parków krajobrazowych (OP 1.1);
  - ochrona parków wpisanych do rejestru zabytków i parków o charakterze regionalnym (OP 1.2);
  - ochrona pomników przyrody, ochrona obiektów przyrody nieożywionej (OP 1.3).

Podobne priorytetowe zadania znalazły się na liście planowanych przedsięwzięć na rok 2015 (uchwała Rady Nadzorczej nr 241/2014 z dn. 27.06.2014 r.) i są zbieżne z celami długoterminowymi Funduszu do roku 2018.

Z terenu Powiatu wsparto finansowo m.in. prace pielęgnacyjne zabytkowego drzewostanu przy drewnianym kościele w Starej Wsi, prace pielęgnacyjno-konserwatorskie drzewostanu na terenie parku i termomodernizację pałacu Czeczów w Kozach, oraz budowę kanalizacji sanitarnej, oczyszczalni ścieków i termomodernizację Pałacu Kotulińskich w ramach remontu konserwatorskiego zespołu pałacowo-parkowego w Czechowicach-Dziedzicach.

• Środki Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Programem Ministra dofinansującym ochronę zabytków jest „**Dziedzictwo kulturowe**” **Priorytet 1 „Ochrona zabytków”**. W ostatnim roku wnioski należało złożyć w następujących terminach: do 31 października 2014 r. – wyłącznie dla prac planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania; do 31 marca 2015 roku – dla prac planowanych oraz przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku. Prognozowany budżet Programu wynosił 80 mln zł.

Drugim Programem wspierającym materialne dziedzictwo kulturowe był **Priorytet 5 „Ochrona zabytków archeologicznych”** (Instytucja Zarządzająca – Narodowy Instytut Dziedzictwa). Prognozowany budżet Programu wynosił 2 mln zł.

W ostatnich latach z Programów MKiDN sfinansowano projekty prac konserwatorskich m.in. przy drewnianych kościołach w Starej Wsi i Szczyrku.

• Środki Funduszu Kościelnego

Fundusz, będący obecnie w dyspozycji Ministerstwa Administracji i Cyfryzacji (Departament Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych) powstał w oparciu o art. 9 ust. 1 *Ustawy z dn. 20.03.1950 r. o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego* i § 1 *Rozporządzenia Rady Ministrów z dn. 23.08.1990 r. ws. rozszerzenia celów Funduszu Kościelnego* (Dz. U. Nr 61, poz. 354).

Do 2010 r. ze środków Funduszu Kościelnego przyznawane były dotacje na ochronę zabytków sakralnych, których udzielano wyłącznie na remonty i konserwację zabytkowych obiektów sakralnych, na wykonywanie podstawowych prac zabezpieczających sam obiekt (remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację,

remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej itp.).

• **Środki Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Śląskiego**

W latach 2007-2013 w ramach RPO WSL głównym źródłem dofinansującym ochronę zabytków dziedzictwa kulturowego były działania realizowane w ramach Priorytetu IV „Kultura”, którego głównym celem był „wzrost znaczenia kultury jako czynnika rozwoju społeczno-gospodarczego”, a celem szczegółowym „zachowanie dla przyszłych pokoleń dziedzictwa kulturowego”.

Ze środków Funduszu w ramach RPO WSL zostały dofinansowane kompleksowe projekty rewaloryzacyjne, m.in.:

- przebudowa i rozbudowa budynku „Dyrektorówki” w zespole szpitalnym w Bystrej, rewitalizacja wraz z odtworzeniem walorów historycznych i krajobrazowych zabytkowego kompleksu parkowego przy ul. Fałata w Bystrej,
- konserwacja i restauracja historycznego obiektu urbanistycznego Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Jaworzu,
- odbudowa i wyposażenie pensjonatu Stara Oficyna, wyposażenie restauracji Stara Kręgielnia, nadanie funkcji hotelowej i gastronomicznej poprzez kompleksowe wyposażenie obiektu Pałacu Kotulińskich w Czechowicach-Dziedzicach.

Obecnie trwają prace nad RPO WSL na lata 2014-2020 (etap konsultacji). Aktualności dotyczące Programu dostępne są na stronie: www.rpo.slaskie.pl.

• **Środki Europejskiego Funduszu Rolnego Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich – Program „Leader”**

W latach 2007-2013 działania w ramach Osi IV zakładały możliwość wspierania dziedzictwa kulturowego śląskiej wsi poprzez realizowanie Lokalnych Strategii Rozwoju i sukcesywnie podpisywane przez Zarząd Województwa Śląskiego umów z Lokalnymi Grupami Działania.

Środki na ochronę lokalnych zabytków w gminach Powiatu Bielskiego można pozyskiwać poprzez **Stowarzyszenie LGD „Ziemia Bielska”**, która opracowała i realizuje *Lokalną Strategię Rozwoju*, w której zapisano cele ogólne i szczegółowe oraz wskazano planowane przedsięwzięcia. Stowarzyszenie funkcjonuje na terenach gmin: Bestwina, Buczkowice, Czechowice-Dziedzice, Jasienica, Jaworze, Kozy, Porąbka, Wilkowice i Wilamowice.

Obecnie trwają prace nad PROW na lata 2014-2020 (etap konsultacji). Aktualności dotyczące Programu dostępne są na stronie: www.prow.slaskie.pl.

W ramach tego Funduszu w ostatnim czasie przeprowadzono m.in. część prac związanych z modernizacją pałacu Czeczów w Kozach oraz prace konserwatorskie przy kościele Ewangelicko-Augsburskim i jego otoczeniu w Międzyrzeczu Górnym.

• **Środki Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Współpracy Transgranicznej Rzeczpospolita Polska – Republika Słowacka oraz Republika Czeska – Rzeczpospolita Polska 2007-2013**

Głównym celem obu *Programów* jest wzmocnienie opartej na partnerstwie współpracy transgranicznej, mającej na celu trwały rozwój słowacko-polskiego oraz czesko-polskiego pogranicza. Szczególnie położenie obszaru Powiatu Bielskiego sprawia iż, możliwe jest

aplikowanie o środki finansowe w obu *Programach*, w których realizowane są tzw. ciągłe nabory wniosków. Oznacza to, że Partnerzy wiodący mogą składać wnioski projektowe w przeciągu całego okresu realizacji *Programu*.

Dobrym przykładem wykorzystania środków z tego Funduszu jest projekt: „Tworzenie przestrzeni dla kultury i sztuki bez granic – modernizacja Teatru w Żilinie oraz Pałacu w Kozach” (PWT PL-SK).

Obecnie trwają prace nad PWT PL-SK oraz RCz-RP 2014-2020 (zakończony etap konsultacji publicznych). Szczegółowe informacje znajdują się na stronie: <http://pl.plsk.eu/index/> oraz www.cz-pl.eu/pl.

W ramach Programów Współpracy Transgranicznej (EFRR) działa również tzw. **Fundusz Mikroprojektów**, wykorzystywany do finansowania mniejszych projektów w zakresie inicjatyw społecznych. Środki finansowe przekazywane są za pośrednictwem **Euroregionu Beskidy** (obejmującego większą część Powiatu Bielskiego (gminy Bestwina, Buczkowice, Czechowice-Dziedzice, Kozy, Porąbka, Szczyrk, Wilamowice i Wilkowice) oraz **Euroregionu Śląsk Cieszyński** (obejmujący gminy Jasienica i Jaworze).

W ramach tego Funduszu sfinansowano np. projekty polegające na promocji i oznakowaniu w terenie tras rowerowych w powiecie bielskim (m.in. Wilamowskiego Szlaku Ogrodów) – wnioskodawca projektów: Beskidzkie Towarzystwo Cyklistów.

• **Środki Europejskiego Funduszu Rybackiego w ramach Programu Operacyjnego Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich 2007-2013**

W ramach Osi Priorytetowej 4 PO RYBY: „Zrównoważony rozwój obszarów zależnych od rybactwa” możliwe jest pozyskiwanie środków finansowych za pośrednictwem **Stowarzyszenia Lokalna Grupa Rybacka Bielska Kraina**, którą tworzy 5 gmin powiatu bielskiego (Jaworze, Jasienica, Czechowice-Dziedzice, Bestwina oraz Wilamowice), Powiat Bielski, organizacje pozarządowe związane z rybactwem, osoby fizyczne oraz przedsiębiorcy.

Projekty muszą być związane z aktywizacją społeczności zamieszkujących obszary zależne od rybactwa i mogą obejmować m.in. inwestycje zmierzające do wzmocnienia konkurencyjności tych obszarów, restrukturyzację i reorientację działalności gospodarczej na danym obszarze, propagowanie ekoturystyki, wspieranie infrastruktury turystycznej i związanej z drobnym rybactwem oraz usług na rzecz małych społeczności rybackich, inwestycje ukierunkowane na ochronę środowiska, w celu utrzymania atrakcyjności tych obszarów. Aktualności dotyczące Programu dostępne są na stronie: www.rybactwo.slaskie.pl.

• **Środki Mechanizmu Finansowego EOG i Norweskiego Mechanizmu Finansowego**

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego jako operator Programu „Konserwacja i rewitalizacja dziedzictwa kulturowego” w ramach Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego 2009-2014 oraz Norweskiego Mechanizmu Finansowego 2009-2014 ogłaszało nabory wniosków w trybie konkursowym o dofinansowanie projektów. Dotyczyć one mogły:

- rewitalizacji, konserwacji, renowacji i adaptacji na cele kulturalne historycznych obiektów i zespołów zabytkowych wraz z otoczeniem;
- budowy, rozbudowy, remontów i przebudowy instytucji kultury;
- konserwacji zabytków ruchomych oraz zabytkowych księgozbiorów;

- digitalizacji zabytków ruchomych oraz zabytkowych księgozbiorów, archiwaliów, zbiorów audiowizualnych i filmowych oraz tworzenia wirtualnych instytucji kultury.

Całkowita alokacja środków w Programie wyniosła ponad 81,8 mln EUR. W ramach Programu zrealizowano dwa nabory wniosków. W latach 2014-2016 nie są planowane kolejne nabory wniosków do Programu. Szczegóły dostępne są na stronie: www.eog2016.mkidn.gov.pl.

- **Fundacja Wspomagania Wsi**

Założycielem był ks. Kardynał Józef Glemp. Fundacja powołana została dla wspierania inicjatyw gospodarczych i społecznych mieszkańców wsi i małych miast oraz inicjatyw związanych z poprawą stanu infrastruktury obszarów wiejskich i kulturą. Co roku ogłaszane są konkursy, w ramach których mogą znaleźć się elementy ochrony dziedzictwa kulturowego. O dotację mogą się ubiegać nie tylko organizacje pozarządowe, ale także ochotnicze straże pożarne, koła gospodyń wiejskich, grupy nieformalne, prowadzące działalność na wsiach. Szczegółowe informacje znajdują się na stronie fundacji: www.fww.org.pl

- **Fundacja Bankowa im. L. Kronenberga**

Fundacja udziela wsparcia w ramach zadań dotyczących edukacji i rozwoju lokalnego. W zakresie edukacji i rozwoju lokalnego finansuje m.in. inicjatywy dotyczące dziedzictwa kulturowego i tradycji oraz twórczości artystycznej dzieci i młodzieży. O dofinansowanie mogą ubiegać się fundacje, stowarzyszenia, szkoły, domy kultury, biblioteki oraz jednostki samorządu terytorialnego działające na rzecz dobra publicznego. Szczegółowe informacje znajdują się na stronie fundacji:

www.citibank.com/poland/kronenberg/polish/index.htm

- **Środki prywatne**

Sektor prywatny jest istotnym, ale jeszcze mało wykorzystanym źródłem wspomagania zadań publicznych sfery ochrony i opieki nad zabytkami, co jest uwarunkowane odpowiednimi rozwiązaniami prawnymi. Do zwiększenia udziału środków prywatnych w tym zakresie mogą przyczynić się działania państwa realizowane za pomocą tzw. partnerstwa publiczno-prywatnego (PPP) i pomocy publicznej (na podstawie *ustawy z dnia 19 grudnia 2008r. o partnerstwie publiczno-prywatnym*).

Istotą PPP jest współdziałanie w uzgadnianiu wspólnych celów i w skutecznej ich realizacji. Wspieranie działań przedsiębiorców i osób prywatnych na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami przez udzielenie pomocy ze środków publicznych jest dopuszczalne w Unii Europejskiej, lecz podlega zasadniczym ograniczeniom. Pomoc publiczna to określone zasady wsparcia podmiotu gospodarczego przez państwo, władze samorządowe lub np. organizacje, które oferują pomoc na podstawie zleceń pochodzących od organów państwowych w jakiegokolwiek formie (np. dotacji, rozłożenia spłaty podatku na raty, zwolnienia z zaległości podatkowych, udzielenia preferencyjnej pożyczki lub kredytu).

10. Realizacja i finansowanie przez Powiat zadań z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

10.1. Ochrona zabytków

Ochrona zabytków znajdujących się na terenie powiatu bielskiego, w rozumieniu *ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, należy do jednych z obowiązków i kompetencji samorządu powiatowego. Podstawowym narzędziem określającym kierunki działań oraz szczegółowe zadania jest niniejszy dokument – *Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Bielskiego*, określający perspektywę realizacji na lata 2015-2018. Warto pamiętać, iż okres ten przypada na pierwsze lata funkcjonowania nowych funduszy unijnych, stąd niezwykle ważny jest bieżący monitoring wszystkich możliwych źródeł finansowania, by już na starcie optymalnie wykorzystać fundusze strukturalne.

Ochrona zabytków w tym najbardziej dosłownym znaczeniu to przede wszystkim określenie prawnych możliwości finansowania prac konserwatorskich oraz przekazywanie na te cele odpowiednich środków. Starostwo Powiatowe w Bielsku-Białej do tej pory nie udzielało dotacji na prace konserwatorskie i restauratorskie na mocy zapisów art. 81 *ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*. W poprzednich latach Powiat wspierał prace przy zabytkach jedynie w ramach współpracy z organizacjami pozarządowymi opierając się na *ustawie o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie*. W roku 2010 przekazano kwotę 18 000 zł na konserwację zabytkowego kamiennego krzyża – figury Chrystusa znajdującej się przy kościele par. pw. Matki Bożej Pocieszenia w Rybarzowicach.

Jednym z postulatów *Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Bielskiego* jest podjęcie działań przez Radę Powiatu Bielskiego oraz Starostę Bielskiego zmierzających do określenia w drodze uchwały trybu i zasad udzielania dotacji na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków (w tym opracowanie wzoru oferty, umowy oraz sprawozdania), a następnie w miarę możliwości rezerwowania w corocznej uchwale budżetowej środków przeznaczanych na ten cel.

Dotacje celowe dla potencjalnych beneficjentów mogą być udzielane w trybie konkursowym lub w trybie naboru ciągłego (z np. określoną datą graniczną), opierając się na przykładowych poniższych kryteriach:

A. kryteria obowiązkowe:

- oferent posiada tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego lub trwałego zarządu;
- obiekt lub obszar wpisany jest do rejestru zabytków;
- obiekt lub obszar leży w administracyjnych granicach powiatu bielskiego;
- oferent posiada wszystkie wymagane przepisami pozwolenia, szczególnie pozwolenie Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na prowadzenie prac konserwatorskich przy zabytku;

B. kryteria dodatkowe:

- oferent posiada finansowy wkład własny w ustalonej minimalnej wysokości np. 20 % lub 50 % całkowitego kosztu zadania;
- zabytek znajduje się w złym stanie technicznym;
- ew. zabytek posiada duże znaczenie dla lokalnej społeczności, promocji regionu.

Określenie trybu i zasad udzielania dotacji automatycznie nie obliguje Rady Powiatu do udzielania tychże dotacji, jest raczej działaniem perspektywicznym, nastawionym na taką

ewentualność w przyszłości w miarę możliwości finansowych, jak i zaistniałych potrzeb (np. nieszczęśliwych wydarzeń losowych, pożarów, czy powodzi). Taka forma wsparcia może też częściowo pokryć wkład własny beneficjentów, którzy pozyskali dotacje z funduszy europejskich na realizację większych projektów zakładających prace rewitalizacyjne i konserwatorskie.

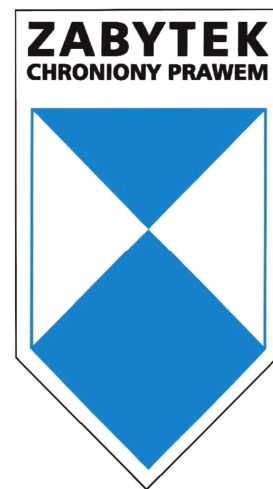
Środki przeznaczane na ten cel powinny utrzymywać się w każdym roku na podobnym poziomie (np. procentowym udziale w corocznie uchwalanym budżecie). Działania takie, początkowo nawet w niewielkiej skali, oprócz poprawy stanu technicznego zabytków pozytywnie wpłyną na lokalne społeczeństwo i zmobilizują właścicieli zabytków do intensyfikacji działań zmierzających do poprawy stanu zachowania zabytków.

Kolejne ustawowe kompetencje związane z ochroną zabytków należą do Starosty Bielskiego i nie wymagają dużych nakładów finansowych.

Pierwszą jest umieszczanie (w uzgodnieniu z ŚWKZ) na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru, znaku informującego o tym, iż zabytek ten podlega ochronie prawnej.

Forma graficzna tego znaku została określona w Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. (Dz.U. 2004 nr 30 poz. 259). Obecnie oznakowanie zabytków, szczególnie należących do właścicieli prywatnych, na terenie powiatu jest niewystarczające.

Drugą kompetencją Starosty jest ustanawianie (na wniosek ŚWKZ) społecznych opiekunów zabytków. Osoby wpisane na taką listę (miejscowi liderzy społeczni, animatorzy kultury, lokalne organizacje pozarządowe) współdziałają z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków i Starostą w sprawach ochrony zabytków i opieki nad tymi zabytkami: podejmują działania związane z zachowaniem wartości zabytków i utrzymaniem ich w jak najlepszym stanie, upowszechniają wiedzę o zabytkach. Obecnie w Powiecie Bielskim działa sześciu społecznych opiekunów zabytków. W latach 2010-2014 Starosta Bielski wpisał na listę jednego nowego opiekuna – tj. Społeczną Radę Ochrony Zabytków w Jaworzu.

10.2. Opieka nad zabytkami

Drugim zadaniem Powiatu w rozumieniu *ustawy* jest opieka nad zabytkami, które są jego własnością, co łączy się z obowiązkiem dbania o ich stan techniczny, prowadzenie bieżących remontów, finansowanie prac konserwatorskich oraz pozyskiwanie na nie środków zewnętrznych. Powiat Bielski nie jest właścicielem obiektów wpisanych do rejestru zabytków, natomiast obecnie należą do niego dwa zabytkowe tereny ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków miasta Bielsko-Biała:

A. Zespół obiektów dawnych koszar wojskowych, ob. Szpital Pediatryczny w Bielsku-Białej, ul. Sobieskiego 83:

1. Pawilon nr 1 (dawny budynek oficerski – fot. obok z prawej),
2. Pawilon nr 2,
3. Pawilon nr 4,
4. Pawilon nr 5,
5. Pawilon nr 9,
6. teren oraz park szpitala.

Budynki wzniesione zostały w latach 1894-1895 wg projektu Erwina Riegera z Wiednia na koszt magistratu bielskiego, jako koszary z garnizonową izbą chorych, które w czasach

austrackich zajmował głównie 13 Galicyjski Pułk Piechoty Austro-Węgier, w czasie I wojny światowej mieścił się lazaret dla żołnierzy rannych w walkach w Galicji, natomiast w latach 1920-1939 stacjonował tu 3 Pułk Strzelców Podhalańskich, w którym służył m.in. Stanisław Sosabowski. We wrześniu 1939 r. Pułk wchodził w skład 21 Dywizji Piechoty Górskiej i przeszedł szlak bojowy od Zaolzia po Tomaszów Lubelski, kapitulując 20 września.

Od 1959 r. teren koszar zajmuje Szpital Dziecięcy nr 3 oraz Zespół Szkół Medycznych.

W latach 2010-2014 na prace remontowe i konserwatorskie wydano łącznie 2 541 148 zł (w tym Powiat: 2 434 911 zł), pozyskano również dotację w wysokości 661 234 zł z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej na termomodernizację Pawilon nr 2 (2013-2014).

W najbliższych planach jest wpisanie do rejestru zabytków Pawilonu nr 1 (budynku oficerskiego dawnych koszar), a następnie w miarę posiadanych środków finansowych rozpoczęcie remontu budynku, w tym konserwacji elewacji i renowacji pokrycia dachowego. Ponadto w planach jest rewitalizacja zabytkowego parku z renowacją ścieżek spacerowych i nasadzeniem nowej zieleni parkowej.

B. Zespół obiektów Specjalistycznego Psychiatrycznego Zespołu Opieki Zdrowotnej w Bielsku-Białej, ul. Olszówka:

1. Budynek mieszkalny, ul. Olszówka 102,
2. Budynek mieszkalny, ul. Olszówka 102 (willa);
3. Budynek kuchni, ul. Olszówka 102,
4. Budynek leczniczo-administracyjny, ul. Olszówka 102,
5. Budynek mieszkalny, ul. Olszówka 77 (willa)

Budynki leżą w dawnej uzdrowskiej dzielnicy Olszówka powstałej na przełomie XIX i XX w. W zespole obecnego Szpitala na wyróżnienie zasługuje murowano-drewniana willa (fot. z prawej) należąca dawniej do Marie Hähnel (ul. Olszówka 77), pochodząca z końca XIX w., z elementami dekoracyjnymi w stylu „cottage” i ażurowymi ornamentami wici roślinnej oraz drewniana willa (również w stylu „cottage” – fot. z lewej) z 1891 r., należąca do znanego bielskiego

przemysłowca Gustawa Josephy’ego a następnie jego żony Olgi (ul. Olszówka 102).

W latach 2010-2014 na prace remontowe wydano łącznie 804 278 zł (w tym Powiat: 720 000

zł). W 2010 r. pozyskano 694 836 zł z WFOŚiGW na modernizację gospodarki cieplnej budynków SPZOZ.

10.3. Promocja materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego

Silną stroną działalności Powiatu Bielskiego są inicjatywy i działania związane z kulturalną i turystyczną promocją powiatu oraz gmin wchodzących w jego skład. Ważnym filarem zarządzania dziedzictwem kulturowym jest promocja i upowszechnianie wiedzy o zabytkach, jako integralnego elementu promocji turystycznej regionu.

W ostatnich latach Starostwo Powiatowe w Bielsku-Białej zrealizowało dwa projekty wykorzystujące technologie informatyczne m.in. do promocji zabytków i atrakcji turystycznych.

Pierwszym jest „**System Informacji Turystycznej Bielska-Białej i Powiatu Bielskiego**”, w których partnerem Powiatu Bielskiego (Biura ds. Promocji Powiatu, Kultury, Sportu i Turystyki) jest Miasto Bielsko-Biała i gminy Powiatu Bielskiego. Platforma internetowa: <http://sitbb.pl/> zawiera wszystkie potrzebne informacje dla turystów, a więc bazę noclegową, gastronomiczną, ciekawe imprezy, miejsca rozrywki i rekreacji, lokalne atrakcje, adresy urzędów itp. Poszerzenie bazy o dane dotyczące najważniejszych zabytków z obszaru całego powiatu (obecnie przeważają obiekty z terenu miasta Bielska-Białej) poprawi jakość i efektywność systemu.

W ramach projektu, dofinansowanego ze środków UE, ustawiono na terenie powiatu 15 multimedialnych infokiosków, będących do dyspozycji mieszkańców i turystów. Zawierają one całą bazę informacyjną oraz aktualizowany przez partnerów w gminach kalendarz imprez i wydarzeń.

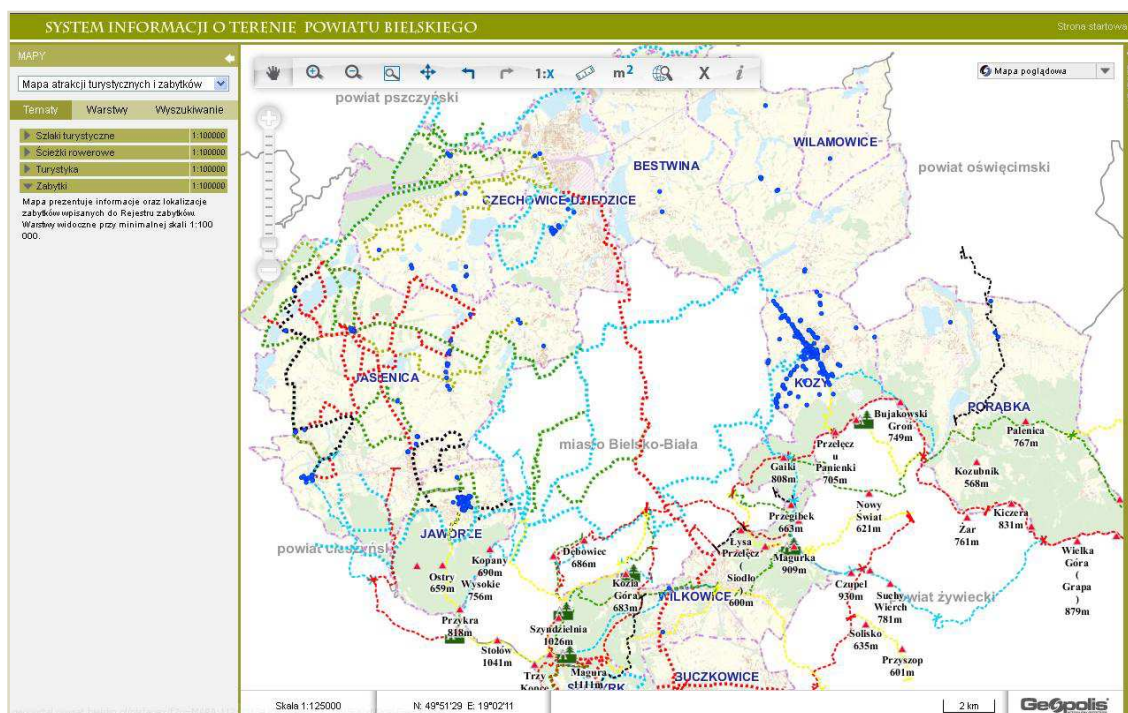
Drugim projektem informatycznym było stworzenie „**Systemu Informacji o Terenie Powiatu Bielskiego**”. Podobnie jak poprzedni, powstał on z inicjatywy Starostwa Powiatowego i przy dofinansowaniu UE (w ramach RPO WSL 2007-2013 - Program Rozwoju Subregionu Południowego Województwa Śląskiego).

Projekt podzielony był na dwa etapy:

- I. budowa baz danych Systemu Informacji – opracowanie danych geodezyjno-kartograficznych, wchodzących w skład Krajowego Systemu Informacji o Terenie, oraz pozostałych danych przestrzennych;
- II. budowa oprogramowań aplikacyjnych wraz z zasileniem Systemu danymi, przeprowadzenie wdrożenia i szkolenia użytkowników – wdrożenie kluczowych dla funkcjonowania powiatu rejestrów i ewidencji, integracja istniejących baz danych w jeden spójny system.

W rezultacie tych prac powstał internetowy **Geoportal Powiatu Bielskiego**, dzięki któremu mieszkańcy powiatu mają dostęp do informacji publicznej związanej z przestrzenią: <http://geoportal.powiat.bielsko.pl/>.

W celach zapoznania się z zabytkowym zasobem powiatu do dyspozycji jest „**Mapa atrakcji turystycznych i zabytków**”, która obok graficznego odwzorowania zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru zawiera zaznaczone obiekty widniejące w gminnych ewidencjach zabytków. Włączając odpowiednie warstwy można na mapę zabytków nanieść np. trasy turystyczne, rowerowe czy schroniska górskie.

Uzupełnieniem działań promocyjnych i informacyjnych dotyczących dziedzictwa kulturowego są tzw. działania „miękkie” mające na celu szeroko pojętą edukację kulturalną, popularyzację lokalnej tradycji i historii.

Katalog zrealizowanych projektów w latach 2010-2014 na tym polu jest pokaźny i świadczy o dużej świadomości władz samorządowych:

- opracowano i wdrożono „Program Rozwoju i Promocji Markowych Produktów Turystycznych Powiatu Bielskiego” – RPO WSL, Powiat Bielski (grudzień 2008 - maj 2010);

- zrealizowano projekt pn. „Polsko-Słowacki Przegląd Kulinarne Dziedzictwo – kultywowaniem tradycji obszaru pogranicza polsko-słowackiego” – PWT PL-SK, Powiat Bielski (wrzesień-grudzień 2009);
- zrealizowano projekt pn. „Promocja kultury, sportu, turystyki – podstawą rozwoju polsko-słowackiej współpracy transgranicznej” – PWT PL-SK, Powiat Bielski (sierpień-listopad 2010);
- zrealizowano projekt pn. „Polsko-Czeski przegląd potraw regionalnych Kulinarne Dziedzictwo” – POWT RCZ-RP, (maj-wrzesień 2011)
- zrealizowano projekt pn. „Kultywowanie tradycji kulinarnych regionu poprzez organizację Przeglądu Kulinarne Dziedzictwo- Bestwina 2012 – organizacja plenerowej imprezy kulturalnej oraz wydanie publikacji” – PROW 2007-2013 (sierpień 2012);
- zrealizowano projekt pn. „Promocja markowego produktu Powiatu Bielskiego „Smaki i smaczki” na pograniczu polsko-słowackim (Fundusz Mikroprojektów –Euroregion Beskidy, partner miasto Namestovo), w ramach którego zorganizowano m.in. imprezę plenerową pn. Festiwal Kuchni Regionalnej „Polski i Słowacki sposób na ziemniaka” (maj 2013 r., Zabrzeg), dwie wizyty studyjne promujące smaki i smaczki w pow. bielskim oraz w Namestovie (przedmiotem wizyt był objazd atrakcji kulturalnych i turystycznych oraz wymiana doświadczeń w tej dziedzinie), wydano 2 publikacje: „Smaki i smaczki ...Kulturalnie w Powiecie Bielskim” oraz publikację „Smaki i smaczki – Przepisy Polsko-Słowackiej Kuchni Regionalnej”;
- zorganizowano imprezę plenerową w Bestwinie pn. „Smaki i smaczki Powiatu Bielskiego - Powiatowy Przegląd Kulinarne Dziedzictwo” (czerwiec 2014 r.);

- organizacja, co 4 lata, dożynek diecezjalno-powiatowych – w roku 2014 Powiat był organizatorem tej imprezy (31 sierpnia w gminie Porąbka).

Uczestnicy i goście Powiatowego Przeglądu „Kulinarne Dziedzictwo” w Bestwinie, czerwiec 2014 r.

Ponadto corocznie przyznawane są Nagrody Starosty Bielskiego im. Księdza Józefa Londzina za znaczące osiągnięcia społeczno-kulturalne, pielęgnowanie historii i budowanie dnia dzisiejszego „małych ojczyzn”. Kandydatów, którymi są społecznicy, lokalne autorytety, do nagrody nominują samorządy gmin powiatu bielskiego. Do 2014 roku odbyło się 15 edycji. Laureatami nagrody w ostatnich latach byli: Barbara Tomanek-lokalna działaczka z Wilamowic, Małgorzata Hołdys- miłośniczka góralskiego folkloru, ks. prałat Stanisław Jasek-proboszcz parafii w Buczkowicach w latach 1977-2012, Honorata Mynarska- lokalna działaczka ze Starej Wsi, Florian Grzybek-społecznik z Czechowic-Dziedzic.

W latach obowiązywania Programu Opieki nad Zabytkami, tj. w latach 2015-2018 Powiat Bielski planuje następujące przedsięwzięcia:

- organizacja własnych imprez m.in. „kulinariów”, przeglądów amatorskich grup artystycznych (w tym zespołów folklorystycznych, kapel, orkiestr), dożynek;

- współorganizacja wydarzeń kulturalnych wraz z gminami (Wilamowskie Śmiergusty, Tydzień Kultury Beskidzkiej);
- udzielanie dotacji organizacjom pozarządowym (na zadania związane z edukacją kulturalną mieszkańców Powiatu Bielskiego);
- działania w zakresie promocji atrakcji kulturowych – promocja markowego produktu turystycznego Powiatu Bielskiego „Smaki i smaczki” (targi, publikacje promocyjne, przewodniki, foldery, reklama w mediach).

Wyżej wymienione działania, choć często nie są związane bezpośrednio z zabytkami, stanowią najlepszą formę pozytywnego oddziaływania na społeczeństwo i jego edukację, podejścia do regionalnej historii, co w przyszłości zaprocentuje zmianą podejścia do tematyki dziedzictwa i większym zaangażowaniem w ochronę i pielęgnację zabytków.

Załącznik nr 1 – obiekty zabytkowe o cechach uzasadniających objęcie ochroną prawną przez wpis do rejestru zabytków.

Lp.	Gmina	Miejscowość	Obiekt	Datowanie
KOŚCIOŁY				
1.	Buczkowice	Buczkowice	kościół par. pw. Przemienienia Pańskiego	ok. 1910
2.		Rybarzowice	kościół par. pw. MB Pocieszenia	1868-1879
3.		Godziszka	kościół par. pw. MB Szkaplerznej	1914
4.	Czechowice-Dziedzice	Czechowice-Dziedzice	kościół par. pw. Wspomożenia Wiernych	1880
5.	Jasienica	Mazańcowice	kościół par. pw. św. Marii Magdaleny	
6.			kościół ewangelicko-augsburski	
7.		Wieszczęta	kościół ewangelicko-augsburski	pocz. XX w.
8.	Kozy	Kozy	kościół par.pw. świętych Szymona i Judy Tadeusza	ok. 1902
9.	Porąbka	Porąbka	kościół par. pw. Narodzenia NMP	1904-5
10.	Wilamowice	Dankowice	kościół par. pw. św. Wojciecha	1897-98
11.		Hecznarowice	kościół par. pw. św. Urbana	Ok. 1870
12.		Wilamowice	kościół par. pw. Św. Trójcy	1923-35, 1960
13.	Wilkowice	Bystra	kościół par. pw. Najświętszego Serca NMP	
14.		Wilkowice	kościół par.pw. św. Michała	1888-89
PLEBANIE				
15.	Jasienica	Mazańcowice	plebania przy kościele par.pw. św. Marii Magdaleny	1901
16.	Czechowice-Dziedzice	Ligota	plebania przy kościele par. pw. Opatrzności Bożej	1890
INNE				
17.	Porąbka	Porąbka	zapora wodna	1923-1937
18.		Czaniec	d. młyn „amerykan” w zespole Fabryki	XIX w.

			Tektury	
19.		Kobiernice	spichlerz w zespole folwarcznym	k. XIX w.
20.	Bielsko-Biała	Bielsko-Biała	pawilon nr 1 (budynek oficcerski) w Zespole Szpitala Pediatrycznego, ul. Sobieskiego	1894-1895
21.	Jasienica	Landek	zespół dworsko-parkowy, ob. Zakład Doświadczalny Gospodarki Stawowej PAN w Gołyszu, Gospodarstwo	przed 1836
22.		Mazańcowice	zespół dworsko-parkowy wraz z gorzelnią i wozownią	k. XVIII w., XIX/XX w.
23.	Wilamowice	Pisarzowice-Krzemień	dwór	k. XIX w.
24.		Dankowice	dwór w zespole dworsko-parkowo-folwarcznym „Dziadowizna”	pocz. XX w.
25.		Dankowice	zespół dworsko – parkowy, ul. św. Wojciecha 1	XVIII w., przeb. w XIX
26.	Wilkowice	Bystra	budynek „Dyrektorówki” w dawnym zespole sanatoryjnym, ul. Fałata 1, (ob. Specjalistyczny Zespół Chorób Płuc i Gruźlicy)	pocz. XX w.